

svazek 20

jesenicko vlastivědný sborník

Jeseník 2019

20

jesenicko vlastivědný sborník

svazek 20
Jeseník 2019

vlasti
vědné muzeum
jesenicka

Příspěvková organizace
zřízená a financovaná
Olomouckým krajem

Státní
Okresní
Archiv
Jeseník

ISBN 978-80-87632-61-1 (Zemský archiv v Opavě)
ISBN 978-80-87496-17-6 (Vlastivědné muzeum Jesenicka Jeseník)
ISSN 1213-0192

Obsah

ČLÁNKY

- 5 Michal Chvojka: Ferdinand Johannes Witt, zvaný Döring a jeho „kúpeľná epizóda“ v Rakúskom Sliezsku
- 12 † Antonín Roubic – Karel Müller: Inventáře kostelů na Javornicku z roku 1804. IX. Fara Travná, X. Fara Zálesí
- 23 Bohumila Tinzová: Podnikatelská rodina Michlerů z Bukové u Bernartic

DROBNOSTI

- 34 Květoslav Growka: Vojenští letci 1. světové války z Jesenicka
- 37 Jan Petrásek: Pohřební stuha Carryho Friedricha, pravnuka Vincenze Priessnitze a oběti 1. světové války
- 41 Ivana Kolářová: Rok 1938 na Jesenicku očima policejního aparátu
- 46 Ondřej Kolář: K soudním procesům s účastníky henleinovského povstání ve Zlatých Horách
- 52 Pavel Šopák: Friedrich Schenkenbach (1869–1927). Vzpomínka k výročí narození
- 56 Božena Kaňáková: Cechovní truhlice ve sbírkách Vlastivědného muzea Jesenicka
- 60 Milan Rychlý - Květoslav Growka: Nález tolaru na javornickém náměstí
- 62 Matěj Matela: Kriminálník Josef Bauer z Ramzové a záhadné pozadí vyhoření chaty Jiřího na Šeráku v roce 1893

KRONIKA

- 67 Státní okresní archiv Jeseník v roce 2018
- 71 Rok 2018 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka

CO PŘINESL ČAS

- 76 Archivní výstava Zrození Československa na Jesenicku 1918–1920
- 78 Z historie turistiky a zimních sportů v Jeseníkách
- 79 Výstava o historii pastevectví na jesenických holích
- 81 Výstava Válka, která zrodila Československo
- 83 Odhalení pamětního kříže prvnímu padlému prusko-rakouské války 1866
- 84 Oprava věžní báně vidnavské radnice
- 86 Vlastivědné muzeum Jesenicka pomohlo akvizici desetiletí
- 86 Digitalizace „skleněnek“ jesenického archivu
- 88 Krizový kříž na Předním vršku
- 88 Rekonstrukce pomníku v Bílém Potoce
- 89 Pomník zakladatelům zlatohorského lázeňství

LITERATURA

- 90 Přečetli jsme za vás
- 92 Jesenicko na stránkách periodik
- 94 Epilog

Ferdinand Johannes Witt, zvaný Döring a jeho „kúpeľná epizóda“ v Rakúskom Sliezsku

Michal Chvojka

Kúpele na Gräfenbergu a vo Frývaldove (Freiwaldau, dnes Jeseník) v predmarcovom období navštevovali nielen príslušníci rakúskej alebo pruskej šľachty ako kniežatá Moritz, Karl a Franz Liechtensteinovci alebo gróf Leopold Sedlnitzky a členovia vládnucej habsburskej dynastie arcivojvodovia Karl Ferdinand a Maximilian, ale taktiež známe osobnosti z nemeckého a poľského územia, Uhorska či Ruska. Nájdeme tu pruských princov Alberta a Friedricha, princa Friedricha Wilhelma von Nassau-Weilburg, vojvodu Heinricha von Anhalt-Köthen a vdovu po jeho bratovi, vojvodkyňu Júliu von Anhalt-Köthen. Za zmienku určite stoja aj generáli poľskej revolúcie rokov 1830/31 Jan Zygmunt Skrzynecki, Józef Chłopicki alebo Józef Szymanowski, a samozrejme popredný hovorca reformnej opozície v Uhorsku a Sedmohradsku, barón Miklós Wesselényi z Hadadu.¹

My sa v našej krátkej štúdií pozrieme na jednu veľmi zaujímavú nemecko-dánsku osobnosť, ktorej návštevy v Gräfenbergu a Frývaldove môžeme archívne doložiť pre roky 1834-39 a 1841. Nebude sa jednať o nikoho iného ako o bývalého „profesionálneho“ revolucionára Ferdinanda Johanna Witt-Döringa.² Ten sa ako Ferdinand Johannes Witt narodil 22. augusta 1799 v Eimsbütteli, teda na nemeckej pôde (Hamburg), ale ako dánsky poddaný. Jeho matka Johanna Ferdinanda, rodená Eckstein, sa následne nechala rozviesť so svojím prvým manželom Jacobom Wittom, obchodníkom v Altone, a vydala sa za dánskeho dôstojníka majora von Döringa, ktorého meno (a šľachtický titul) si neskôr mladý Ferdinand Johannes prisvojil. Býva preto často označovaný ako F.J. Wit(t), zvaný von Döring.³ Pohľad na jeho životopis musel prebrať z letargie aj toho najospalejšieho rakúskeho úradníka, pretože tento politický a literárny⁴ dobrodruh bol o. i. spoluzakladateľom buršiackeho hnutia v Jene (1818), radikálnym žurnalistom v Anglicku a Francúzsku (1819-20), spojencom bonapartistov vo Švajčiarsku (1820) alebo aktivistom v karbonárskom hnutí v Piemonte (1821), čoho dôsledkom bolo jeho zatknutie a väznenie v Turíne a vykázanie rakúskym orgánom do Lombardie (1822). Z rakúskeho väzenia v Miláne sa mu však podarilo ujsť, potom sa dva roky potíkal v Piemonte, Švajčiarsku a južnom Nemecku, až kým ho

v roku 1824 nezatkli v bavorskom Bayreuthe. Tu začal na výsluchoch svoje „pravdivé odhalenia“ o nemeckých a medzinárodných sprisahaniach, ktoré Robert F. Arnold označuje za „pomotanú spleť pravdy, sebaklamu a lži“ a ktoré spočiatku zvyšovali jeho dôležitosť v očiach bavorskej, pruskej i rakúskej vlády.⁵ Witt-Döringove výsluchy totiž pokračovali aj v Berlíne a vo Viedni⁶ (1825), kým nebol v októbri 1825 vydaný svojím domovským dánskym úradom. Prusko i Rakúsko mu navyše v roku 1828 zakázali vstup na svoje územie.⁷ Potom Witt-Döring pobýval na rôznych miestach v Nemeckom spolku (Šlezvicko, Bavorsko alebo Durínsko), až kým v roku 1829 nevstúpil do stavu manželského s Emíliou Kellerovou, dcérou hessensko-rotenburského vyslanca vo Weimare a po jej boku úspešne nezapustil občianske korene. Sobášom vyženil o. i. statok Urbanowitz (Urbanowice) v okrese Kosel (Kožle) v pruskom Sliezsku a po priet'ahoch napokon získal od pruskej vlády povolenie usadiť sa a hospodáriť na ňom.⁸ Takto sa dostal do blízkosti hranice s Rakúskym Sliezskom, z čoho pramenila aj zvýšená pravdepodobnosť jeho ciest na c. k.⁹ územie (najmä do Opavy a Gräfenbergu) a kontaktov s rakúskymi poddanými.

Habsburské úrady zaznamenali jeho krátky pobyt v Rakúskom Sliezsku, konkrétne v Opave, už v lete roku 1834, ako sa dozvedáme zo správy opavského vrchného policajného komisára Franza Hartmanna. Ten nezaznamenal žiadne negatívne ohlasy v súvislosti s Witt-Döringovou návštevou. Práve naopak, pozitívne referencie mal od kniežaťa Eduarda Lichnovského a podľa Hartmannových informácií Witt-Döringov „blúznivý mladistvý oheň vyšumel“ a niekdajší revolucionár sa nielen úplne vzdal svojich „raných chimér“, ale po zmene svojich (majetkových a občianskych) pomerov vyznáva „solídne a racionálne“ princípy. Aj z toho dôvodu opavský policajný komisár žiadal o inštrukcie, ako má s Witt-Döringom nakladať v prípade jeho ďalších návštev v Rakúskom Sliezsku.¹⁰ Policajný prezident Sedlnitzký nechal vzhľadom na „rozvírené dobové pomery“ a z minulosti známu Witt-Döringovu „nestálosť“ celú záležitosť úmyselne bez reakcie. Po uplynutí troch rokov si potom Sedlnický aj v súvislosti s úmyslom pruskej vlády udeliť Witt-Döringovi pas do Drážďan, Weimaru a Prahy, vyžiadal „presné a vyčerpávajúce“ správy o politických postojoch a kontaktoch tohto cudzinca, aby mohol dôkladne zvážiť, či je jeho zmena zmyslárna skutočná.¹¹ Aj druhý Hartmannov posudok bol pre Witt-Döringa pozitívny, navyše aj pruské policajné ministerstvo kladne hodnotilo Witt-Döringov pobyt v Urbanowiciach,¹² preto mu napokon rakúske úrady v Brne i Viedni povolili navštevovať Opavu i Gräfenberg, pravda pod podmienkou jeho nenápadného sledovania. O povolení cestovať do Prahy sa ale Sedlnický nezmienil, čo v praxi znemožnilo Witt-Döringovi cestovať do českej metropoly. Naznačuje to aj nariadenie policajného prezidenta, ktorý aj naďalej ponechal všeobecný zákaz Witt-Döringovho vstupu na c. k. územie v platnosti.¹³

Na základe tejto štyri roky sa ťahajúcej úradnej korešpondencie medzi Opavou, Brnom a Viedňou sa však nepriamo dozvedáme aj o nedostatkoch lokálnych úradov v Rakúskom Sliezsku. Z Hartmannových správ o Witt-Döringovi totiž vyplýva, že sa táto habsburská persona non grata síce od roku 1834 v Opave neukázala, ale napriek

Gräfenberk po roce 1839, litografie J. Alt (SOKA Jeseník)

platnému zákazu vstupu na rakúske územie sa objavovala najskôr nakrátko a potom aj na viacero dní v rokoch 1835 a 1837 v Karlovej Studánke (Karlsbrunn) a na Gräfenbergu.¹⁴ Guvernér Ugarte v Brne bol mimoriadne rozhorčený, že cudzinci môžu bez potrebných dokladov, a dokonca aj napriek zákazu vstupu na c. k. územie, ľahko prekračovať rakúsku štátnu hranicu a zdržiavať sa na rakúskom území. Udelil preto prísne pokarhanie za nedbanlivosť hospodárskemu úradu v Bruntáli (Freudenthal) a magistrátu vo Frývaldove, ktoré zodpovedali za cudzineckú agendu v uvedených kúpeľoch,¹⁵ pohrozil prísnejšími trestami v prípade opakovania a nariadil, aby pohraničné colné úrady pravidelne zasielali raporty o cestujúcich guberniu do Brna.¹⁶

Všetky tieto udalosti predchádzali založeniu Policajnej inšpekcie¹⁷ kúpeľov Gräfenberg (ďalej PKI¹⁸) na Gräfenbergu v lete 1838 a umožňujú nám lepšie pochopiť situáciu, problémy a spôsoby ich riešenia, pokiaľ nespadli do kompetencií tohto nového kontrolného úradu. V prípade Ferdinanda Witt-Döringa, o ktorom sa v predchádzajúcich rokoch viedla intenzívna úradná korešpondencia a ktorého politické postoje sa zmenili podľa rakúskej nôty, by sa tak mohlo zdať, že všetko už bolo vyriešené a čerstvý kúpeľný inšpektor na Gräfenbergu Adelburg nezdedil žiadne úradné pozostatky. Nebola to však úplne pravda, pretože ešte v júli 1838, teda v čase, keď bola zriadená PKI na Gräfenbergu, Adelburg nedisponoval presnými inštrukciami ohľadne tohto niekdajšieho „profesionálneho revolucionára“. Navyše sa mu do rúk dostal list, ktorý Witt-Döring koncom júla poslal do Gräfenbergu prominentnému

*Vlastní životopis Witta-Döringa
(books.google.de)*

kúpeľnému hosťovi princovi Fridrichovi Nassavskému a v ktorom sa dovoľával princovej podpory pre prípad, že by jeho plánovanej návšteve Priessnitzových kúpeľov rakúska polícia „zo strachu“ kládla prekážky do cesty. Witt-Döring sa pritom odvolával na svoju starú známosť s princom z Milána (1822), čo však mal princ vehementne poprieť a akýkoľvek kontakt s nemeckým dobrodruhom odmietat'. Adelburg sa domnieval, že Witt-Döringova prítomnosť v kúpeľoch by bola neprípustná a žiadal preto od guvernéra príslušné inštrukcie.¹⁹ Až na základe tohto podnetu od PKI sa dozvedáme, že Witt-Döringovi bol v auguste 1838 povolený pobyt v Opave i na Gräfenbergu,²⁰ pričom Adelburg mal, samozrejme, realizovať nenápadné sledovanie jeho správania, stykov i korešpondencie.²¹ Na tomto mieste možno zároveň konštatovať, že dlhodobo riešená záležitosť priniesla kýžené ovocie v podobe zdanlivo rýchleho rozhodnutia v prospech „polepšeného“ pruského statkára. Pre nás je okrem toho dôležité, že môžeme dedukovať perustráciu listov²² už v ranom období PKI, pretože práve tak sa s najväčšou pravdepodobnosťou Adelburg dozvedel o plánovanom príchode Witta-Döringa.

Niekdajší revolucionár napokon do Priessnitzových kúpeľov nepricestoval v lete 1838, ale až nasledujúci rok v máji. V správe inšpektora Adelburga čítame, že Witt-Döring prišiel do Frývaldova 23. mája 1839, prenajal tam byt, do ktorého mal za krátko prísť aj s celou rodinou a už 25. mája zasa odcestoval domov.²³ Správa nám zároveň naznačuje, že deficity rakúskej kontroly v Sliezske aj naďalej pretrvávali. Witt-Döring totiž nemal so sebou žiadny pas, no aj tak úspešne prešiel cez hraničný colný úrad v Mikuloviciach (Niklasdorf) na rakúske územie. Navyše ani z hostinca U striebornej koruny, kde sa na dve noci ubytoval, nebol v zmysle platných predpisov nahlásený jeho pobyt. Adelburg z týchto dôvodov urgoval dôsledné dodržiavanie pasových predpisov a podal sťažnosť frývaldovskému magistrátu na konanie v zmysle platného trestného zákonníka.²⁴

O mesiac neskôr, 19. júna 1839, už Ferdinand Johannes Witt-Döring dorazil do Frývaldova s legálnym pruským pasom vystaveným v pruskom meste Opole 3. júna 1839 a priviedol si so sebou manželku Emíliu, štyri deti a služobníctvo.²⁵ V kúpeľoch pobýval až do 23. novembra 1839, pričom posledné dva mesiace sa už viac-menej zdržiaval doma v Urbanowiciach a vo Frývaldove sa ukazoval len zriedka, keď prichádzal na dva-tri dni navštíviť rodinu.²⁶ Počas celého cca. päťmesačného pobytu zaznamenal Adelburg u Witt-Döringa len jediný (cenzúrny) priestupok, a síce keď napriek zákazu deklamácií,²⁷ ktorých povoľovanie si v každom osobitnom prípade nárokovalo moravsko-sliezske gubernium, začiatkom augusta 1839 svojvoľne odrecitoval slávnu báseň Friedricha Schillera „Das Lied von der Glocke“ (Pieseň o zvone). Kúpeľný inšpektor uviedol, že Witt-Döring mal pri tom obzvlášť zdôrazniť niektoré pasáže, čo vzhľadom na jeho známu minulosť vzbudilo nevôľu veľkej časti publika.²⁸ Inšpektor Adelburg nám, žiaľ, nezanechal žiadnu konkrétnu kritiku, ba ani označenie konkrétnych Witt-Döringom citovaných pasáží tejto básne. Stručne však dodajme aspoň to, že sa jedná o kompozíciu, v ktorej zvuk zvona jednak sprevádza človeka od kolísky až po hrob, jednak platí všetkým ľuďom v časoch mieru i vojny, pri spoločenských udalostiach, ale aj nešťastiach a prírodných kalamitách. Je to teda báseň o harmonickom, cnostnom a naplnenom meštianskom živote, ale aj báseň o pokoji a mieri namierená proti Francúzskej revolúcii, ktorej heslá slobody, rovnosti a bratstva považuje Schiller za zradené jej krvavou eskaláciou.²⁹

Poslednú správu o návšteve Witt-Döringa na Gräfenbergu v archívnych dokumentoch zaznamenávame až v marci roku 1841, t.j. o rok a pol neskôr. Inšpektor Adelburg vo svojom raporte do Brna uvádza, že v dome, ktorý mal Witt-Döring prenajatý vo Frývaldove, sa konal veľký večierok na počesť narodenín jeho manželky.³⁰ Po tomto časovom momente už ďalšie informácie o jeho pobyte v Rakúskom Sliezske nemáme a môžeme tak jeho sledovanie prostredníctvom PKI ukončiť na jar roku 1841.

Na záver môžeme konštatovať, že návštevy Witt-Döringa v Rakúskom Sliezske obnažili viaceré deficity tamojšej štátnej politickej kontroly pred založením ako aj v prvopočiatkoch policajnej kúpeľnej inšpekcie na Gräfenbergu a vo Frývaldove, či už sa jednalo o bezproblémové nelegálne prechody hraníc alebo zanedbané ohlasovacie povinnosti. Vďaka raportom PKI však zároveň môžeme pozorovať aj drobné peri-

petie návštev zaujímavých osobností v „stratenom“ severnom kúte habsburskej monarchie a aspoň kradným pohľadom nahliadnuť do každodennosti ich tamjšieho všedného života, ktorý sa v našom prípade neniesol v znamení „revolučných protišťatných spiknutí“, ale naopak typického „biedermeierovského šosáctva“.

POZNÁMKY

1. Pozri CHVOJKA, Michal: „*Opozitníci, rozvratníci a další členovia revolučnej klasy...*“ *Barón Miklós Wesselényi v kúpeľoch Frývaldov a Gräfenberg v rokoch 1839 – 1843*. In: *Historický časopis* 65, 2, 2017, s. 217-237.

2. My budeme v nasledujúcom texte používať priezvisko „Witt-Döring“, pretože sa v tejto forme nachádza v nami používaných archívnych dokumentoch.

3. Pozri ARNOLD, Robert F.: „Wit, Ferdinand Johannes“, In: *Allgemeine Deutsche Biographie* 43 (1898), s. 550 (dostupné aj na internete: <<http://www.deutsche-biographie.de/pnd118769553.html?anchor=adb>>). Pozri tiež KAUPP, Peter: „Ich habe ein gewagtes Spiel gespielt“. Johannes Wit genannt von Döring (1799-1863). Urburschenschaftler, politischer Abenteurer, Spion und Schriftsteller. In: GOLÜCKE, Friedhelm – KRAUSE, Peter – GOTTWALD, Wolfgang a kol. (eds.). *GDS-Archiv für Hochschul- und Studentengeschichte*. Köln 2002 (2003), zv. 6, s. 7-29. ISSN 0938-6173.

4. Z jeho pomerne rozsiahlej tvorby spomeňme napr. *Die revolutionären Umtriebe in der Schweiz (Glarus 1823)*, *Fragmente aus meinem Leben und meiner Zeit* (Lipsko 1827–30), *Les Sociétés Secrètes de France et d'Italie* (Paríž 1830) alebo *Memoires secrets relatifs a l'état de la Revolution du Piémont* (Paríž 1831).

5. Pozri ARNOLD: „Wit, Ferdinand Johannes“..., opak. cit., s. 550-552.

6. K transportu Witt-Döringa z Pruska cez Opavu a Brno do Viedne na výsluchy u Policajného a cenzúrneho dvorského úradu v máji 1825 pozri Zemský archív Opava, Policajná inšpekcia kúpeľov Gräfenberg (ďalej ZAO, PIKG), kartón (ďalej k.). 8, inventárne číslo (ďalej i.č.) 72, správa opavského policajného komisára Krokera z 3. 5. 1825. K výsluchu Witt-Döringa vo Viedni pozri Haus-

Hof- und Staatsarchiv Wien (ďalej HHStA), fond Staatskanzlei, Noten an die Polizeihofstelle (1824–1825), k. 11, nóty pre Sedlnického z 11. 2., 28. 8., 12. 9. a 13. 9. 1825 ako aj HHStA, fond Staatskanzlei, Noten von der Polizeihofstelle (1824–1825), k. 39, f. 225-229, Sedlnického nóta Metternichovi zo 14. 8. 1825 a celý nasledujúci konvolút (f. 230-347).

7. Pozri Wiener Zeitung, č. 87, 15. 4. 1828, s. 386 a ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, Sedlnického prípis moravsko-sliezskemu guvernérovi grófovi Karlovi Inzaghimu z 22. 1. 1828 alebo guberniálny dekrét pre Mutha a všetkých moravsko-sliezskych hejtmanov z 24. 1. 1828.

8. Pozri ARNOLD: „Wit, Ferdinand Johannes“..., opak. cit., s. 551-552 alebo ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, guberniálna správa pre Sedlnického z 20. 9. 1834.

9. T.j. cisársko-kráľovské a znamená (celé) územie habsburskej monarchie.

10. ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, Hartmannova správa z 12. 9. 1834 a guberniálna správa pre Sedlnického z 20. 9. 1834.

11. ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, Sedlnického prípis Ugartemu z 13.9.1837 a guberniálny dekrét pre Hartmanna z 19. 9. 1837.

12. ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, guberniálna správa pre Sedlnického z 18. 11. 1837.

13. ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, Hartmannova správa z 21. 10. 1837; guberniálna správa pre Sedlnického z 18. 11. 1837 a Sedlnického prípis Ugartemu z 19. 8. 1838.

14. ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, Hartmannove správy z 21.10., 24.12. a 30.12.1837.

15. Frývaldovský magistrát sa chabo bránil tým, že Witt-Döring v júli 1837 Gräfenberg nenavštívil, pretože nie je v Priessnitzových záznamoch a skôr vraj došlo k jeho zámene s istým Eduardom Döringom z Grafenortu (Gorzanów) v Kladsku, ktorý bol

- na vodoliečbe v Gráfenbergu v roku 1836. Pozri ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, správa starostu Josefa Raymanna pre opavského hejtmana z 31. 1. 1838.
- 16.** ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, guberniálny dekrét pre opavského hejtmana Josefa Řeholu (Rzeholu) z 30. 12. 1837; Hartmannova správa z 24. 1. 1838; guberniálny dekrét pre Hartmanna z 11. 3. 1838 a Řeholova správa pre gubernium z 15. 3. 1838.
- 17.** Jednalo sa špecializované kontrolné úrady inšpekcie zamerané primárne na tajnú kontrolu rastúceho počtu zahraničných i domácich kúpeľných hostí. Od konca 18. storočia sa postupne etablovali v známych destináciách ako napr. Karlovy Vary, Teplice, Bad Gastein alebo Baden pri Viedni. Pozri CHVOJKA: Wesselényi ..., opak. cit., s. 217-222.
- 18.** V prameňoch sa často uvádza ako názov úradu „Die Polizey-Kurinspektion“, t.j. „policajná kúpeľná inšpekcia“. Odtiaľ odvodzujeme skratku PKI.
- 19.** ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, Adelburgova správa pre Ugarteho z 30. 7. 1838; Moravský zemský archív Brno, Policajné riaditeľstvo (ďalej MZA, PR), k. 91, f. 58, Adelburgova správa pre Maltza z 31. 7. 1838.
- 20.** Samozrejme za predpokladu, že pricestuje s legálnymi cestovnými dokladmi. Pozri ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, guberniálna správa pre Sedlnického z 8. 8. 1838 a guberniálne dekréty pre Adelburga z 8. 8. a 28. 8. 1838.
- 21.** MZA, PR, k. 5, f. 230 verso, Sedlnického prípis pre Maltza z 19. 8. 1838.
- 22.** Bližšie pozri CHVOJKA: Wesselényi ..., opak. cit., s. 226-227.
- 23.** ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, Adelburgova správa pre Ugarteho z 26. 5. 1839.
- 24.** Podľa § 78 trestného zákonníka (II. diel) z roku 1803 mali všetci vlastníci domov ako aj hostincov povinnosť nahlasovať cudzincov, ktorí u nich boli ubytovaní, polícii. Nedodržanie tohto predpisu bolo kvalifikované ako ťažký policajný priestupok. Pozri BLUMENTRITT, Stephan W.: *Das österreichische Strafgesetz über schwere Polizeiübertretungen vom 3. September 1803*. Branmüller & Seidel, Wien 1846, s. 100-107 alebo PÜTTLINGEN, Johann Vesque von: *Die gesetzliche Behandlung der Ausländer in Oesterreich*. Ueberreuter, Wien 1842, s. 342 (§ 245 o osobitných nariadeniach o evidencii cudzincov).
- 25.** ZAO, PIKG, i.č. 1a, ohlasovací protokol kúpeľných hostí pre rok 1839, poradové číslo 762-768; ZAO, PIKG, k. 8, i.č. 72, Adelburgova správa z 23. 6. 1839.
- 26.** ZAO, PIKG, k. 5 i.č. 51, Adelburgova správa z 24. 11. 1839.
- 27.** T.j. umeleckého stvárňovania diel pred publikom.
- 28.** MZA, PR, k. 5, Adelburgova správa zo 6. 8. 1839.
- 29.** K interpretácii pozri napr. FIEDLER, Karl A.: *Schillers Lied von der Glocke. Text und Interpretation*. Weimar 2014.
- 30.** ZAO, PIKG, k. 7, i.č. 70, Adelburgova správa zo 14. 3. 1841.

Inventáře kostelů na Javornicku z roku 1804. IX. Fara Travná

† Antonín Roubic – Karel Müller

Lokální kostel sv. Wolfganga v Travné

I. O stavebním stavu kostela

Krutvaldský lokální kostel je čtyřboký, celý z kamene zděný, ve světlosti 8 1/4 vídeňských sáhů dlouhý, 4 3/4 široký, 2 1/2 vysoký. Strop je deskový, ozdobně vymalovaný.

U kněžiště je zvnějšku na hřbitově přistavěna sakristie o světlosti 6 loktů dlouhá, 4 1/2 široká, má jedny dveře do kněžiště a 3 malá dvoukřídlá okna opatřená železnými mřížemi; uvnitř se nachází skříň s 5 zásuvkami, v nichž se uchovávají kasule a kostelní prádlo. Je zde též druhá skříň, starodávným způsobem vyrobená z tvrdých dřevěných pařezů, téměř celá opásaná tvrdými železnými pásy, takže je vidět jen málo dřeva, v níž se na tři západy uschovávají monstrance, dva kalichy, částečky kříže, hostovost a kostelní hypoteční a nadační peníze.

Věž je připojena ke kostelní zdi, má zeď 4 1/2 sáhu vysokou, na ní dřevěnou římsu, dále následuje šindelem pokrytá a červeně natřená bāň, nahoře je plechový, žlutě natřený knoflík a nad ním železný kříž; v přízemí tvoří věž takzvanou halu ke vstupu do kostela.

V kostele vpravo ve výšce je dřevěný chór pro muže, tak dlouhý jako je kostel, opatřený lavicemi. Nahoře v šířce velkého vchodu je druhý, rovněž dřevěný chór, jehož půlka je pro muzikanty a druhá půle opět pro muže.

Vlevo na druhé straně proti poledni směrem ke vsi jsou tři okna vysoká 2 1/4 lokte a 2 lokty široká, jež poskytují kostelu dostatečné světlo. Vedle velkých dvoukřídlých vchodových dveří jsou ještě jedny malé postranní dveře, které se však otvírají jen o horkých letních dnech k větrání, protože kostel je též velmi vlhký.

O počátku zdejšího kostela jsem našel na straně 10, 11 a 12 v druhém svazku farního protokolu v Javorníku, který začíná v roce 1757, za tehdejšího faráře na Jánském Vrchu, svobodného pána Františka Josefa z Hohenhausenu a Hochhausu, následující přehled:

„Poznamenání okolností, které se týkají vybudování filiálního kostela v Krutvaldu. Za starých časů stála ve čtyřúhelníku na místě, kde se nyní nachází kostel v Krutvaldu, malá kaple asi 8 loktů dlouhá a 8 loktů široká. Světlo muselo vcházeti otvorem, který sloužil v kapli za dveře, protože neměla žádná okna. Rok, kdy byla zbudována, je neznámý, ani se nemůže říci, zda se zde četly svaté mše. Lze se totiž domnívat, že faráři v Liebenau /dnes Lubnów/, kam byl Krutvald v nejstarších časech přiřazen, při pohřbech neměli žádné jiné místo, kde by se mohly konat svaté mše za zemřelé; nebyl to tehdy filiální, nýbrž jen hřbitovní kostelík. Za mladších dob, když byl Krutvald připojen za držby pomsdorfského panství hrabětem Rozdražovským jako filiální k Javorníku, bylo stanoveno též každoroční odvádění dávek, desátků a 14 sáhů dřeva faráři; jeden z tehdejších farářů proměnil tuto kapli v kostelík. Z první kaple se tedy stala sakristie a hlavní oltář stál buď proti východu, nebo tam, kde se nyní nachází zvonová věž a velké dveře. Ale též rok a původce této stavby je neznám, protože nákras této stavby nebyl nikdy nalezen a co zde bylo zapsáno, je dosvědčeno starými, zkušenými, zbožnými a hodnověrnými muži.

Roku 1721 byl tento kostelík tehdejším panem javornickým farářem Gottfriedem Josefem Lorenzem až do základů zbořen a místo něj vybudován nový, který byl delší ve světlosti o 10 loktů, než byl dřívější, a ze starého kostela nezůstalo nic než sakristie neboli prapůvodní kaple, která byla při této nové stavbě opět přeměněna v kapli, v níž byl též zřízen oltář sv. Anny, kde se četly mše a kde až dosud stojí křtitelnice. Hlavní oltář byl obrácen k západu a zvonová věž postavena tam, kde předtím stál oltář. Tato stavba stála 500 slezských tolarů.

Tento nový kostel byl spolu s hlavním oltářem slavnostně vysvěcen dne 30. června roku 1725 vysoce důstojným a vysoce urozeným pánem panem Eliášem Danielem ze Sommerfeldu, biskupem leontopolským a sufragánem vratislavským.

Když však i toto rozšíření pro příchod nábožného lidu z Kladska a přírůstek obyvatel v Krutvaldu bylo nedostatečné, tehdy jsem já, František Josef svobodný pán z Hohenhausenu a Hochhausu, v tom čase zdejší farář, rozšířil tento krutvaldský filiální kostel asi o 10 loktů vpravo do šířky k hlavním dveřím a až po kněžiště neboli ke křtitelnici do délky a v měsíci září 1743 jsem vše ukončil. V důsledku toho byla stržena nejen první kaple, nýbrž i sakristie, v níž se pro přílišné vlhko nemohly uschovávat ornáty, a vybudována nová sakristie vlevo od kněžiště na vodním přítoku, ta je však suchá. Dále byla na tento nově rozšířený kostel posazena zcela nová střecha s krovem a co k tomu patří. Tato stavba stála na čistě peníze bez potažních a ručních prací, které provedli Krutvaldští bez odměny, 150 slezských tolarů. Toto jsem zaznamenal, aby nepřišlo v zapomenutí.“

Patronátní právo patří jeho knížecí biskupské milosti biskupu ve Vratislavi. Udržování spočívá rovněž na zmíněné milosti jako kostelním patronovi, Jeho Excelenci hraběti Antonínu Schaffgotschovi jako vrchnosti, a na celé zdejší obci.

Kolem dokola kostela je obehnán zdí hřbitov, jehož údržba spočívá na těch, kterým patří udržování kostela.

II. O oltářích a vnitřním zařízením kostela

V kostele jsou dva oltáře. Hlavní má zděný stůl, který byl spolu s kostelem, jak je zaznamenáno v předchozím paragrafu, konsekrován. Obraz tohoto hlavního oltáře představuje sv. Wolfganga, jehož jméno nese i kostel, malíř je však neznám. Podle poznámky v druhém svazku javornického farního protokolu na str. 68 „v roce 1762 dne 9. listopadu byl pořízen nový hlavní oltář u krutvaldského filiálního kostela; řezbář, který tento oltář zhotovil, se jmenuje Jindřich Hartmann, bytem ve Wartě; řezbář sám se zámečníkem přijali 125 zlatých rýnských.“

Malý neboli postranní oltář je opatřen pouze oltářním kamenem; uprostřed má obraz Matky Boží a nad ním o něco menší obraz sv. Anny, podle níž se také jmenuje. Tento malý postranní oltář byl obnoven několika dobrodinci, protože předchozí byl již nevhledný. Místo ze dřeva nevhodně vyřezané sochy Matky Boží byl darován dobrým malířem vyzdobený obraz Paní. Místo dřívějšího obrazu sv. Matky Anny, protože starý byl již značně zpuchřelý, namaloval Josef Jung, malíř na Jánském Vrchu, který zde bydlí i zde se narodil, podobný vhodný obraz a tím, jakož i mramorováním a pozlacením, celý tento oltář zkrásnil.

Kazatelna je vybudována ze dřeva, okrouhlá, čtyři evangelisté ze dřeva vyřezaní sedí okolo podle svého zaměstnání a jsou štafírováni, nahoře na klobouku stojí Spasitel.

Křtitelnice je hrubý šedivý kámen, má cínový kotel, víko je ze dřeva, na něm stojí dvě malé ze dřeva vyřezané a štafírované figury Spasitele a Jana Křtitele.

V kostele stojí obyčejná dřevěná zповědnice.

Varhany byly opatřeny dobrodinci. Vystavěl je nynější javornický varhanář Antonín Finkler a u postranního oltáře uvedený javornický malíř Josef Jung je štafíroval. Jsou malé, ale pro malý kostel vyhovují. Stály celkem 200 zl. rýnských, za což obdržel varhanář kromě starého nepoužitelného pozitivu 150 zl. a 50 zl. stálo řezbářské zdobení a štafírování.

Lavice jsou ve třech řadách, na obou stranách kratší, uprostřed delší, modře mramorovány.

III. O náčiní náležejícím kostelu

Zlato, stříbro, klenoty

1 monstrance, která podle dříve nalezené kvitance zlatníka Georga Pfistera, datovaná v Nise 9. března 1737, váží 74 loty 10-lotového stříbra a spolu se mzdou za práci a pouzdro stála 96 zlatých 12 slezských grošů

1 stříbrné pozlacené malé ciborium s víkem, těžké 21 lotů 10-lotového stříbra, cena podle váhy a ocenění zlatníka v Jánském Vrchu 23 zl. 32 krejčary

1 stříbrný kalich s pozlacenou kuppou a patenou, těžký 34 1/2 lotu, 34 zl. 30 kr.

1 stříbrná, uvnitř pozlacená nádobka na svaté tekutiny, obě pospolu těžké 5 lotů, 7 zl. 30 kr.

1 špatná stříbrná patena k nemocným, nahoře s nasazeným pouzdem na svatý olej k nemocným, těžká 12 lotů, 7 zl.

Z mědi

- 1 měděný pozlacený kalich a patena, 10 zl.
- 1 měděná špatně pozlacená částička kříže, 6 zl.
- 1 měděná postříbřená závěsná lampa, 6 zl.
- 2 malé měděné kroupky, obě těžké 2 libry
- 2 malé měděné kotle k tympánům, dohromady těžké 24 libry

Z mosazi

- 1 kadidelnice s loďkou a lžičkou, dohromady těžké 2 libry
- 1 malá závěsná lampa, 2 libry
- 2 chórové trubky

Z cínu

- 6 větších oltářních svíců, váží dohromady 36 liber
- 2 střední oltářní svícny, dohromady 6 liber
- 2 malé oltářní svícny, dohromady 1 1/2 libry
- 2 stolní svícny před Nejsvětější svátostí, dohromady 3/4 libry
- 2 velmi malé stolní svícny, dohromady 1/2 libry
- 1 pár mešních konviček s novými tácky, dohromady 2 libry
- 1 pár starých mešních konviček, 2 libry
- 1 konvice na vodu chovaná v sakristii, na 1/2 kvartu, 1 libra
- 1 kotlík ke křtu, který již byl poznamenán u křtitelnice, těžký 10 liber
- 1 láhev na křticí vodu na zimu, 1 libra
- 1 nádobka u hlavního oltáře pro umývání prstů, 1/4 libry
- 1 zcela malá kroupka, visí v sakristii, 1/4 libry

Ornáty, pluviály a kasule

- 1 kasule bohatá na látku se zlatými krajkami, štólou, manipulem a ubrouskem na kalich
- 1 červená hedvábná kasule se zlatou poloviční portou a příslušenstvím
- 1 bílá a zelená hedvábná kasule se zlatou poloviční portou a příslušenstvím
- 2 bílé vlněné kasule s příslušenstvím
- 2 červené vlněné kasule s příslušenstvím
- 2 modré vlněné kasule s příslušenstvím
- 1 kasule ze zelené vlněné látky s příslušenstvím
- 1 černá hedvábná kasule se zlatou poloviční portou s příslušenstvím
- 2 černé kasule z česané vlny s příslušenstvím, velmi obnošené
- 1 oranžový pluviál s leonskými krajkami
- 1 černý hedvábný pluviál se zlatou poloviční portou, bez štoly
- 1 bílé taftové véllum se zlatými krajkami
- 1 žluté taftové véllum, velmi obnošené

Kostelní knihy, obrazy a sochy

- 2 mešní knihy
- 1 mešní kniha k requiem
- 1 agenda
- 14 obrazů křížové cesty

- 1 obraz poprsí sv. Ignáce
- 1 obraz Hlava Krista
- 1 obraz sv. Otilie
- 1 socha Bolestné Matky Boží
- 1 socha sv. Jana Nepomuckého

Další zařízení, jako zvony

- 1 příkrov
- 1 skříň se zásuvkami, byla již zaznamenána v sakristii

Zpráva o zdejších třech zvonech, vybraná z 1. svazku javornického farního protokolu str. 409 a 410:

„Roku 1754 byly tři nové zvony pro Krutvald ulity ve Vratislavi u Jana Sebastiana Gärstnera, tamního slevače a zvonaře, a téhož dne 27. října poprvé zazněly.“ Velký zvon, zasvěcený sv. Františku Xaverskému a sv. Antonínovi, váží 3 1/4 centnýře 15 funtů; je na něm odlito zobrazení umírajícího sv. Františka Xaverského s následujícím nápisem:

Lass o starCker Gott! DVrCh Vorblth sanCt. FranCIsCI XaVerI aLLe VbeL VonVns abWenDen

Prostřední zvon, zasvěcený Ježíši, Marii a Josefovi, má na váhu 1 3/4 centnýře 25 funtů. Je na něm zobrazení umírajícího Josefa za přítomnosti Krista a Marie, nápis na něm zní:

Gott beliebiges Opfer an hiesiger Glocke that Adam Göbel.

Třetí zvon, zasvěcený sv. archanděli Michaelovi, má na váhu 3/4 centnýře 4 funty. Je na něm odlito zobrazení sv. archanděla Michaela s tímto nápisem:

Diese Sterbeglocke haben hiesigen Orts Ansassen St. Michael hohem Erzengel geopfert.

Centnýř vratislavské váhy byl zaplacen 66 zl. a funt 10 zl.gr. To znamená, že zvonař dohromady obdržel na čisté peníze 403 zl. 30 kr. Ostatní náklady, jako kovář, řezbář, řemenář, dovoz, spropitné při konsekraci apod. činily 94 zl. 15 kr., celkové náklady 497 zl. 45 kr.

K zapravení těchto nákladů byly dány zvonaři dva staré zvony, které vážily: velký 1 centnýř 64 funty, malý 1 centnýř 4 funty, což činí na penězích 166 zl. Jeden dobrodinec jménem Adam Göbel, výměnkář v Krutvaldu, na zvony daroval 200 zl. Obec Krutvald dala 70 zl., celkem 436 zl. Musel tedy kostel ze svého jmění zaplatit jen 58 zl. 15 kr. Roztavené zvony byly velmi staré. Větší, který byl prasklý, byl odlit roku 1185 /!/, byl tedy 569 let starý. Menší neměl sice žádný letopočet, protože byl však neúměrně silný, přičemž nebyl na váhu o mnoho lehčí, než velký, a jen o třetinu menší, na zvuk zněl jen kvintu od většího, znamená tato disproporce, že musel být starší, než byl ten velký. „Prokurátorem těchto tří zvonů byl vysoce důstojný pan Antonín Schuberth, světský kněz, rodák z Jánského Vrchu, žil tedy na Jánském Vrchu ze svého jmění sám.“

Starý kostel v Travné zasvěcený sv. Wolfgangovi (SOkA Jeseník)

- 1 sakristijní zvonek k dávání znamení při odchodu kněze
- 2 mešní zvonky u oltáře
- 2 malé červené staré vlajky, 1 pár
- 2 temně zelené, ještě starší vlajky, 1 pár

Hudební nástroje

- 1 pár tympánů, jejich váha je poznačena v rubrice „Z mědi“
- 2 chórové trubky, které jsou poznamenány v rubrice „Z mosazi“

Farní archiv

Archiv krutvaldské lokálie je uložen v sakristii v dobře opatřené skříni, v které se nacházejí opisy z javornického farního protokolu:

- a. listiny o zřízení a donacích kostela a benefícia
- b. přiznání neboli fase příjmů benefícia pro informaci nástupce v úřadě
- c. matriky včetně rejstříků a předepsané knihy ohlášek
- d. sbírka zeměpanských zákonů včetně indexu
- e. knihy nařízení ordinariátu s alfabetským přehledem
- f. kniha zbožných nadací
- g. knihy kostelních účtů včetně pokladny
- h. účetní kniha chudinského ústavu
- i. všechny ostatní spisy týkající se duchovní správy, rozdělené do fasciкулů a poznamenané v repertáři

Travná 4. prosince 1804

Jeremias Dieringer, lokální kaplan

X. Fara Zálesí

Lokální kostel sv. Barbory v Zálesí

I. O stavebním stavu kostela

a) Kostel je zcela zděný z kamenů, má rákosový strop a na něm se nachází do oddílů rozdělená půda. Kněžiště má jako stupeň ke zvýšení příčně běžící trám ze dřeva a dvě okna, střední část kostela má 4 okna a je stejně jako kněžiště vydlážděna obyčejným, v místě se nacházejícím lomovým kamenem. Kostel tvoří loď, kněžiště a přední díl. Chór spočívá na dvou dřevěných sloupech, je tak široký jako celý kostel, má dvoje okna, uprostřed vpředu stojící zaokrouhlení neboli břicho, které zajišťuje varhanám a škole více místa. Po obou stranách stojí lavice pro ostatní lidi. Kaple zde nejsou žádné. Sakristie je přistavěna ke kněžišti, je zděná z kamenů; nacházejí se zde 3 okna se železnými mřížemi, strop tvoří špatné desky. Zděná věž, protože se sama nachází v kostele, má dole k průchodu tři klenuté podjezdové oblouky, nahoře stejně tolik na chóru. Je pokrytá šindeli, které jsou natřeny červeně olejovou barvou. Nad ní je plechový knoflík a větrná korouhvička. Skladiště neboli repositorium zde není žádné. Dříve byl do kostela samostatný vchod, neboli hala zděná z kamenů a zakrytá, byla ozdobena malou dřevěnou věžičkou, na každé straně bylo 11 zděných schodů, dříve než se vešlo k vlastním kostelním dveřím. Tento vchod neboli hala má na obou stranách dvoje létací dveře a 1 okno.

Tento kostel byl vybudován v roce 1751 samotnou obcí a dalšími neznámými dobrodinci. Zdejší sedlák Josef Korzer daroval pozemek ze svého majetku a na něm dnes stojí hřbitov, kostel, budova školy a lokálie.

b) Kostel byl benedikován někdejším javornickým farářem a biskupským komisařem baronem Hohenhausenem pod názvem sv. Barbory. O tomto vysvěcení není jiný důkaz, než výpověď, zčásti od očitých svědků – starých mužů, zčásti od prvního zde ustanoveného lokálního kaplana Pavla Hankeho. Tento kostel byl kdysi soukromou kaplí, patřil k farnímu kostelu v Javorníku, v roce 1785 byl náboženským fondem nadán na lokálii a od této doby až po dnešek je náboženský fond beze změny jeho patronem. Obdržel od něj též roční příspěvek 30 zl. k zaplacení kostelních potřeb. K tomuto lokálnímu kostelu nepatří ani filiálky, ani kaple.

c) Kostel neutrpěl ani požáry, ani nepřátelskými vpády, ani jinými událostmi a nejsou zde ani starožitnosti, pamětihodnosti nebo umělecké kusy, ani náhrobní kameny nebo náhrobní nápisy.

d) Kolem kostela je hřbitov obehnaný zdí, má dvě brány a vstupní domek, udržování náleží náboženskému fondu jako patronu; domek u brány je zděný.

Kostel v Zálesí - stav před demolicí (SOka Jeseník)

II. O oltářích a vnitřním zařizení kostela

a) V tomto kostele je jen jeden hlavní oltář na jedné zděné oltářní stěně, obložené truhlářskou prací, na níž stojí dřevěný tabernákl, ozdobený řezbářskou prací a vyzdobený dvěma anděly. Vzadu na zdi nad sakristijními dveřmi je oltářní obraz svaté Barbory, namalovaný jedním světským knězem Františkem Reymundem, rodákem z Frývaldova, na plátně, více špatně než dobře. Na straně je jeden pár dřevěných mramorovaných sloupů a dvě sádrové sochy svatých v životní velikosti. Oltář je opatřen pouze oltářním kamenem.

b) Kazatelna byla koupena z javornického farního kostela a řezbářsky vyzdobena, má zvnějšku 4 evangelisty, klobouk nahoře venku jednoho anděla.

c) Křtitelnice je mramorově upravený kámen z lomu u Černé Vody, stojí na velkém vyvýšeném okrouhlém neupraveném kameni; víko se zámek je ze dřeva, visí na provazu k vytahování, na víku je představen křest Kristův.

d) Zpovědnice jsou dvě. Varhany byly zbudovány v roce 1795 různými dobrodinci za 56 zlatých. Mohly by však mít jeden nebo dva rejstříky navíc, protože na jedné straně zvnějšku stojí falešné píšťaly, mají 54 rejstříků v manuálu a 2 v pedálu.

Lavic pro muže je 9 a na chóru na pravé i levé straně celkem 6; pro ženy je rovněž 9 a pod chórem ještě 5. Pro lokalistu a kostelní otce stojí dvě v kněžišti. Lavice pod chórem nemají žádnou jinou podlahu než kamennou dlažbu.

III. O náčiní náležejícím kostelu

Ze stříbra

- 1 stříbrné pouzdro na olej k nemocným, 2 loty
- 1 stříbrný pozlacený kalich s patenou, 36 3/4 lotů
- 1 stříbrná pozlacená monstrance, 58 lotů
- 1 stříbrné pozlacené ciborium, 28 1/2 lotu

Z mědi

- 1 měděný pozlacený kalich s patenou, 3/4 funtu
- 1 měděná pozlacená patena k nemocným, 1/4 funtu
- 1 měděný postříbřený pacifikál, 1 funt
- 1 měděná postříbřená kadidelnice s loďkou, 1 1/2 funtu

Z cínu, mosazi

- 1 závěsná lampa, 6 1/2 funtu
- 2 větší svícny, 14 funtů
- 2 prostřední svícny, 11 1/2 funtu
- 2 menší svícny, 10 1/2 funtu
- 5 ručních svícnů, 3 1/2 funtu
- 2 páry mešních konviček s táckem, 4 1/4 funtu
- 1 částička kříže, 7 funtů
- 1 víko na křítelnici, 3 funty
- 1 nádobka na sv. olej ke křtu, 1/2 funtu
- 1 nažloutlá kadidelnice s loďkou, 1 1/4 funtu
- 1 nažloutlé kostelní pečatidlo

Ornáty, pluvíály a kasule

- 3 červené květované kasule z hedvábné látky s příslušenstvím
 - 2 červené kasule, jedna z hedvábné látky, druhá z česané vlny s příslušenstvím, špatné
 - 1 bílá hedvábná kasule bez příslušenství, špatná
 - 1 bílá barchetová kasule s příslušenstvím, dobrá
 - 1 žlutá polohedvábná kasule bez příslušenství, dobrá
 - 1 žlutá damašková kasule s bílým středním dílem s falešnou portou s příslušenstvím,
- ale bez bursy
- 1 modrá damašková kasule se stříbrnými třásněmi
 - 1 modrá látková kasule bez štóly, špatná
 - 2 černé kasule, jedna polohedvábná damašková, druhá látková, s příslušenstvím
 - 1 zelená polohedvábná damašková kasule bez příslušenství
 - 1 kasule barchetová perlové barvy s příslušenstvím
 - 1 popelavě šedá polohedvábná kasule se žlutým středním dílem a příslušenstvím
 - 1 stará květovaná kasule s tkalouny bez ubrousku na kalich, polohedvábná
 - 1 pluvíál z hedvábné látky na červené a bílé barvě, velmi děravý
 - 1 pluvíál z hedvábné látky modrý malý
 - 1 pluvíál barchetový bílý, dobrý
 - 2 véla

Kostelní knihy, obrazy a sochy

2 mešní knihy

1 mešní kniha k requiem

1 rituál

1 kniha evangelií

14 obrazů křížové cesty

2 obrazy /poprsí/

6 obrazů – Útěk do Egypta, Křest Kristův, Hejtman z Kapernaum, Vzkříšení Lazara,
Nechte dítek jíti ke mně, Čtrnáct Pomocníků

2 obrazy – Čenstochovská Matka Boží, Marie s umírajícím Spasitelem

2 sochy po stranách hlavního oltáře

Další zařízení

1 zvon o 5 centnýřích; obraz na něm je sv. Urban s nápisem:

SanCte Urbane sel eIn Vorbltter zV Gott Vor WaLLDeCk aVCh Vor aLLe Dieser GLoCken
WoLLthaeter. Goss mich Johann Sebastian Gerstner in Breslau Anno 1754

1 zvon o 3 centnýřích; obraz na něm je Útěk do Egypta s nápisem:

Ich ruffe die Lebendigen zur Busse und die Todten zur Ruhe. Goss mich Joan Sebastian
Gerstner in Breslau Anno 1755.

Podle výpovědi starých mužů byly tyto zvony prý benedikovány, ale od koho a kdy,
nemůže nikdo určit.

1 sakristijní zvonek

2 oltářní zvonky

2 příkrovy velmi staré a proleželé

3 páry oltářních polštářků

1 pár vlajek z červeného damašku s našitým křížem

1 skříň se zásuvkami

1 dřevěná skříňka k úschově kostelních peněz se zámekem, klíči a petlicí k visacímu
zámku

1 dřevěný kříž na hřbitově s plechovým krucifixem

1 dřevěný ruční hasicí přístroj

1 skříň k úschově kaslí

3 dřevěná obložení ke zřízení Božího hrobu

2 pulty

Hudební nástroje

1 pár tympánů

1 pár trubek

1 altová viola

Farní archiv

a) lokálie byla zřízena v roce 1785 c.k. náboženským fondem, nejsou zde žádné listiny
k zřízení kostela a beneficia

- b) lokálie nemá žádná beneficiální privilegia, tedy žádné listiny a polnosti
- c) zdejší desátky náležejí javornické faře a jsou tam do desátkového rejstříku zaznamenávány
- d) matriky včetně rejstříků a předepsaného ohláškového protokolu jsou k dispozici
- e) není zde žádná farní kniha
- g) sbírka zeměpanských zákonů včetně indexu
- h) knihy ordinariátních nařízení
- i) není zde žádná kniha zbožných nadací, poněvadž kapitál na 6 ročních fundáčních mší, které mají být ve Valdeku čteny, a na vyzvánění na odsouzení Krista každý pátek, je dosud u správy javornického farního kostela
- k) kostelní účetní kniha včetně pokladny
- l) účetní kniha chudinského ústavu je k dispozici
- m) všechny ostatní spisy týkající se duchovní správy, rozdělené do fasciкулů a poznamenané v repertáři

Posledního listopadu 1804

Joseph Mall, lokální kaplan

Podnikatelská rodina Michlerů z Bukové u Bernartic

Bohumila Tinzová

V malé, původně samostatné vsi Buková (*Buchsdorf*)¹ na Jesenicu byl v současnosti nikdo nehledal sídlo zemědělských zpracovatelských podniků, natož aby zde pátral po osudech jednoho z významných rodů podnikatelů spřízněných s dalšími velikány rozvoje průmyslového podnikání na Jesenicu, rody Latzelů a Bude. V roce 1806 měla Buková 81 domů se 430 obyvateli, roku 1836 čítala ves 120 domů a 775 obyvatel, roku 1900 již měla již pouze 86 domů s 597 obyvateli.

Otcem podnikavé generace rodu byl původně dědičný krčmář (*Erbkretschmer*) **Franz Michel** (26. 6. 1785 – 15. 2. 1860), jenž žil a provozoval svoji živnost v domech s číslem 56 a 49. Až do roku 1751 a dále znovu až do roku 1828 je rodové příjmení v archivních pramenech psáno jako MICHEL, teprve od roku 1828 je již vždy zapisováno ve tvaru MICHLER. Prokazatelně jde ale o jeden rod, důvod změny příjmení ovšem není znám.

Krčmářství bylo v rodě dědičné. Krčma byla spojena odnepaměti s místním šoltéstvím, pozdějším svobodným rytířským fojtstvím se sídlem na zámečku Buková s číslem 1. Dlouhá historie fojtství je spjata se založením vsi kolem roku 1290. Již tehdy bylo šoltéství nadáno šesti lány půdy, právem provozovat krčmu a mlýn a mělo 11 poddaných. Majitelé statku se v průběhu století poměrně často střídali, jedním z nich bylo krátce, roku 1610, též město Pačkov (*Patschkau*, *Paczkow*, dnes Polsko); po prodeji šoltéství v téže roce si město ponechalo pouze krčmu, kam dodávalo pivo ze svého pivovaru. Nejdéle, v letech 1624 – 1839, vlastnila statek rodina Gieblů, první z nich se jmenoval Georg Giebel a byl původně lesníkem v Bernarticích. Jeho syn Hans Giebel sice roku 1636 statek prodal Georgu Ertelovi, ale již v roce 1650 se šoltéství vrátilo do vlastnictví rodu, vykoupil je Johann Giebel. Počátkem 18. století nabylo fojtství charakteru rytířského statku, je tak zapsáno roku 1728. Rodina Gieblů byla s rodem Michlerů v 30. letech 19. století spřízněna. Tehdejší majitel Johann Giebel byl švagrem Franze Michela², za manželku měl totiž Theresii, rozenou Michel, s níž se oženil 7. 3. 1805.³ V držbě širšího rodu Michler-Bude zůstal statek až do roku 1945, kdy byl zkonfiskován. Posledním majitelem byl Dr. Albert Bude, taktéž spřízněný s rodinou Alberta Michlera. Roku 1836 měl statek rozlohu 104 ha, v roce 1937 dokonce 176 ha a patřily k němu mimo vlastní zemědělský dvůr též pila, mlýn a lihovar.

Zajímat nás bude především nejstarší syn Franciscus Leopoldus (17. 2. 1725 – 26. 9. 1772), pro naši potřebu **Franz Michel I.**⁶, který roku 1749 převzal po otci živnost krčmáře. Jeho jméno se objevilo v soupisu poddaných z roku 1771; v němž je zapsán na domech č. 56 a 59. Franzovou ženou byla Anna Regina, roz. Neugebauer, s níž měl 14 dětí.

Po jeho smrti v roce 1772 se krčmářem stal s největší pravděpodobností Joannes Franciscus, pro nás **Franz Michel II.** (*30. 11. 1751). Oženil se s Veronicou, roz. Lorenz a z tohoto sňatku přišlo na svět 10 dětí. V období od 17. století do 2. poloviny 18. století byly narozené děti křtěny hned několika jmény: po otci či matce, kmotrech nebo dalších příbuzných, takže jejich následná identifikace je velmi obtížná, neboť v jiných než křestních matrikách jsou již uváděni pouze jedním z těchto jmen. Jako následníci Franze II. přicházeli v úvahu dva synové: Franciscus Godefriedus (*19. 1. 1782) nebo Johannes Franciscus Ignatius (*26. 6. 1785), z nichž druhý díky porovnání s jinými prameny se jeví být tou pravou osobou, tj. Franzem Michele III.⁷ Byl to právě **Franz Michel III.** (26. 6. 1785 – 15. 2. 1860), kdo v roce 1839 odkoupil od svého švagra Johanna Giebela dědičné šoltéství a začal budovat rodinné državy. Jeho sestra Anna Maria Elisabeth Theresia (*22. 1. 1780) se provdala za Johanna Giebela dne 7. 3. 1805.⁸

Podpis Franze Michlera III., dědičného rychtáře, 1840 (SOKA Jeseník)

Franz Michel III. se oženil s Theresií, rozenou Schmiede (*1791? – 4. 11. 1862)⁹ z Bielendorfu v Kladsku (Bielice, Polsko), s níž měl v letech 1813 – 1828 celkem jedenáct dětí. Od narození nejmladšího z nich, Roberta (*18. 5. 1828) se datuje přechod k příjmení MICHLER nastalo.¹⁰ Čtyři z jeho synů se prokazatelně dožili dospělosti a rozšiřovali rodinné podniky: Bonaventura (*9. 10. 1816), Bonifaz (*18. 7. 1819), Franz IV. (*25. 2. 1821) a Albert (29. 4. 1824 – 15. 3. 1905). Z rodné vsi postupně expandovali též do Bernartic, Petrovic a pravděpodobně i do Vidnavy, odkud zřejmě rod Michlerů pocházel.

Nejstarší, **Bonaventura** byl majitelem zemědělské usedlosti a hostinským, roku 1842 je také titulován jako rychtář (*Gerichtsscholz*). Bydlel s rodinou postupně v domech číslo 30 (1836), 50 (1836 – 1838), 1 (šoltéství v Bukové, 1840) a poté se od roku

1842 usadil v domě č. 44. Dne 12. 9. 1836 se v pouhých devatenácti letech oženil s Annou, rozenou Schubert, dcerou mlynáře z Bernartic.¹¹ Ta mu v letech 1836 – 1859 porodila celkem 12 potomků.¹² Roku 1860 získal Bonaventura živnostenské oprávnění pro výčep piva, pálenky a rosolky, od roku 1865 živnost rozšířil o koloniál a prodej speciálního zboží.¹³

Druhorozený syn dostal jméno **Bonifazius**, tedy Bonifaz. Převzal po otci Franzovi živnost krčmáře, kromě toho měl i hospodářství. Sídlil původně v domě č. 49/30, posléze s rodinou v domě č. 50. Oženil se 2. srpna 1841 s Mariannou, rozenou Kiesewetter, (26. 1. 1820 – 19. 8. 1881), dcerou tamního mlynáře Johanna Kiesewettera a Magdaleny rozené Kolbe z Bernartic.¹⁴ Narodilo se jim celkem 13 dětí.¹⁵ Z této větve vzešlo mj. rozšíření podnikání Michlerů do Petrovic.

Jako třetí syn se narodil **Franz IV.** Jeho ženou se roku 1849 v Bernarticích stala Marianna, rozená Koppe z Bernartic.¹⁶ Z manželství se narodilo jedenáct dětí.¹⁷ Jako většina podnikatelů vsadili i Michlerové na sňatkovou politiku jako prostředek rozmachu podnikání a držav. Nejen, že se snažili v rodině udržet stávající majetek prostřednictvím sňatků mezi příbuznými, ale potomkům, hlavně ženského pohlaví, vybírali protějšek z podnikatelských kruhů v okolí. Tak si jedna z Franzových dcer, Marie (*5. 9. 1869, Skorošice)¹⁸ vzala 2. 10. 1888¹⁹ Alberta Michlera, syna Bonifaze Michlera, a její sestra Rosa (*10. 3. 1873, Skorošice)²⁰ se 10. 3. 1891²¹ provdala za majitele šoltéství v Dolním Lese Heinricha Latzela, příslušníka rozvětveného podnikatelského rodu na Jesenicku. Rodina Franze Michlera IV. žila v domě číslo 39, Franz IV. byl především zemědělcem a jeden ze statků měl též ve Skorošicích.

Albert Michler, zakladatel bukovské likérky

Dostali jsme se ke čtvrtému z bratrů Michlerových, který nás zajímá nejvíce, k **Albertu Michlerovi**. Jeho první ženou se stala 5. 5. 1856 Louise, rozená Rittner, dcera ovdovělé Karoline Rittner, rozené Latzel z Bernartic.²² Šlo tedy o další promyšlený výhodný sňatek mezi rody jesenických podnikatelů. S ní měl šest potomků, z nichž je pro tuto historii nejdůležitější dcera Marie (18. 9. 1856 – 5. 5. 1933), provdaná za Ferdinanda Budeho z Bukové,²³ syna majitele velkého statku v Bukové Ferdinanda Bude. Po smrti první ženy, jež zemřela 1. 12. 1862²⁴ a s nímž měla šest potomků, se Albert 9. 6. 1863 ve Vidnavě znovu oženil, tentokrát s Louise, rozenou Seichter z Vidnavy.²⁵ Její otec Franz Seichter byl koželuh, matka Franziska, roz. Voikter, oba z Vidnavy. Z tohoto sňatku se narodilo celkem 12 dětí.²⁶ Z celkem osmnácti Albertoých dětí jich jedenáct zemřelo buď nepokřtěno, brzy po narození či v dětském věku a pouhých sedm z nich se dožilo dospělosti.

Albert Michler převzal v roce 1859 od svého otce rytířské fojtství. Pouhý zemědělský statek jeho naturelu ale nestačil, takže brzy začal podnikat. Již v následujícím roce obdržel živnostenské oprávnění k výrobě rosolky v Bukové, kterou dodával svým bratrům Bonifazovi a Bonaventurovi a sám ji od roku 1862 čepoval i ve vlastním výčepu. Roku 1861 výrobu rosolky rozšířil na základě povolení o palírnu.²⁷ Tento pod-

Veduta podniku Alberta Michlera, před 1918 (reprofoto Martin Přehnal)

nik byl bezesporu základem pro vznik jeho nejznámější továrny; roku 1863 totiž založil svůj další podnik, slavnou likérku, pověstnou především výrobou Bukovské bylinné hořké (*Buchsdorfer Kräuterbitter*). Ani to ale nebyl konec jeho rozmachu. V roce následujícím začal provozovat v Bukové ruční výrobu octa.²⁸ V letech 1867 a 1868 založila v Bukové již zmíněná statkářská rodina Bude lihovar patřící k jejich statku. Díky sňatkové politice, kdy se Albertova dcera Marie provdala dne 18. 1. 1875²⁹ za Ferdinanda Bude, byly tyto podniky nakonec roku 1908 spojeny. Albert začal v 80. letech podnikat také v sousedních Bernarticích: v roce 1882 zde otevřel v objektu č. 171 vinopalnu a palírnu, roku 1886 ji rozšířil o zakoupený lihovar založený roku 1868/1869 statkářem Josefem Kiesewetterem.³⁰

Mezitím v roce 1885 expandoval rod Michlerů do Petrovic; Franz Michler (*8. 1. 1844), syn Bonifaze Michlera, zde začal vyrábět v domě č. 61 také likéry.³¹ Z které z početných rodových větví byli další podnikaví Michlerové, nevíme, ale např. Albert Michler z Vidnavy č. 78 provozoval od roku 1883 výčep piva, pálenky a rosolky, od roku 1899 tento obchod převzal jiný Alfred Michler z Bernartic a rozšířil ho o prodej denaturovaného lihu. V samotné Bukové si v roce 1902 zřídil obchod vínem další Alfred Michler z domu č. 60, tentýž provozoval v Bukové od roku 1894 cihelnu. Roku 1907 si v Bukové č. 83 zřídil výčep a prodej rosolky a likérů Rudolf Michler, patrně syn Alberta Michlera narozený roku 1867.³²

Vraťme se nyní do období vzniku a rozkvětu pověstné bukovské likérky. Již jsme zjistili, že vznik tohoto podniku je nutno posunout o tři roky zpět, tj. do roku 1860, kdy Albert Michler začal vyrábět rosolku. Od roku 1861 provozoval i vinopalnu. Podnik pak rozšiřoval a přestavoval tak, že na počátku 20. století tvořil malý tovární komplex. Nejen, že se zde vyráběl životabudič v podobě *Albert Michler's Original-Buchsdorfer*, zvaný též *Buchsdorfer Magenbitter* (*Bukovská žaludeční hořká*) nebo *Buchs-*

dorfer Kräuterbitter (Bukovská bylinná hořká), ale podle celého oficiálního názvu podniku zahrnovala továrna také výrobu a prodej dalších likérů, lihu a jemného octa, sklady a obchod s jamajským rumem a francouzským koňakem, v období první republiky též se slivovicí. Veduta továrny na hlavičkovém papíru před rokem 1918 podává důkaz o velikosti továrny i úspěších jejích výrobků – nese totiž mimo jiné i vyobrazení medailí a cen z výstav. Dnes, bohužel, z tohoto komplexu zůstala jediná menší budova právě se sklepy ke zrání likérů, rumu a koňaku.

Co způsobilo tak velkou oblibu speciality podniku?! Tajný recept předaný pouze synovi-pokračovateli snoubící kvalitní jemný líc z brambor s jesenickými bylinami, které pro podnik sbírali lidé z okolí? Nebo jeho vyvážená a jen jemně nasládlá chuť či skvěle odvedená propagace výrobku? Albert Michler byl ve své době nejen podnikavým výrobcem, ale také dobrým obchodníkem. Nejprve dodával hospodám a restauracím v okolních vesnicích, mj. též svým bratrům Bonifazovi, který v Bukové provozoval krčmu a výčep, a Bonaventurovi, taktéž hostinskému, posléze si sám Albert při podniku zřídil prodejnu a výčep výrobků. Během následujících desetiletí se objevily v lokálech, restauracích a hotelech v širokém okolí působivé plakáty a reklamy hovořící o výjimečných a léčivých vlastnostech a skvělé chuti jeho likéru. Připisovaly se mu vynikající léčivé účinky především při žaludečních, zažívacích problémech či onemocněních žlučníku a jater. Povzbuzen úspěchem svého vynálezu pustil se Albert Michler do dalších léčebných experimentů: začal vyrábět tzv. *Hofschmiere*, speciální bylinné mazání jako prostředek proti revmatismu a dně. Podle pamětníků se v mnoha případech ukázalo jako velmi účinné.

Když se v roce 1866 rozšířila i na Jesenicku epidemie cholery, na kterou jen v Bernarticích zemřelo 92 lidí, pustil se do boje s touto zhoubnou a v oné době ve většině případů smrtelnou chorobou. Dal vyklidit stáj a sladovnu, po důkladném úklidu a vymalování sem pořídil polní lůžka, obstaral zkušené lázeňské a pomocný personál a začal provozovat pomocný špitál; vše na vlastní náklady. Nemocné nechával potit se v plátech namočených v bylinném výluhu v lihu; následně jim ordinoval odpočinek na lůžku. Ústní tradice předávaná generacemi praví, že díky jeho pomoci mnozí obyvatelé Bukové boj s cholerou vyhráli. Tyto úspěchy vnukly *starému pánovi*, jak se mu s respektem říkalo, nápad na založení léčebného ústavu po vzoru Vincenze Priessnitze a Johanna Schrotha. Věřil, že jeden z jeho synů vystuduje lékařství a ujme se tohoto díla. Bohužel, v tomto směru zůstalo jen u snů. I tak, nejen díky jeho podnikatelským aktivitám, jež dávaly lidem ve vsi a okolí práci, ale též v důsledku lidumilství a přátelské povahy si ho okolí velmi vážilo. Jeho činy mu vynesly řadu ocenění, mj. obdržel diplom za zásluhy o kulturní rozvoj rakouského Slezska (*Diplom für Verdienste um die kulturelle Entwicklung Österreichisch-Schlesiens*).

Vlajková loď firmy, Originální bukovská Alberta Michlera vyrazila za hranice regionu a stala se populárním likérem v rámci celé monarchie i Pruska a po roce 1918 si vydobyla renomé také v Československu. Plakáty a reklamy s textem: *Žádejte pouze Originální bukovskou Alberta Michlera, všeobecně uznávanou, nejlepší zdravotní bylinnou hořkou a jedinečnou specialitu firmy Albert Michler, továrna na likéry, rum*

a líh v Bukové, pošta Bernartice, rakouské Slezsko, visely všude, kde se čepovaly či podávaly lihoviny.³³ Tento reklamní text je z pozdější doby: *Podporujte všude pouze Originální bukovskou Alberta Michlera, mnohokrát oceněnou a všeobecně oblíbenou zdravotní bylinnou hořkou - jen pravou z likérky Albert Michler v Bukové.*³⁴

Podnikání dynastie Michlerů ve 20. století

Podívejme se na osud největších podniků rodu Michlerů v průběhu první poloviny 20. století.

Po smrti Alberta Michlera (†15. 3. 1905) vlastnil a řídil firmu Albertův syn **Ing. Rudolf Michler** (*26. 9. 1867), který zdědil nejen likérku, ale též lihovar v Bernarticích a menší zemědělskou usedlost č. 39 v Bukové. Pod jeho vedením se podnik rozvíjel a modernizoval; zavedl mj. výrobu marmelád a ovocných šťáv, pořídil ve všech provozech plynový pohon. Za něj byla založena společnost s ručením omezeným *Likörfabrik Albert Michler, Gesellschaft m. B. g., Buchsdorf Nr. 75*, jež od roku 1920 podnik provozovala; Rudolf Michler jako hlavní akcionář byl jednatelem společnosti. Od roku 1920/1921 vlastnil i lihovar a výrobu likérů v provozovně č. 265 v Bernarticích. V roce 1939 měl bernartický lihovar 3-4 dělníky a byl plně plynofikován.³⁵

Ve 30. letech došlo v rodině Ing. Michlera k nikoliv bezvýznamné události. Jeho žena Anna, rozená Wolf, s nímž měl dvě děti, zavdala příčinu k rozloučení manželství. V roce 1930 se odstěhovala z Bukové do vlastního domu v Bernarticích se svým přítelem Alfredem Bauerem, s nímž zde žila až do roku 1935. Na tom by nebylo nic tak neobvyklého, kdyby tento muž, jak se ukázalo, nebyl poloviční Žid. Anna sice poměr ukončila již v roce 1935, ale rodině i přesto způsobil po záboru pohraničí značné problémy. Navíc byl Alfred Bauer nájemcem bukovské likérky a palírny. Jak se zjistilo v roce 1938, manipuloval mj. s účetními výkazy ve svůj prospěch a rodinu Michlerů okrádal. Podezření z kontaktů se Židy dostalo celou rodinu do konfliktu se státní policií a NSDAP. Nejvíce postihlo stigma přítele Židů syna **JUDr. Rudolfa Michlera** (*28. 2. 1909). Ten nejprve v letech 1921 – 1930 studoval gymnázium v Jeseníku, poté práva v Praze. Roku 1936 nastoupil vojenskou službu v československé armádě, z níž se vrátil až na podzim 1938. V březnu a dubnu následujícího roku absolvoval odborný kurz v Tübingenu a rodinnou štafetu převzal v listopadu 1939. Někdy v roce 1940 byl ale povolán do armády. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem byl považován za státně a politicky nespolehlivou osobu, což mu bránilo mj. i ve vojenském postupu. Hrozilo též zabavení majetku. Požádal tedy stranické orgány o vyšetření případu, do něhož se vložili kromě něho a matky i vysoce postavení otcovi přátelé z dob jeho členství v DNSAP, členem SdP ani NSDAP totiž Ing. Rudolf Michler nikdy nebyl. Místní stranická organizace v Bernarticích v posudcích rodinu obviňovala z nadbíhání Čechům a Židům s tím, že židovský původ Alfreda Bauera byl v obci všeobecně znám. Strana druhá dokazovala, že rodina o jeho původu nevěděla nic až do léta 1938. Hned po zjištění této závažné informace s A. Bauerem ukončila i dosud přetrvávající hospodářskou spolupráci a nájem likérky mu vypověděla. Anna Michler tvrdí-

la, že ani ona netušila, že žila s polovičním Židem. Vždy údajně vystupoval jako áriec. JUDr. Michler se navíc bránil tím, že od roku 1921 byl téměř stále mimo domov a s obyvateli obce nepřišel takřka vůbec do styku, dokud se v roce 1938 nevrátil.³⁶ Nakonec došlo v roce 1942 k přešetření, které uznalo jeho nevinu. Kdy se JUDr. Michler vrátil z fronty, nebylo zjištěno, je možné, že se z fronty do Bukové již nevrátil.³⁷ JUDr. Rudolf Michler dožil v Německu, ve Würzburgu.³⁸

Rokem 1908 přešlo vlastnictví statku včetně lihovaru na statkáře Ferdinanda Budeho (*24. 2. 1848)³⁹, Albertova zetě. Rodina Bude vlastnila tento majetek až do konfiskace v roce 1945; posledním majitelem byl **Dr. Albert Bude** (*9. 10. 1885).⁴⁰ V roce 1939 zaměstnával lihovar 3-4 dělníky, během sezóny od října do dubna se v něm zpracovalo na 12.000 q brambor a vypálilo 65.000 litrů lihu. Ten byl využíván hlavně k výrobě likérů. Dr. Albert Bude byl typickým příkladem poměrně angažovaného Němce, pro něhož bylo členství v NSDAP hlavně možností k ochraně a rozmnožení vlastního majetku. Již od jejího vzniku byl členem DNSAP, dne 6. 4. 1938 vstoupil do SdP, zapojil se do spolkové činnosti (Nordmark od 1903, BdD, DKV) a od 1. 12. 1938 byl členem NSDAP. Nikdy ale nezastával žádnou funkci. Dobrý Němec s kladným vztahem k národnímu socialismu; ale jen do roku 1941. Na konci roku 1940 (on sám uvedl leden 1941), když měl zaplatit navýšené stranické příspěvky z původních 1,8 RM měsíčně na 15 RM měsíčně, navýšení odmítl. Jako důvod uvedl neutěšenou hospodářskou situaci, nutnost celkové opravy ústředního topení na zámečku v Bukové a placení příspěvků člena Školského podpůrného spolku Vyššího reálného gymnázia v Opavě. Přitom již od listopadu 1940 usiloval o koupi statku v Horních Heřmanicích za 125 000 RM pro jednoho ze svých synů, což bylo jeho stranickým kolegům velmi dobře známo. Navíc, cena bukovského statku o rozloze 174 ha byla odhadnuta na 82 000 RM. Rázem se dostal do hledáčku nejen stranických orgánů, ale i státní policie v Opavě. Dne 17. 7. 1941 rozhodl stranický okresní soud v Jeseníku na základě těchto skutečností a mnoha posudků podle par. 4, odst. 2b stanov NSDAP o jeho vyloučení ze strany, protože: „*není hoden být nadále členem strany*“. Rozjela se mašinerie odvolání, posudků a dobrozdání, která nakonec vyústila v dubnu 1942 v navrácení členství v NSDAP; Dr. Albert Bude dostal pouze stranickou důtku a zavázal se k placení navýšeného měsíčního příspěvku, kromě toho zaplatil stranické pokladně „jednorázový příspěvek“ (pokutu) ve výši 100 RM. Okresní vedoucí NSDAP Jaroschek napsal nakonec v dopise adresovaném státní policii v Opavě ze dne 17. 2. 1942: „*Dr. Bude zůstal členem strany. Politicky o něm nejsou žádné pochybnosti, ale ještě není dostatečně silný ve světonázorových otázkách. Stranickým soudem mu byla vyslovena důtka. Po odborné stránce patří k nejzkušenějším zemědělcům v okrese.*“ Když v r. 1943 žádal jeden ze tří synů Dr. Budeho Gerhard (*8. 2. 1922) o schválení vstupu do svazu zemědělců, dostal velice kladný posudek, i přes to, že nebyl nikdy členem strany. Stejně jako jeho bratr se dobrovolně přihlásil roku 1940 do armády.⁴¹ Dr. Albert Bude byl po válce zatčen, bydlel tehdy v Javorníku č. 2, a v období 22. 8. – 19. 11. 1946 byl vězněn u Mimořádného lidového soudu v Opavě. Nakonec byl ale osvobozen a dne 16. 12. 1946 ve speciálním transportu podobně postižených Němců odsunut.⁴²

Hrobka rodiny v Bernarticích, 2017 (foto Martin Přehnal)

Všechny podniky rodin Michler a Bude byly roku 1945 zkonfiskovány na základě dekretů č. 12/1945 Sb. o konfiskaci zemědělského majetku a 108/1945 Sb. o konfiskaci ostatního, nezemědělského majetku a živností osob německé národnosti.

Co z panství Michlerů v Bukové zůstalo dnes?

Velkostatek Buková byl po ukončení národní správy předán v roce 1946 k hospodaření horskému pasteveckému družstvu, následně pak připadl JZD Javornicko se sídlem v Bernarticích. Fojtství, tedy barokní zámeček, v důsledku využití postupně chátral, jeho osud zpečetila povodeň v roce 2009, po níž byl objekt zbourán. Zbyla z něj pouze rozsáhlá klenutá stáj, přilehlá stodola a krásná kovaná brána na příjezdu do dvora. Lihovar, který byl roku 1948 ve vlastnictví lihovarnického družstva, již také neexistuje. Naproti přes silnici stojí památná tzv. morová kaple Panny Marie Pomocné postavená po roce 1713; dnes září zásluhou obce Bernartice novotou. Poněkud níže směrem k Bernarticím se nachází po levé straně silnice jediný dochovaný objekt bývalé Michlerovy továrny. Přízemní nevelká budova nese ve štítě v roce 2017 nápis: *Albert Michler Original Buchsdorfer* a štít protilehlý dostal znak firmy Albert Michler Distillery, současného majitele objektu, která se k odkazu zakladatele podniku hlásí i letopočtem 1863. Dům má novou fasádu, okna a v průběhu roku 2018 tu probíhaly opravy interiéru. S podporou obecního úřadu zde firma plánuje malé muzeum likérky a ve sklepeních obnovení staření kvalitních střed- a jihoamerických rumů v dřevěných sudech, tak, jak to kdysi dělali Michlerové. Odkaz rodu tedy znovu

popval z popela, jen ta Michlerova bylinná hořká se již vyrábět nebude, recept si vzali majitelé likérky do hrobu. Na živu je poslední pamětnice, paní Hermine Jetelinová, která před 2. světovou válkou v likérce pracovala. Podle ní „šéf“ (poslední majitel, JUDr. R. Michler) k míchání bylin a výrobě likéru nikdy nikoho nepustil. I tak je potěšitelné, že jeden z pozitivních odkazů bývalých obyvatel našeho kraje opět ožívá.

POZNÁMKY

1. Od r. 1869 osada Bernatic, nyní součást Bernatic, Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960. Sv. 13. Olomouc 1994, s. 125-127.
2. ZAO, Sb. matrik, Matrika N pro Bukovou, Bernatic, ..., inv. č. 3272, sign. ???, 1799 – 1825; opak citace, inv. č. 3273, 1825 – 1838.
3. ZAO, Sb. matrik, Matrika O pro Bukovou, Bernatic, ..., inv. č. 3277, sign. JV I 13, 1784 – 1844.
4. SOKAJ, Sb. jednotlivých archiválií cechů okresu Jeseník, Osobní doklady, křestní listy; ZAO, Sb. matrik, Matrika Z pro Bukovou, Bernatic, ..., inv. č. 3269d, 1749 – 1776.
5. ZAO, Sb. matrik, Matrika Z pro Bukovou, Bernatic, ..., inv. č. 3269b, sign. JV I 3, 1734 – 1748.
6. ZAO, Sb. matrik, Matrika N, Z, O pro Bernatic, Bukovou..., inv. č. 3269a, sign. JV I 2, 1723 – 1733.
7. ZAO, Sb. matrik, Matrika N, Z, O pro Bernatic, Bukovou ..., inv. č. 3271, sign. JV I 7, 1784 – 1799.
8. ZAO, Sb. matrik, Matrika N, Z, O pro Bernatic, Bukovou..., inv. č. 3277, sign. JV I 13, 1784 – 1844.
9. Jindy Theresie roz. Schmid, Schmidt nebo Schmied.
10. ZAO, Sb. matrik, Matrika N pro Bernatic, Bukovou, ..., inv. č. 3272, 1799 – 1825, inv. č. 3273, 1825 až 1838.
11. ZAO, Sb. matrik, Matrika O pro Bernatic, Bukovou, ..., inv. č. 3277, sign. JV I 13, 1784 – 1844.
12. ZAO, Sb. matrik, Matrika N pro Bernatic, Bukovou, ..., inv. č. 3273, 1825 – 1838; inv. č. 3274, 1838 až 1846; inv. č. 3275, 1846 – 1857.
13. SOKAJ, fond OÚ Jeseník I., inv. č. 155, Živnostenský rejstřík A, koncesované živnosti s. o. Javorník, povolení z 2. 11. 1860; tamtéž, povolení ze 4. 8. 1865.
14. ZAO, Sb. matrik, Matrika O pro Bernatic, Bukovou..., inv. č. 3277, sign. JV I 13, 1784 – 1844; opak citace, inv. č. 3289, sign. JV I 25, Matrika Z pro Bernatic, Bukovou..., 1863 – 1896.
15. ZAO, Sb. matrik, Matrika N pro Bernatic, Bukovou..., inv. č. 3274, sign. JV I 10, 1838 – 1846; opak citace, inv. č. 3275, sign. JV I 11, 1847 – 1857; opak citace, inv. č. 3276, sign. JV I 12, 1857 – 1877.
16. ZAO, Sb. matrik, Matrika O pro Bernatic, Bukovou..., inv. č. 3278, JV I 14, 1845 – 1869.
17. ZAO, Sb. matrik, Matrika N pro Bernatic, Bukovou ..., inv. č. 3275, JV I 11, 1847 – 1857; opak citace, inv. č. 3276, sign. JV I 12, 1857 – 1877.
18. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 33434, Ví VI 17, Matrika N pro Skorošice... 1869 – 1875.
19. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 3287, JV I 23, Matrika O pro Bernatic, Bukovou..., 1870 – 1896.
20. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 33434, Ví VI 17, Matrika N pro Skorošice... 1869 – 1875.
21. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 3287, JV I 23, Matrika O pro Bernatic, Bukovou..., 1870 – 1896.
22. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 3278, sign. JV I 14, Matrika O pro Bernatic, Bukovou... 1845 – 1869.
23. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 3275, JV I 11, Matrika N pro Bernatic, Bukovou... 1847 – 1857; opak citace, inv. č. 3276, sign. JV I 12, 1857 – 1877.
24. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 3281, sign. JV I 17, Matrika Z pro Bernatic, Bukovou..., 1846 – 1863.
25. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 33498, sign. Ví VIII 14, Matrika sňatků pro Vidnavu.
26. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 3276, sign. JV I 12, Matrika N pro Bernatic, Bukovou... 1857 – 1877; opak citace, inv. č. 3283, sign. JV I 19, Matrika N pro Bernatic, Bukovou..., 1878 – 1896.
27. SOKAJ, fond OÚ Jeseník I., inv. č. 156, Živnostenský rejstřík B, svobodné živnosti s. o. Javorník, povolení z 25. 7. 1860; opak citace, inv. č. 155, Živnostenský rejstřík A, koncesované živnosti s. o. Javorník, povolení z 24. 2. 1862.
28. SOKAJ, fond OÚ Jeseník I., inv. č. 156, Živnostenský rejstřík B, svobodné živnosti s. o. Javorník, povolení z 21. 4. 1864.
29. ZAO, Sb. matrik, inv. č. 3287, sign. JV I 23, Matrika o pro Bernatic, Bukovou... 1870 – 1896.
30. SOKAJ, fond OÚ Jeseník I., inv. č. 158, Živnostenský rejstřík p. o. Jeseník, povolení z 30. 5. 1882; opak citace, povolení z 21. 12. 1886.
31. SOKAJ, fond OÚ Jeseník I., inv. č. 158, Živnostenský rejstřík p. o. Jeseník, povolení ze 7. 7. 1885.
32. SOKAJ, fond OÚ Jeseník I., inv. č. 159, Živnostenský rejstřík p. o. Jeseník, povolení z 22. 1. 1883; opak citace, povolení z 16. 7. 1902; opak citace, povolení z 30. 10. 1907; opak citace, inv. č. 160,

- Živnostenský rejstřík p. o. Jeseník, povolení z 31. 5. 1894; opak citace, povolení z 27. 1. 1899.
- 33.** Text přeložen z originálu reklamy tištěné před r. 1918. SOKAJ, Sb. vedut a firemních hlaviček.
- 34.** Text přeložen z originálu reklamy z 20. let 20. století. SOKAJ, Sb. vedut a firemních hlaviček.
- 35.** SOKAJ, fond OÚ Jeseník I., inv. č. 182, Živnostenský rejstřík svobodných živností s. o. Javorník, povolení z 3. 12. 1920, 3. 8. 1920 a 19. 1. 1921; fond Archiv obce Bernartice, inv. č. 1 Pamětní kniha obce, s. 33-35; tamtéž, inv. č. 52, kart. 5 Hlášení stávajících podniků 1939.
- 36.** SOKAJ, fond NSDAP – OV Jeseník, inv. č. 25, kart. 58, Politické posudky na členy NSDAP i nečleny 1939-1944.
- 37.** V odsunových lístcích a seznamech odsunutých v jednotlivých transportech nebyl dohledán ani on, ani nikdo z přímé rodiny. SOKAJ, fond ONV, inv. č. 122, Odsunové lístky podle abecedy – M; opak citace, kart. 185-197, Seznamy odsunutých Němců v transportech 1-46.
- 38.** Je autorem biografické knihy *Biographische Mitteilung von Dr. jur. Rudolf Michler*, Würzburg/Buchsdorf.
- 39.** ZAO, Sb. matrik, inv. č. 3275, sign. JV I 11, Matrika N pro Bernartice, Bukovou... 1847 – 1859.
- 40.** ZAO, Sb. matrik, inv. č. 3283, sign. JV I 19, Matrika N pro Bernartice, Bukovou... 1878 – 1896. Pocházel z osmi sourozenců N v I. 1878 – 1888.
- 41.** SOKAJ, fond NSDAP – OV Jeseník, inv. č. 25, kart. 30, Politické posudky na členy NSDAP i nečleny 1939 – 1944.
- 42.** SOKAJ, fond ONV Jeseník, inv. č. 122, kart. 197 Odsunové seznamy dle transportů, transport č. /45/, č. 196.

Vojeňští letci 1. světové války z Jesenicka

Sté výročí průběhu „světové války za civilizaci“ přineslo zvýšený badatelský zájem o osudy vojáků, kteří tvořili pověstný *kanonenfutr*, česky potravu pro děla. Ale nejen pěšáci měli v co do krutosti nepoznaných bojích určenu krátkou dobu na přežití. Týkalo se to i nového druhu zbraně, letectva. Vedle příběhů oslavovaných pilotů, es leteckých soubojů, či odvážných průzkumníků, lze sledovat, jak s prodlužující se válkou neúměrně rostly jejich ztráty.¹ U letectva sloužila řada vojáků z Rakouského Slezska, mezi nimi i rodáků z Jesenicka. Vzpomeňme jednoho z průkopníků rakousko-uherského vojenského letectva vůbec, hejtmana Viktora Schünzela z Gräfenberku, pohřbeného městském hřbitově v Jeseníku.² A ze zapomnění vynesme další válečné oběti pocházející z Jesenicka.

Adolf Franke

Narodil se 12. 3. 1892 v Adolfovicích, v chudé rodině Adolfa Frankeho a jeho ženy Marie, rozené Hackenbergové. Po svatbě roku 1890 se jim narodila dcera a o dva roky později prvorozený syn Adolf.³ Když vyšel obecnou školu, šel do vyučení k mlynáři a do armády rukoval již jako mlynářský tovaryš. Byl držitelem pilotního diplomu FAI-Rakousko č. 766 ze dne 27. 8. 1917. Ale již 2. 1. 1918 padl ve vzdušném boji jako příslušník průzkumné letecké setniny Flik 50 u italského města Varcola.

Rodná obec si na něj udržela vzpomínku, jeho jméno se nachází v seznamu padlých z doby přípravy postavení pomníku obětem 1. světové války z Adolfovic.⁴ Pomník s 35 jmény podle návrhu ředitele kamenické školy Paula Stadlera vyrobil kamenický mistr Adolf Walter ze Supíkovic. Slavnostně ho odhalili 29. 7. 1923 a každoročně první neděli v srpnu probíhal vzpomínkový den za oběti 1. světové války. Po 2. světové válce byl zničen a místo postupně pustlo. V roce 2000 byl pomník znovu obnoven.⁵

Josef Franke

Narodil se 2. 4. 1890 v Mikulovicích v rodině domkáře Josefa Frankeho a jeho ženy Terezie, rozené Warmbrunn, žijících v Mikulovicích č.p. 56.⁶ Jeho rodina pocházela z Jesenicka, tedy z Rakouského Slezska, babička kupř. z Dolní Lipové (dnes Lipová-lázně), byli římskokatolického náboženství. Stýkali se i s Němci žijícími v městečku Ziegenhals (dnes polské Glucholazy) na druhé straně státní hranice, v Pruském Slezsku; však také malému Josefovi byli odtud přátelé rodiny za kmotry. Josef chodil na obecnou školu v Mikulovicích a poté si hledal zaměstnání,

*Pomník v Adolfovicích se jménem Adolfa Frankeho
(SOka Jeseník)*

Šikovatel – polní pilot Josef Franke (Sb. J. Rajlich)

tak jako mnoho jiných mladých hochů a dívek z přece jen chudého příhraničního Jesenicka, ve velkoměstech, která v období průmyslové revoluce nabízela nesrovnatelně větší pracovní příležitosti dělníkům a námezdně pracujícím než české, resp. moravsko-slezské vnitrozemí. Josef našel práci jako pekařský pomocník v Berlíně-Schönebergu. Při dovršení 21 let v roce 1911 byl odveden.

Zúčastnil se mobilizace při balkánské krizi 1912/13, obdržel Pamětní kříž z let 1912 až 1913 zv. Mobilizační. Získal pilotní diplom a v hodnosti šikovatele (Feldwebel) létal od roku 1917 jako průzkumný pilot u Fliku 4 na italské frontě. Na dochované fotografii má na uniformě spolu s Mobilizačním křížem pilotní odznak a na čepici dva odznaky jako upomínku na prodělaná tažení.⁷ Dne 10. 5. 1917 mu byla udělena Zlatá medaile za statečnost (zveřejněno ve věstníku 10. 11. 1917⁸), nejvyšší dekorace, jakou mohl poddůstojník získat. Franke poté jako organizačně a technicky zdatný odborník našel uplatnění ve Fliegerarsenal u Fischamendu nedaleko Vídně, kde se konstruovala a testovala nová letadla pro rakousko-uherské letectvo. Dne 8. 2. 1918 zde byl těžce zraněn,⁹ zemřel 11. 2. 1918 v nemocnici.

V jeho rodné obci byl v roce 1928 postaven pomník stovce padlých mikulovických občanů podle návrhu sochaře Engelberta Kapse. Stával v parčíku pod kostelem a byl zničen po 2. světové válce.¹⁰ Zda bylo jeho jméno na pamětní desce uvedeno, již nelze zjistit.

Hans Leder

Narodil se 22. 5. 1895 v Javorníku v rodině významného slezského přírodovědce a cestovatele Hanse Ledera (1843–1921).¹¹ Jeho otec od roku 1875 podnikl několik úspěšných výprav na Kavkaz a nakonec se tam i s rodinou roku 1882 usadil. Do vlasti se vrátil až za šest let a zakotvil v Mödlingu u Vídně. Jeho nepokojná cestovatelská krev se znovu probudila roku 1891, kdy se vydal na východní Sibiř a do Mongolska. Po návratu uskutečnil velké přednáškové turné po Německu a Rakousku-Uhersku. Se ženou Annou, rozenou Heinold měli pět dětí: tři syny, z nichž Ewald a Hans padli v 1. světové válce; Heribert posléze vyučoval na opavském gymnáziu. Obě dcery se provdaly za vídeňské, resp. opavské lékaře.¹²

Hans se narodil v Javorníku, kam se jeho matka před porodem uchýlila k širokému příbuzenstvu. Další osudy Hansova dětství a mládí jsou nejasné; obryšů nabývají až po roce 1905, kdy jeho otec byl nucen po vypuknutí rusko-japonské války vrátit se z další cesty po Mongolsku. Již natrvalo se usadili v Kateřinkách u Opavy. V Opavě Hans začal studovat, ale slibnou dráhu mu v 19 letech zhatilo vypuknutí války.

Byl odveden k opavskému 15. střeleckému pluku (Sch.R. 15) a po dokončení pilotního výcviku 8. 10. 1917 se stal příslušníkem „uherského“ Fliku 42J. Dne 2. 11. 1917, během stíhacího kurzu u Fliku 6, se po provedení cvičného letu na letounu Brandenburg D.I (KD) 65.88 chystal přistát na letišti Theresienfeld, ale jeho stroj náhle přešel do střemhlavého letu. Pilotovi se jej z pádu vybrat nepodařilo a po dopadu explodoval. Poručík (Lt. i.d. Res.) Hans Leder byl pohřben 6. 11. 1917 na vojenském hřbitově ve Vídeňském Novém Městě.¹³ V jeho rodném městě Javorníku se však jeho jméno v evidenci 72 padlých spoluobčanů nenachází.¹⁴

Květoslav Growka

POZNÁMKY

1. Letcům 1. světové války se systematicky věnuje dr. Jiří Rajlich zejména na stránkách časopisu Vojenského historického ústavu Historie a vojenství. Jemu patří poděkování za vyhledání jmen letců z našeho kraje. O dr. Rajlichovi a jeho publikační činnosti viz <http://www.vhu.cz/phdr-jiri-rajlich-1964-reditel-historicko-dokumentacniho-odboru-vhu/>.
2. GROWKA, Květoslav: *Polní pilot Viktor Schünzel z Jeseníku (1884-1917)*. Jesenicko. Vlastivědný sborník, sv. 16, Jeseník 2015, s. 26-31.
3. SOKA Jeseník, FÚ Dolní Domašov, Popis duší, inv. č. 75.
4. SOKA Jeseník, AO Adolfovice, inv. č. 3, Kronika obce 1925-1937, s. 139.
5. Viz <http://www.vets.estranky.cz/clanky/vpmp-okres-jesenik/adolfovice.html>.
6. SOKA Jeseník, AO Mikulovice, Kniha evidence branců ročník 1890, inv. č. 73.
7. Odznak 1. armády – Vánoce v poli 1914 a Armády na Soči (Isonco) 1915, viz Kappenabzeichen-Auktion 2005, Teil I, Auktionshaus H. D. Rauch

Wien 29. 6. 2005, č. D 712, 746.

8. Viz <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/gtmfly.htm>.
9. Datum 8. 2. je uvedeno v Knize evidence branců ve smyslu jeho úmrtí.
10. MACHÁČEK, Pavel: *750 let obce Mikulovice*. Obec Mikulovice 2013, s. 284.
11. *Jauernig und das Jauerniger Ländchen. Ein Heimatbuch*. Ed. H. Pachl. Regensburg 1983, s. 240-241; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815-1950*, Bd. 5 (Lfg. 21, 1970), S. 80f; BRACHTL, Zdeněk: *Javornický rodák Hans Leder, přírodovědec a cestovatel*. Jesenický týdeník 1995, č. 21, s. 10.
12. SOKA Jeseník, Sběrka archiválií různého původu, inv. č. 133.
13. RAJLICH, Jiří: *Šikovatel Eugen Bönsch (1897-1951)*. *Rakousko-uherské stíhací eso z Krkonoš*. Historie a vojenství 2017/1, s. 62, poznámka č. 82.
14. *Jauernig und ...*, opak. cit., s. 281.

Pohřební stuha Carryho Friedricha, pravnuka Vincenze Priessnitze a oběti 1. světové války

Z 1. světové války a jejich zákopů na východní, srbské a italské frontě se zpět domů na Jesenicko nevrátili zhruba dva tisíce příslušníků rakouské armády. Po přeživších vojácích se až na některé případy nedochovalo větší množství vzpomínek, fotografií či dalších dokumentů. Ještě menší počet přímých pramenů zůstal po válečných obětech. Jednu z příslovečných výjimek představuje pozůstalost a spolu s ní rovněž pohřební stuha Carryho Friedricha, jenž v závěru prvního roku války podlehl tyfové nákaze.

Na černé stuze ze smutečního věnce jsou vyvedeny zlaté nápisy MEINEM TEUEREN CARRY a DEIN MUTTERL.¹ Onou matkou byla Zdenka Ripperová-Friedrichová, dcera Johanna Rippera. Jednu z nejvýznamnějších osobností regionu druhé poloviny 19. století patrně není zapotřebí dlouze představovat – Ripper se jako manžel Priessnitzovy dcery MarieAnny zasloužil o další rozvoj gräfenberkských lázní a o uchování vzpomínky v podobě shromáždění památek na jejich zakladatele Vincenze Priessnitze. Stál rovněž u zrodu Moravsko-slezského sudetského horského spolku nebo se podílel na prosazení prvního železničního spojení města. Jeho dcera Zdenka pak v odkazu otce pokračovala a sesbírané písemnosti a předměty týkající se vodoléčby a lázeňství věnovala jesenickému městskému muzeu, kde jsou součástí sbírky dodnes. Spolu s nimi se do vlastnictví muzea dostala i zmíněná pohřební stuha. Nedávné výročí ukončení 1. světové války, jež Vlastivědné muzeum Jesenicka připomenulo formou výstavy *Válka, která zrodila Československo*,² umožnilo přenést z útrob depozitáře k očím návštěvníků rovněž tento exponát. S jeho vystavením vyvstala rovněž otázka po bližším osudu Carryho Friedricha, neboť do té doby bylo známo prakticky pouze datum narození a kusé okolnosti jeho úmrtí.

Carl Friedrich, familiárně nazývaný Carry, vzešel z manželství Zdenky s podplukovníkem císařského dělostřelectva Johannem Friedrichem. Narodil se po čtyřech letech jejich svazku, 30. ledna 1890. Životní osudy Carryho jsme schopni při dosavadním množství pramenů rekonstruovat až od roku 1910, navíc pouze částečně a sekundárně z rodinné a soukromé korespondence, resp. fotografií. Tato část pozůstalosti se v rozsahu dvou kartonů dochovala ve Státním okresním archivu Jeseník.³ Bezpečně můžeme datovat Carryho ukončení C. a k. Tereziánské vojenské akademie ve Vídeňském Novém Městě, kde mu byla v srpnu 1912 udělena hodnost poručíka. Jeho působení na této vojenské škole pak máme doloženo nejpozději od 3. srpna 1910. Zhruba od října 1912 nastupuje ke své jednotce K. u k. *Dragoner-*

regiment Herzog von Lothringen nr. 7. Patřil tedy k jednomu z 15 dragounských pluků rakouské armády – vedle husarů a hulánů – poslednímu zbývajícímu typu jezdectva, pro kterou byla 1. světová válka labutí písní. Posádka Carryho se nacházela na Bukovině (dnešní západní Ukrajina), konkrétně ve městech Kolomyja a Černovice. V roce 1913 bychom s výjimkou lednové návštěvy Prahy a zářijového pobytu na Gräfenberku našli Carryho stále se svou jednotkou v této severovýchodní části rakouské monarchie. Volný čas zde trávil např. v Bukovinském mužském klubu v Černovicích (*Bukowinaer Herrenklub Czernowitz*), jehož členem se stal v říjnu 1913.

Hned zkraje roku 1914 se Carry ocitl na Gräfenberku, což bezpochyby muselo souviset s úmrtím jeho otce 1. ledna. Nejpozději na začátku dubna byl zpět u jednotky v Černovicích, nicméně již v květnu je doložen jeho pobyt opět v lázních na úpatí Studničního vrchu. Pro příští měsíc máme zachyceno jeho psaní z kasáren v Olomouci. Ještě před vypuknutím války se na konci června vrátil do Kolomyje. Pro následující, již válečné období se dochovaly pouze dva dopisy z kategorie tzv. polní pošty, adresované Carrymu od matky, resp. jistého přítele. Konkrétnější informace z nich však nevyčteme, ostatně pro obě psaní je charakteristická prosba směrem ke Carrymu o „napsání řádků“. O jeho dalším osudu jsme pak informováni až z úmrtního oznámení či pozdějšího pramene v podobě žádosti Zdenky o Čestný kříž pro pozůstalé (*Ehrenkreuz für die hinterbliebenen Witwen und Eltern gefalle-*

Poručík Carry Friedrich po vyznamenání tzv. Mobilizačním křížem 1913 (SOka Jeseník).

Pohřební stuha pro Carryho Friedricha (VMJ Jeseník)

ner *Kriegsteilnehmer*) z roku 1939.⁴ Carry, v té době již nadporučík, měl skonat v sobotu 20. prosince 1914 na zámku hraběte Sztárayho Nagy-Mihály (dnešní Michalovce) na následky tyfu, kterým se nakazil při bojích v Karpatech.

Ačkoliv zrekonstruovat osudy samotného Carryho od vypuknutí války po jeho úmrtí není možné, lze sestavit alespoň pohyb jeho pluku v rámci 13. jezdecké brigády, jež patřila pod 8. jezdeckou divizi. Ta byla na začátku války součástí armádní skupiny Kövess, která měla krýt pravé křídlo rakouského rozvinutí proti Rusku, např. 15. 8. 1914 byla u Tarnopolu předsunuta před hlavními silami armádní skupiny. V důsledku ruského postupu do východní Haliče byla vytlačena na západ a po prvním velkém střetu obou armád u Złoczówa ve dnech 25.–27. srpna, kdy působila u Berežan a Pidvisokého, ustoupila na Rohatyn. Dne 1. září se pohybovala severně od Mikolajiva (Mikolajów) a pokračovala v ústupu západním směrem. Po porážkách v pohraničních bitvách 11. září následně hluboce ustoupila do Karpat a ke konci měsíce se nacházela až u Užhorodu, v týlu 2. armády a patrně v záloze. Počátkem října v rámci rakouské ofenzívy prošla 8. jezdecká divize Užockým průsmykem a 10. října se přiblížila frontové linii u Turky. Za další dva dny se měla divize střetnout u Smolna s kubáňskými kozáky. Následující dny ji poblíž Podbuže zastihl ruský protiútok, jenž divizi zatlačil 20. října na jih do Opaky. V rámci všeobecného ústupu zpět k Turce byla stažena do zálohy, a mohla se tak na přelomu října a listopadu stát součástí protiútoků do boku ruských sil u Strzylek. Už 5. listopadu však došlo k přerušení celé operace a následoval druhý všeobecný ústup, který zavedl divizi do Karpat. Dne 15. listopadu zprvu hájila Užocký průsmyk před

postupujícími Rusy a poté se účastnila útoku proti ruským silám, jež obsadily město Humenné. 25. listopadu divize nejprve útočila proti Rusům severně od Stakčína a do konce měsíce je vytlačila na severní stranu Karpat přes Ruské sedlo, kde se načas fronta zastavila, než 12. prosince začala postupovat dále na sever. Tou dobou už ale můžeme přítomnost Carryho pravděpodobně předpokládat mimo bojiště a smrtelné nakažení tyfem zhruba datovat do zmíněných bojů v oblasti slovenských Polonin v druhé polovině listopadu.⁵

Carry byl patrně pochován na vojenském hřbitově v místě svého skonu v dnešních východoslovenských Michalovcích. Pohřební stuha tak byla symbolicky použita 31. prosince při zádušní mši v jesenickém farním kostele.

Tragičnost celého příběhu ještě umocňuje fakt, že to bylo již potřetí za poslední necelé tři roky, kdy se Zdenka Friedrichová musela obléci do smuteční černé. Nejprve v únoru 1912 zemřel její otec Johann Ripper, na začátku roku 1914 pak pohřbila manžela a v závěru roku se musela rozloučit se svým jediným dítětem. Míru ohlasu a solidarity projevenou místními lidmi patrně vystihuje Zdenčino poděkování, jež vyšlo 6. ledna 1915 v lokálním periodiku Mährisch-Schlesische Presse.⁶ V něm srdečně a upřímně vyjadřuje díky zdejším obyvatelům a institucím za podporu či zaslání květin. Ani další léta války nebyly pro Carryho matku snadné, jak můžeme číst v novinovém článku „U Priessnitzovy vnučky“ v periodiku Tagesbote z března 1929.⁷ V tomto období se však mělo údajně vést Zdence již lépe. Zcela zacetit rány způsobené válkou se jí však zdařit nemohlo.

Jan Petrásek

POZNÁMKY

1. Stuha se nachází ve sbírkovém fondu Vlastivědného muzea Jesenicka (inv. č. HJE 14862, př. č. 15/05)
2. K výstavě blíže v sekci Kronika.
3. SOKA Jeseník, fond RA Priessnitz-Ripper, karton 27 a 38.
4. Sbíрка VMJ (HJE 14186, 16/99).
5. Za informace abstrahované z *Oesterreich-Ungarns Letzter Krieg, vol. 1 (1914)* vděčím Ing. Radimu Kapavíkovi.
6. Mährisch-Schlesische Presse, Nr. 2, 6. ledna 1915, s. 6.
7. SOKA Jeseník, fond RA Priessnitz-Ripper, karton 34.

Rok 1938 na Jesenicku očima policejního aparátu

Bezpochyby nejkritičtějším obdobím dějin samostatného Československa byl rok 1938, kdy došlo na konci září k podpisu Mnichovské dohody, jež zpečetila osud mladého státu a která umožnila německému obyvatelstvu v českých zemích vrátit se „domů do Říše“.¹

Negativistický postoj německé menšiny vůči čs. státnímu zřízení však měl své hluboké kořeny a byl patrný již během zrodu první republiky, kdy nová státní moc musela čelit hrozbě německé iredenty a sílícímu sociálnímu radikalismu. Ačkoliv se situace během 20. let postupně stabilizovala, k opětovné eskalaci napětí došlo počátkem následující dekády v souvislosti s propuknutím všeobecné hospodářské krize a rostoucím vlivem nacismu v Německu.²

Na vyhrocující se bezpečnostní situaci státní moc ve 30. letech reagovala posilováním pořádkového aparátu. Vedle již fungující sítě četnických stanic podřízených na Jesenicku Četnickému oddělení v Jeseníku tak vznikaly v roce 1933 četnické pohotovostní oddíly. Jeden z nich sídlil rovněž v Jeseníku. Nově pak byla ve druhé polovině 30. let budována síť policejních úřadů a expozitur, a to na základě vyhlášky Ministerstva vnitra ze dne 21. listopadu 1936. V Jeseníku byl tedy ustanoven státní policejní úřad, v obcích soudního okresu Zlaté Hory, Javorník a Vidnava fungovaly pro změnu státní policejní expozitury.

Podíváme-li se blíže na rok 1938, poznáme, že ony měsíce, které předcházely uzavření citovaného aktu, patřily z bezpečnostně-politického hlediska k velmi vyhrcovaným. Pořádkové síly v uvedeném období velmi bedlivě sledovaly náladu německého obyvatelstva v pohraničí. Relevantní informace jak o rozpoložení, tak o smýšlení zdejšího lidu v souvislosti se zásadními momenty politického dění podávaly především policejní úřadovny na Jesenicku. Podívejme se nyní blíže, jak situaci v pohraničí líčily policejní zprávy.

Podstatným činem z pohledu německého obyvatelstva bylo připojení Rakouska k Německu dne 12. března a vystoupení německých aktivistických stran z čs. vlády. Především anšlus probudil mezi německými občany víru, že i zde bude změna poměrů vyřešena obdobnou cestou. Po několik týdnů tedy panovala vzrušená atmosféra, přičemž kolovaly nejrůznější pověsti jako třeba, že jesenická vojenská posádka čeká v lesích kolem Červenohorského sedla připravená bojovat nebo že obchodníci z Jeseníku vykoupili ve Zlatých Horách zásobu červených látek na prapory. Javornická policejní expozitura informovala 26. dubna hned o několika projevech sebevědomého a drzé chování německého obyvatelstva vůči čs. státnosti. Kupříkladu česká společnost hrající v kavárně karty byla okřiknuta příslušníkem SdP, aby si uvědomili, že jsou v německém Javorníku. Zaznamenány byly též případy vylepování německých textů na budovy bezpečnostních úřadů.³

Státní policejní úřad v Jeseníku informoval Zemský úřad v Brně o dění hned ve dvou relacích za sebou – 26. a 27. dubna. Předmětem jeho pozornosti se rovněž staly nejrůznější kolující zvěsti či domněnky. Velká očekávání panovala v souvislosti s oslavami 1. května, kde se počítalo s účastí 20 000 osob a s prohlášením autonomie „Sudetendeutschlandu“, přičemž oblast měla ve druhé polovině května přidat Německu s tím, že funkcionáři pro úřady byli již vybráni z řad SdP.⁴

Velkou proměnou prošla s ohledem na vzrůstající ohrožení ČSR nacistickým Německem politika KSČ, která se v těchto měsících postavila na obranu státního zřízení, proti němuž dříve zarytě bojovala,⁵ což ostatně dokládají také události z Jeseníku. Na policejní úřad se 27. dubna dostavili dva komunističtí senátoři spolu s poslankyní Hodinovou⁶ a stěžovali si „že se proti *zpujným a provokativním jednáním SdP nezakročuje*“. Dokonce byly uváděny konkrétní případy pobuřujícího jednání, útisku či ublížení na těle, kdy četnictvo prý nečinilo žádné trestní oznámení. Přednosta úřadu uvedenou skutečnost vysvětlil tím, že se jednalo většinou o politické delikty amnestované prezidentem 16. dubna. Komunisté poukazovali rovněž na demonstrace SdP, které se údajně jiným složkám obyvatel netolerují. Patrně se jednalo o chystané shromáždění dne 26. dubna, k němuž nakonec nedošlo, neboť bylo úředním zákrokem pohotově zmařeno.

Stěžovatelům, kteří ve stejné záležitosti navštívili také policejní expozituru v Javorníku a ve Vidnavě, zástupci policejního úřadu oznámili, že jsou nesprávně informováni. Tím ale zdejší pozoruhodná komunistická aktivita neustala. Tajemník uvedené strany ze Šumperku totiž žádal policejní úřad v Jeseníku, aby komunisté přítomní ve městě v počtu 300 mužů dne 1. května byli vhodně označeni a použiti k pořádkové službě. Dokonce požadoval vydání zbraní. Přednesený návrh ale policie smetla ze stolu.⁷ Podle policejních úvah se jednalo u KSČ o projev strachu, „že jako Němci nyní, kdy velká většina Němců se aspoň kloní ku straně SdP, budou izolováni“.⁸

Dalším důležitým vojensko-politickým aktem se stalo vyhlášení mimořádných opatření na obranu republiky dne 21. května, někdy nepřesně označované jako částečná mobilizace. Právě v daném období policejní zprávy opět bedlivě monitorují nálady obyvatelstva. Dle hlášení javornické expozitury z 25. května čs. akce na obyvatelstvo velmi zapůsobila, zvláště pak starší občané se zalekli. Rovněž mladší generace byla nejprve skleslá, nicméně brzy na to začala opět vystupovat sebevědomě. Důležitým poznatkem policejní relace byly informace jak o hlídkování turnerů na strategických křižovatkách, tak o uprchnutí šesti záložníků do Německa. Zaznamenaly se také kolující zvěsti, z nichž jedna dokonce tvrdila, že ČSR disponuje v pohraničí několika tisíci koloniálními francouzskými vojáky, Rusy a Francouzi.

Expozitura ve Zlatých Horách zase upozorňovala 28. května na skutečnost, že třetina německého obyvatelstva věřila ve vojenskou odezvu Německa, která ovšem nepřišla. Brzy na to se proto rozšířila pověst o plánovaném zákroku v červnu po obecních volbách, kdy Němci dokáží, že stojí za Henleinem. Policejní úřad v Jeseníku v souvislosti s čs. květnovými opatřeními zachytil pověst tvrdící, že Henlein sudetské Němce zradil a ujel do Rakouska. Co se týče nálad, zaznamenal také určité

Krojovaný průvod Němců v Bukovicích 1. května 1938 (SOKA Jeseník)

zmírnění protistátních projevů ve dnech 21. a 22. května, nicméně po té opět referoval o stoupajícím napětí a víře německého lidu v brzké sloučení sudetoněmeckých krajů s Německem, ačkoliv termín uvedeného aktu se neustále měnil a posouval.

Zmíněný bezpečnostní orgán také poukazoval na nátlak SdP vůči občanům německé národnosti ohledně přerušení styků s Čechy a také na šířenou zvěst o vojácích v Písečné a Mikulovicích, kteří chodí po domech žebrať, jelikož mají hlad, což jedna selka údajně komentovala s tím, že „*dnes prý dá mu chleba a zítra bude do ní střít*“.⁹

K důležitému průvodnímu jevu daného období zachycenému v policejních pramenech patřilo odesílání rodin českých státních zaměstnanců do vnitrozemí. V případě příslušníků četnictva a policejního sboru se, dle hodnocení tehdejších veličích orgánů, jednalo o dobrou pohnutku, neboť neustálá služba omezovala schopnost příslušníků postarat se kvalitně o bezpečnost svých příbuzných.

Další výrazné pohraniční události je nutné již zasadit do měsíce září. První fáze henleinovského povstání, která začala 12. září 1938 a měla tragický průběh zejména v západních Čechách, se na Jesenícku projevila poměrně omezeně. V Jeseníku, Zlatých Horách i Vidnavě se odehrály demonstrace německého obyvatelstva. Na náměstí v Jeseníku se po 21 hodině shromáždilo asi 5000 osob, přičemž počet přítomných postupně vzrostl na 6000. Dav zpíval německou hymnu a provolával protistátní hesla. Neznámý pachatel dokonce rozbil kamenem jednu okenní tabuli na policejní strážnici. Ve Zlatých Horách vyšlo do ulic 1300 osob v průvodu s pochodněmi a za buřičských pokřiků. Následně došlo k pokusu podpálit budovu policejní expozitury, kde byly vytlučeny čtyři okenní tabule. Ve Vidnavě se zase sešlo

300 osob povykujících protistátní slogany jako například „*Hinaus mit den Tschechen! Hinaus mit der Staatspolizei!*“¹⁰

Situace se stejně jako v dalších oblastech západního Slezska vyhroutil až 22. září, kdy radikálně začali odzbrojovat a napadat československé hlídky. Ve Vidnavě padli příslušníci finanční stráže Josef Novák a František Pospíšil, při následném ostřelování evakuačního vlaku z Vidnavy zahynul otec berního úředníka Viktor Dadák. Ve stejný den byl v Nových Vilémovicích zabit financ Stanislav Majzlík, v Žulové henleinovci zastřelili rolníka Rudolfa Klimeše. Vlastními spolubojovníky byl nedopatřením zastřelen příslušník finanční stráže Jaroslav Karban. Ve stejný den zřejmě zahynulo i několik německých odpůrců Henleinovy strany.¹¹

Po náporu nacistických bojůvek musely slabé oddíly SOS a osádky četnických stanic ustoupit z ohrožených příhraničních úseků. O chaotických poměrech svědčí telefonické hlášení správce policejního úřadu v Jeseníku rady Vaňka, podané již 22. září v půl jedenácté večer Zemskému úřadu v Brně. Vaněk informoval o obsazení Vidnavy, kde měli zahynout financové Novák a Zelený (ve skutečnosti Pospíšil).¹² Vidnavští policisté se úspěšně evakovali do Jeseníku, pohřešováni byli Obluk a Polášek.¹³ Státní zaměstnanci z Javorníku si s vedoucím SdP dr. Stenclem dojednali volný odchod a po dílčích potyčkách s povstalcí se díky asistenci vojska dostali přes Žulovou do Jeseníku. Pohřešoval se pouze policejní úředník dr. Procházka.¹⁴

O den později Jeseník hlásil ztrátu telefonického spojení s Vidnavou, Javorníkem stejně jako se Zlatými Horami. Oddíly SOS byly staženy na čáru Rejvíc – Široký Brod – Vápenná. V ranních hodinách došlo k vyhlášení stanného práva v okrese.¹⁵ O poměrech názorně vypovídá relace okresního úřadu z 26. září uvádějící, že se státní moc v soudním okrese Jeseník omezila na obce Adolfovice, Bukovice, Domašov, Jeseník, Dolní Lipová, Horní Lipová, Písečná a Česká Ves, v soudním okrese Vidnava na Vápennou a v soudním okrese Zlaté Hory na Horní Grunt, Heřmanovice a Rejvíc. Jednalo se celkem o 12 obcí ze 40, což odpovídalo 41% z celkového počtu obyvatel. Nicméně uvedená čísla byla ve skutečnosti ještě menší, neboť velká část obyvatel emigrovala do Německa. Mnoho podniků, obchodů, živností tak zůstalo opuštěno. V Jeseníku zachovalo provoz 80% obchodů, přičemž hotely, kavárny i hostince se většinou zavřely. Navíc trpělo zásobování odřiznutím trati Branná – Mikulovice.

Početní oslabení zavládlo též v řadách státních zaměstnanců. Od policejního úřadu zběhli oficiál Müller a strážník Siebert, uprchla též většina pracovníků soudu. Obce přilehlé k obranné linii z povstalecké strany se údajně evakovaly, což zároveň odnesl dobytek, který zůstal ve stájích a trpěl hladem (Supíkovice – Žulová).¹⁶

Relace bezpečnostního aparátu zajímavě a barvitě dokreslují poměry v posledních týdnech první republiky v regionu a upřesňují poznatky o ozbrojených incidentech podél hranice. Některé detaily rovněž autenticky vypovídají o náladách civilního obyvatelstva. Pozornost zasluhují rovněž aktivity komunistické strany v kritickém období. Z citovaných hlášení vysvítá především jednak snaha udržet pokud možno normální chod věcí v podobě zajištění zásobování a chodu úřadů, jednak víra v brzké obnovení normálních poměrů, k čemuž však již v důsledku podpisu Mnichovské dohody nedošlo.

Ivana Kolářová

POZNÁMKY

1. Obecně k událostem vedoucím k Mnichovské dohodě srov. KURAL, Václav: *Češi, Němci a mnichovská křížovatka. (Stručně čtení)*. Karolinum, Praha 2002. Konkrétně k Jesenícku srov. DOHNAL, Miloň – FILIP, Zdeněk – SPURNÝ, František: *Pátá kolona na Severní Moravě*. Profil, Ostrava 1969; HRADILOVÁ, Jana: *„Domů do Říše!“ Rok 1938 na Jesenícku ve světle literatury a pramenů SOKA Jeseník*. Dostupné online: http://www.archives.cz/zao/resources/jesenik/domu_d_o_rise.pdf [cit. 15. 6. 2017].
2. Pro obecný nástin politického vývoje srov. GAWRECKÁ, Marie: *Němci ve Slezsku 1918–1938*. Slezská univerzita, Opava 2002.
3. Moravský zemský archiv Brno (MZA), fond Zemský úřad Brno (ZÚ Brno), kart. 292, č. j. 17675, f. 341–342.
4. Tamtéž, f. 352.
5. Srov. RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Academia, Praha 2002.
6. Anežka Hodinová – Spurná (1895–1963) byla funkcionářkou KSČ a poslankyní za Národní shromáždění.
7. Komunisté v té době nepochodili ani u sociálních demokratů s požadavkem na vytvoření společných bojových výborů.
8. MZA, ZÚ Brno, kart. 292, č. j. 17675, f. 348–349.
9. MZA, fond Zemské četnické velitelství Brno, kart. 289, č. j. 16366, f. 524–530.
10. MZA, ZÚ Brno, kart. 291, č. j. 17390, f. 310–312.
11. HRADILOVÁ, J.: *„Domů do říše!“*, opak. cit.; RYCHLÝ, Milan: *Josef Karban, „zapomenutá“ oběť roku 1938*. Online: <http://www.muzeum.jesenik.net/prispevky/karban.pdf>;
12. Rudolf Zelený incident přežil a po válce vystupoval jako svědek v několika procesech s účastníky povstání. Zemský archiv Opava, fond Mimořádný lidový soud, sign. Ls1709/46.
13. Oba byli zajati ve Velké Kraši.
14. MZA, ZÚ Brno, kart. 293, č. j. 18110, f. 560.
15. Tamtéž, f. 562.
16. Tamtéž, f. 563–566.

K soudním procesům s účastníky henleinovského povstání ve Zlatých Horách¹

Ve čtvrtek 22. září 1938 proběhla v československo-německém pohraničí série ozbrojených nepokojů. V reakci na vyjádření československé vlády o ochotě odstoupit některé pohraniční oblasti nacistickému Německu Adolf Hitler nařídil Sudetoněmeckému Freikorpsu a dalším henleinovským paramilitárním organizacím zahájit bojové operace v oblasti pohraničních výběžků ČSR.²

Tyto, zdánlivě spontánní, akce měly v očích světové veřejnosti demonstrovat touhu sudetských Němců po spojení s Říší. Zároveň měly tyto diverzní akce podlomit obranyschopnost ČSR, pokud by se vláda rozhodla pro ozbrojený odpor. Málokdo v pohraničí zmítaném nepokoji měl povědomí o tom, že v Praze a dalších větších městech toho dne probíhaly demonstrace, jež vyústily ve zformování tzv. vlády obrany státu v čele s gen. Janem Syrovým a v následné vyhlášení mobilizace. Důležitá rozhodnutí toho dne, na nichž nezáleželo přežití, tak činili zejména lokální předáci obou bojujících stran, tedy jednotek Stráže obrany státu a velitelé henleinovských bojůvek. Jedni i druzí jednali na základě obecných direktiv a zápolili s nedostatkem informací o celkové situaci. Ten doléhal zvláště na státní ozbrojené složky, jež se v souladu s oficiální politikou snažily nezavdat příčinu k ozbrojenému střetu, který by mohl být zneužit nacistickou propagandou. Proto se většina napadených útvarů raději nechala bez boje odzbrojit a internovat.³

Dosavadní bádání se ovšem soustředilo na kauzy, kdy došlo k přestřelkám a k obětem na životech. V případech západní části československého Slezska šlo zejména o incidenty v Liptani, Vidnavě a Nových Vilémovicích.⁴ Pozornost ovšem zasluhují i méně dramatické případy, jež rovněž vypovídají o představách a pohnutkách představitelů obou stran. Výzkum se může opřít o dobové kroniky (v případě Zlatých Hor bohužel nedochované)⁵ a torzovitě dochovanou agendu okupační správy, stejně jako o dobová hlášení státního pořádkového aparátu⁶ a především o závěry poválečného vyšetřování.⁷ Právě účastníci henleinovské revolty ze září 1938 po válce patřili k nejpřísněji stíhaným retribučním provinilcům, takže jejich kauzy jsou poměrně podrobně dokumentovány. Platí to i pro akterý puče ve Zlatých Horách, kde se kromě písemné soudní agendy dochoval i poměrně bohatý fotografický materiál. Na rozdíl od ostatních typů pramenů, z velké části již vytěžených jinými badateli,⁸ záznamy Mimořádného lidového soudu v Opavě se dosud nestaly předmětem systematického odborného zájmu.⁹

Situace v okolí Zlatých Hor v posledních týdnech první republiky se v zásadě nevyvíjela celkovým poměrům v pohraničí. Kolem poloviny září začali němečtí muži houfně prchat do Německa. Motivy byly různé, od cílené snahy o vstup do Freikorpsu přes snahu vyhnout se službě v československé armádě¹⁰ po obavy

Rudolf Friedl při bourání čs. hraničního sloupu (ZA v Opavě)

z perzekuce v důsledku preventivního zatýkání sudetoněmeckých aktivistů.¹¹ Někteří údajně k útěku využili i železniční trať z Krnova do Jeseníku, vedoucí částečně přes říšské území.¹² Přírodním centrem těchto exulantů se pak staly nedaletké Glucholazy (něm. Ziegenhals), kde se ze zlatohorských henleinovců formoval oddíl Freikorpsu. Jeho složení prameny dokumentují jen torzovitě. Většina obviněných, byť třeba přiznali účast na puči, členství v ozbrojených organizacích zapírala. Výjimku představuje výrok Johanna Teifela, podle něhož jiný vyšetřovaneč Georg Holländer (nar. 1896) pravděpodobně „byl členem FS [Freiwillegler Schutzdienst, další z henleinovských ozbrojených formací], protože tam byl u nás každý“.¹³ U jednoho zatčeného se po válce našla propustka od velitele V. praporu 1. rotý Sud. Fr. Konrad Henlein, Gruppe Schlesien v Glucholazech.¹⁴

Pozdější svědectví členů SOS hovořila také o pašování zbraní, jež měli organizovat zejména účetní revizor a veterán první světové války Franz Strauf (nar 1895) a Julius Weiss (nar. 1892), který bydlel ve Skřivánkově přímou na tehdejší státní hranici.¹⁵ Skladiště zbraní se nejspíš nacházelo v hostinci Johanna Kobera.¹⁶ Nic z toho se však nepodařilo bezpečně dokázat.

Podle poválečných výpovědí se 22. září během dne rozšířila zvěst, že československé úřady se chystají evakuovat ze Zlatých Hor. Aktéři následné ozbrojené akce pak svůj zárok vesměs interpretovali jako snahu o zabránění chaosu a převzetí bezpečnostní služby do rukou občanů. Proč však neumožnili jednotkám SOS volný odchod a proč ještě téhož dne začali zatýkat politické odpůrce, ovšem obvykle vysvětlit nedokázali. Ve městě se v té době nacházela dvě družstva SOS pod vedením vrchního respicienta finanční stráže Karla Technika na celním úřadě a vrchního strážmistra četnictva Františka Hoška na četnické stanici na náměstí. Přesný početní stav obou jednotek není znám, celkově mohlo jít o 20–30 mužů. Podle inspektora finanční stráže Václava Vávry osádka celního úřadu čítala 15 členů SOS.¹⁷

Už kolem poledne četník Julius Novák cestou z pošty pozoroval, jak se v centru města shlukují ozbrojení muži. Někdy v odpoledních hodinách dorazilo automobilem 8–10 mužů z Glucholaz.¹⁸ Vůz řídil Franz Strauf, dalšími pasažéry byli notář Bruno Brodkorp,¹⁹ elektrotechnik Leopold Theiner (nar. 1903) a Ludwig Kuhn.²⁰ Právě posledně jmenovaný dle Straufa cestu inicioval z pozice předáka Freikorpsu. Strauf připustil, že měl zbraň, ale prý vykonával pouze funkci řidiče a k Freikorpsu nepatřil. Mimo jmenovaných přiznal svou účast na výpravě také Johann Teifel.

Přesná posloupnost následujících událostí, které se odehrály zhruba mezi 14. a 17. hodinou, zůstává nejasnou.²¹ Povstalci pravděpodobně nejprve odzbrojili družstvo SOS z celního úřadu. Jeho příslušníci bohužel po válce vesměs vypovídali jen obecně a soustředili se především na identifikaci jednotlivých účastníků povstání. Podrobnější svědectví zanechal jen inspektor Václav Vávra. Podle něho družstvo ztratilo telefonní spojení s nadřízenými útvary, proto velitel nařídil evakuaci. Po pár stech metrů jim zastoupili cestu obchodník Keilich a obecní strážník, kteří je vyzvali k odevzdání zbraní. Vávra s dalšími se shodovali, že následně jednání o odzbrojení vedli Brodkorp, Kuhn a obchodník Kosma.²² Členům SOS byl slíben volný odchod, ale záhy po odevzdání výzbroje je henleinovci obklíčili a zajaté odvedli na náměstí.

Zde dav následně oblehl četnickou stanici, jejíž osádka po kratším jednání také kapitulovala. Velitel družstva Hošek si povšiml, že někteří povstalci měli československé helmy, zřejmě zabavené mužům z celního úřadu. Mohlo však také jít o dezertéry z československé armády. Vyjednávání s osádkou četnické stanice patrně vedli Weiss, Teifel a továrník Rudolf Friedl. Dva posledně jmenovaní to nepopírali, oproti tomu Weiss – stejně jako Strauf – tvrdil, že z Glucholaz přijel až po odzbrojení SOS. Naopak Friedl argumentoval, že se vydal k četnické stanici právě proto, že viděl přijíždět členy Freikorpsu z Glucholaz a chtěl využít svou autoritu jako mediátor při vyjednávání, aby zabránil krveprolití. Jako další polehčující okolnost uvedl, že u sebe po dobu okupace uložil odstraněný československý hraniční sloup a po válce jej odevzdal úřadům.²³

Je možné, že henleinovští předáci v Glucholazech (Strauf, Kuhn, Weiss, Brodkorp) a Zlatých Horách (Friedl) z počátku jednali spontánně a nekoordinovaně. Výpovědi členů SOS však nasvědčují tomu, že odzbrojování a následný převoz zajatců do Glucholaz řídili navrátilci z Německa v čele s Kuhnem a Brodkorpem za spoluúčasti Friedla. Posledně jmenovaný je i zachycen na snímku u auta, převážejícího zajatce. Svědectví některých důležitých aktérů nám bohužel chybí, Kuhn byl v době poválečného vyšetřování internován ve Švýcarsku a Brodkorp se patrně nacházel v zajetí.²⁴ Další zásadní postavu, o níž víme relativně málo, představoval jistý Franz Nohawitza. Ten před povstáním bydlel v Koberově hostinci a podle svědka Leo Hirschbergera patřil k velitelům Freikorpsu.²⁵ Za války se stal správcem věznice v Krnově, později odešel na frontu.²⁶ Jeho další osudy zůstávají nejasné.

Záhy po odzbrojení SOS začalo také zatýkání českých spolkových činovníků a německých antinacistů. Johann Kober zadržel a do Glucholaz eskortoval člena Sokola Zdenko Vyhнала a dělníka Alfreda Rothera.²⁷ O pár dní později se z vni-

Johann Teifel na vězeňské fotografii (ZA v Opavě)

trozemí vrátil komunistu Franz Pohl, který utekl před nepokoji. Záhy po návratu skončil za mřížemi a celou válku strávil v koncentračních táborech. Na Pohla patrně měli místní nacisté obzvláště spadáno. Četnické relace jej již ve 20. letech líčili jako umírněného a státotvorně smýšlejícího komunistu, v době nástupu Henleinova hnutí se pak Pohl zřejmě stal důvěrníkem místních četníků, kteří jej familiárně oslovovali jako Frantu.²⁸ Podle velitele četnické stanice Františka Hoška již v létě 1938 Johann Teifel Pohlovi vyhrožoval budoucím zatčením.²⁹

Na podrobný rozbor všech soudních přelíčení s jednotlivými pachateli zde nemáme prostor. Obecně můžeme říct, že většinu vyšetřovaných účastníků povstání tvořili muži mezi čtyřiceti a padesáti lety věku, zpravidla rodáci nebo dlouhodobí občané Zlatohorska. Vyšetřovaní obvykle argumentovali tím, že pokud ve dnech před povstáním odešli do Glucholaz, učinili tak z osobních důvodů, nikoliv kvůli vstupu do Freikorpsu. Strauf tvrdil, že mu v ČSR hrozilo zatčení na základě falešného udání ze strany Franze Pohla.³⁰ Johannu Teifelovi přitížil fakt, že získal nacistická vyznamenání. Jiní obvinění se naopak hájili tím, že neobdrželi tzv. pamětní medaili k osvobození Sudet, která se udělovala ve velkém množství. Nezařazení mezi vyznamenané mělo být důkazem nevinu. Uvedená argumentační taktika však soud nepřesvědčila. Eduard Riedel (nar. 1910), potrestaný sedmi lety vězení, se prý do odzbrojování spontánně zapojil poté, co mu přátelé vytýkali nečinnost a slibovali, že účastníci povstání se v Říši budou těšit výhodám.

Pozornost zasluhuje Straufova obhajoba. Dotyčný podle vlastních slov v první polovině září užíval své společenské autority ke zmírnění radikálních projevů henleinovců, za což obdržel pochvalné uznání od přednosty policejního úřadu dr. Koziny. Jmenovaný však Straufova slova nepotvrdil. Obvinění z účasti na puči podle Straufa plynulo z jeho konfliktů s místními nacistickými předáky – v tomto směru svědecké výpovědi potvrdily, že Strauf měl za války skutečně rozpory s vedoucími činovníky NSDAP, ovšem spíše osobního a obchodního, než politického charakteru.

Dále měl mít na Straufově kompromitaci podíl Franz Pohl, jednající z osobní záští. Strauf Pohla později v roce 1949 v žádosti o milost označil za kompromitovaného komunistu, který „šel na ruku“ místním továrníkům a byl zapleten do finančních spekulací. Z KSČ jej vyloučili po manifestaci na Biskupské kupě roku 1926. Tu Strauf chybně interpretoval jako pokus o puč, podporovaný komunisty z Německa. Ve skutečnosti šlo o celkem poklidné shromáždění, které se po výzvě četnictva bez nepokojů rozešlo.³¹ Nepřátelství mezi Straufem a Pohlem se mělo datovat od počátku 30. let, kdy Strauf údajně odhalil jisté Pohlovy obchodní spekulace. Proto jej Pohl v roce 1938 udával četnictvu a po válce se prý dokonce Straufa a jeho syna pokusil ubít v odsunovém středisku v Mikulovicích. Ještě v roce 1949, kdy si Strauf odpykával trest, prý Pohl mezi německými vysídlenci v Horním Bavorsku pomlouval jeho rodinu.³²

Celkově prameny dokládají čtrnáct soudních přelíčení s účastníky henleinovského puče ve Zlatých Horách. Továrníka Friedla soud potrestal doživotním žalářem, Strauf, Weiss a Teifel byli odsouzeni na dvacet let. Ostatní tresty se pohybovaly v rozmezí 5–12 let, padly i dva osvobozující verdikty.

Profilu většiny obviněných se vymyká Jan Ecler, nar. 1906 v Krnově. Původem Čech absolvoval německé školy a jako železničář ve Zlatých Horách se před válkou snažil vyhýbat národnostním sporům. Údajně se měl účastnit obklíčení četnické stanice, při němž „heiloval jako tur“, a následně i zatčení Franze Pohla. Za války se prý chlubil tím, že v týdnech před povstáním jako strojuvůdce cíleně zpomaloval vlaky při jízdě přes německé území, aby pasažérům umožnil za jízdy vyskočit a utéct k Freikorpsu. Na Eclerovu obranu během vyšetřování vystoupil jeho bratr, důstojník a účastník odboje. Ten opatřil i pět svědectví popírajících Eclerovu účast na odzbrojování, takže soud nakonec obviněného osvobodil.³³

Celkově lze konstatovat, že socioprofesionální profil většiny jmenovitě známých aktérů povstání v zásadě odpovídá skladbě povstalců, známé z jiných lokalit.³⁴ Šlo převážně o muže mladšího a středního věku z nižších a středních vrstev. Mimo struktury SdP a Freikorpsu zde pravděpodobně sehráli důležitou roli i představitelé místních ekonomických elit, v případě Zlatých Hor reprezentovaných Friedlem, Kosmou a dalšími. Relativně pestrá skladba pachatelů dokládá úspěch Henleinovy strany v integraci sudetoněmeckého separatismu do jednotného hnutí. Výpovědní hodnotu pramenné základny limituje roztroušenost informací v jednotlivých soudních spisech, jelikož obžalovaní byli souzeni samostatně, nikoliv v jednom společném procesu, jako tomu bylo kupříkladu v kauze vraždy šesti členů SOS v Liptani. Vzhledem k tomu, že mnozí důležití aktéři (Nohawitz, Brodcorp, Kuhn) se před soud nedostali, nebyla jejich účast blíže zdokumentována. Oproti vraždám ve Vidnavě a Velké Kraši v případech Zlatých Hor také chybí možnost srovnání poválečných vyšetřovacích spisů s dobovými německými kronikami. Fakt, že ve Zlatých Horách nebyly oběti na životech, také zřejmě přispěl k tomu, že přetížený lidový soud nepřikládal dokumentaci události tak zásadní význam. Mnohé detaily tak dosud zůstávají neobjasněny.

Ondřej Kolář

POZNÁMKY

1. Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Slezské zemské muzeum (DKRVO, MK000100595), interní grantový projekt SZM č. IGS201805/2018.
2. RÖHR, Werner: *September 1938: die Sudeten-deutsche Partei und ihr Freikorps*. Organon, Berlin 2008.
3. Srov. JOHN, Miroslav: *Září 1938*. Bonus A, Brno 2007; KOLÁŘ, Ondřej: *Státní pořádkové složky na Chebsku v době první Československé republiky*. Academia, Praha 2016.
4. RYCHLÝ, Milan: *Josef Karban, „zapomenutá“ oběť roku 1938*. Online: <http://www.muzeum.jesenik.net/prispevky/karban.pdf>; KOLÁŘ, O.: *Aktéři henleinovského povstání ve Vidnavě a Velké Kraši před Mimořádným lidovým soudem v Opavě*. Jesenicko. Vlastivědný sborník, sv. 19, Jeseník 2018, s. 25-31.
5. HRADILOVÁ, Jana: *„Domů do Říše!“ Rok 1938 ve světle literatury a pramenů SOKA Jeseník*. Online: http://www.archives.cz/zao/resources/jesenik/domu_do_rise.pdf
6. Ty jsou uloženy především v Moravském zemském archivu v Brně ve fondech Zemské četnické velitelství Brno a Zemský úřad Brno – presidium. Materiály částečně excerpovala KOLÁŘOVÁ, Ivana: *Třicátá léta na Fryvaldovsku očima bezpečnostního aparátu*. In: Almanach příspěvků XII. konference policejních historiků. Muzeum policie ČR, Praha 2018 (v tisku).
7. Jedná se především o fond Mimořádný lidový soud Opava (dále jen MLS) v Zemském archivu v Opavě (dále jen ZAO). Částečně lze využít i fond Okresního soudu Jeseník v příslušném Státním okresním archivu (dále jen SOKA).
8. GRAW, Julius: *Die Stadt Zuckmantel. Kreis Freiwaldau und Umgebung in der Sudetenkrise 1938*. Cloppenburg 2004; IVAN, Martin: *Vápenná (Zighthartice) v září 1938*. Online: <http://www.jesenicko-1938.estranky.cz/clanky/rok-1938-v-jesenikach-a-slezsku/vapenna-zighthartice-v-zari-1938.html>; SPURNÝ, František: *Henleinovský puč na Jeseníku*. Severní Morava, sv. 11, Šumperk 1965, s. 41-45.
9. Obecně k činnosti soudu viz JANÁK, Dušan: *Činnost Mimořádného lidového soudu Opava v letech 1945–1948*. Časopis Slezského zemského muzea: série B – vědy historické 43, 1994, s. 245-283.
10. K přístupu německých odvedenců k československé armádě srov. ZÜCKERT, Martin: *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität: die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik: 1918–1938*. Oldenbourg, München 2006.
11. Řada henleinovských aktivistů a osob podezřelých ze špionáže byla na počátku henleinovského povstání československými úřady internována ve Štěpánově u Olomouce. Viz např. ŠTĚPÁN, Václav: *Alois Vařejka a jeho doba*. Šárka, Přerov 2007.
12. ZAO, MLS, sign. Ls950/46.
13. ZAO, MLS, sign. Ls3227/46.
14. ZAO, MLS, sign. Ls1447/46.
15. ZAO, MLS, sign. Ls1557/46; Ls1608/46. Osada Skřivánkov se v roce 1959 stala součástí Polska.
16. ZAO, MLS, sign. Ls1697/46.
17. ZAO, MLS, sign. Ls1608/46.
18. ZAO, MLS, sign. Ls25/47.
19. K němu viz SOKA Jeseník, fond Notářství (říšské) Zlaté Hory; DULAVA, Radim: *Notářství ve Slezsku v letech 1871–1948*. Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň 2014 (nepublikovaná diplomová práce).
20. ZAO, MLS, sign. Ls1557/46.
21. Časové určení vychází z poválečných výpovědí aktérů. Některé publikace udávají, že k odzbrojení a odvozu osazenstva četnické stanice došlo až v 19:30, dochované snímky však dokládají, že k událostem došlo za plného denního světla.
22. ZAO, MLS, sign. Ls1608/46.
23. Zachovala se fotografie Friedla při odstraňování pohraničního sloupu v říjnu 1938.
24. ZAO, MLS, sign. Ls1557/46.
25. ZAO, MLS, sign. Ls1697/46.
26. Nohawitzova činnost v Krmově je dokumentována v soudním spisu s dozorkyní tamní věznice Brunhilde Schnürchovou. ZAO, MLS, sign. 414/46.
27. ZAO, MLS, sign. Ls1697/46.
28. KOLÁŘOVÁ, I.: *Třicátá léta...*, opak. cit.; ZAO, MLS, sign. Ls3227/46.
29. ZAO, MLS, sign. Ls3227/46.
30. ZAO, MLS, sign. Ls1557/46.
31. KOLÁŘOVÁ, I.: *Třicátá léta...*, opak. cit.
32. ZAO, MLS, sign. Ls1557/46.
33. ZAO, MLS, sign. Ls950/46.
34. Jiřík, Václav: *Nedaleko od Norimberku. Z dějin Mimořádného lidového soudu v Chebu v letech 1946 až 1948*. Svět křídel, Cheb 2000; KOLÁŘ, O.: *Aktéři henleinovského...*, opak. cit.; TÝŽ: *Poválečné vyšetřování tzv. liptaňské tragédie*. Historica: Revue pro historii a příbuzné vědy 2018/01, s. 56-73.

Friedrich Schenkenbach (1869–1927). Vzpomínka k výročí narození

Na závěru farního kostela svaté Kateřiny v Uhelné, postaveném v roce 1801, se dodnes dochovala památka připomínající členy rodiny Schenkenbachů, kteří byli držiteli zdejšího rytířského fojstství. Ze shodně řešených náhrobních desek zaujme ta, jež připomíná místo posledního odpočinku Friedricha (Bedřicha) Schenkenbacha, statkáře, politika, hospodářského odborníka a spolkového činnovníka, jež v meziválečném období oceňovali jak Němci, tak Češi agrárníci.

Nejde sice o jméno zcela neznámé – nedávno jej připomněli Zdeněk Filip a Hana Šustková v heslech publikovaných v biografickém slovníku, který vydává Ostravská univerzita¹ – avšak pokusme se se jejich informace, převzaté vesměs z encyklopedické literatury, ještě doplnit.

Johann Friedrich Schenkenbach se narodil 29. října 1869. Jeho otec Emanuel (1843–1927),² dědic rytířského fojstství v Uhelné, byl synem Johanna Friedricha Gottharda Schenkenbacha (1793–1865) a jeho choti Josefíny, rozené Freundové; Friedrichova matka Adelheid byla dcerou statkáře Karla Bläsckeho z Dolní Lipové. Křest byl vykonán 31. října v poledne, dítě obdrželo jména Johann Friedrich a jako kmoťři při křtu vystupovali Josef Weidlich, statkář z Dolní Lipové, a Adelheidina svobodná sestra Klementina.³ Z manželství Emanuela s Adelheid (1843? až 7.12.1886) vzešla řada potomků, leč jen málokteré z dětí se dožilo dospělého věku: postupně se narodili Karl Friedrich (6. 9. 1866 – 30. 6. 1867), Františka (nar. 10. 10. 1867 – ?), Marie Anna (29. 7. 1871 – 17. 9. 1871), mrtvě narozený chlapec (nar. 7. 7. 1873), Alfred Josef (5. 10. 1874 – 12. 5. 1875), Marie Klára (29. 1. 1877 až 21. 10. 1940 Nisa), Adelheid Elisabeta Ida Klementina (nar. 22. 3. 1879 – ?) a Emanuel (23. 6. 1880 – ?).⁴ K rodinné genealogii připojme ještě poznámku, že v říjnu 1888 se Františka Schenkenbachová zasnoubila s Romanem Herlingerem, c. k. auskultantem z Javorníku.⁵ Friedrich Schenkenbach se oženil dne 9. července 1900 ve Vratislavi s Josefínou, rozenou Pietsch (8. 2. 1873 – 3. 12. 1930).⁶

Prvotního vzdělání se Friedrichu Schenkenbachovi dostalo v rodné obci, následně absolvoval opavskou německou reálku (1888). Po intermezzu jednoročního dobrovolníka absolvoval tři semestry studia zemědělských nauk na univerzitě v Halle, načež roku 1897 převzal otcův statek, jenž byl v držení Schenkenbachů od roku 1780.⁷ Emanuel Schenkenbach, tehdy již vdovec, se v témž roce odstěhoval do Opavy, kde bydlel v domě čp. 409 v Mánesově ulici.⁸ Friedrich se soustředil na rostlinnou a živočišnou produkci, doplňkovými hospodářskými činnostmi byly provoz cihelny, modernizované v roce 1907, dále pily a dolů na jíl, písek a lignit (provoz povrchového dolu Friedrich v Uhelné, skýtajícího hnědé uhlí, jehož se

Uhelná, kostel svaté Kateřiny, náhrobní desky Josefiny a Friedricha Schenkenbachů (foto autor)

používalo k vypalování cihel, započal již v roce 1859).⁹ Vysokou úroveň Schenkenbachova hospodaření dosvědčují zprávy o četných odborných exkurzích, které jeho statek navštívily. Plné soustředění se na vlastní podnikání neomezilo jeho angažmá ve prospěch obce a regionu: zasloužil se o elektrifikaci okresu Jeseník, v Horních Heřmanicích, kde sídlila zemská zemědělská škola, inicioval vznik ovocnářské školky (1921), dále se mu povedlo zřídit drůbeží farmu nebo po roce 1918 také spolek pro kontrolu jakosti mléka. Podílel se na zbudování lihovaru a pily v Horním Fořtu. Nedílnou část jeho společenského angažmá tvořila účast na komunální politice – několikrát byl zvolen starostou Uhelné – a členství v okresní (1903–1920) a místní školní radě. Zasedal v kuratoriu zemské zemědělské školy v Horních Heřmanicích (od 1913). Schenkenbachova politická kariéra vyvrcholila jeho zvolením do zemského sněmu za venkovskou kurii Jeseník, Javorník, Vidnava, Zlaté Hory (1909–1914).¹⁰ Na zemském sněmu byl mluvčím potřeb svého kraje, byť zdaleka ne úspěšným: uvedl například, že se mu jen v roce 1912 nepodařilo získat peníze ze zemského rozpočtu na stavbu obecního domu ve Velké Kraši a ani neuspěl s výší požadavku na finanční podporu Spolku pro chov koní ve Vidnavě. Ještě větším neúspěchem skončila kandidatura v doplňovacích volbách do zemského výboru slezského, kde paradoxně více hlasů obdržel jeho protikandidát, polský poslanec Jan Michejda.¹¹

Nadregionální význam má Schenkenbachova spolková aktivita. Zemědělsko-lesnická společnost pro severozápadní Slezsko se sídlem ve Vidnavě, založená v roce 1867, v něm našla člena výboru (od 1901), viceprezidenta (1909) a – po odstoupení Josefa Latzela – prezidenta (1917). Pro Schenkenbachův politický profil – lze jej označit za reprezentanta německého agrarismu – hovoří vzdání se mandátu zemského poslance i předsednictví vidnavského spolku. Vysvětlení těchto kroků, které záhy převrstvily události nepoměrně dramatičtější, jak je přineslo léto roku 1914, podal příznačně český a nadto ještě moravský tisk. Ocituje toto dobové svědectví: „*Příčiny rozhodnutí Schenkenbachova nejsou nezajímavé. Schenkenbach je mladý zámožný majitel rychty a studoval na hospodářské akademii v Hohenheimu. Osobně je velice milý. Na sněmu byl však přidělen do výboru pro záležitosti právní, kde ovšem mnoho se uplatnit nemůže. Snahou jeho bylo, aby svému volebnímu okresu zachoval střední hospodářskou školu, která je nyní v Horních Heřmanicích a jež měla být, poněvadž dosavadní místnosti nevyhovují v nejmenším, přeložena do Opavy. Po delší námaze podařilo se Schenkenbachovi většinu přimět, aby škola zůstala v dosavadním kraji; přijde do Javorníka, jak si to přál i zemělský kardinál Kopp a kde obec dá zdarma stavební pozemek. To byl jeden hřích. Dopustil se však ještě horšího provinění. Když se jednalo o zemědělskou radu ve Slezsku za posledního zasedání a dr. Neusser div nenazval zrádci německé poslance, kteří nesouhlasili s jeho návrhem, aby za jednacích řečí zemědělské rady byla ustanovena němčina, opřel se proti takovému podezřívání Schenkenbach prohlášením, že je jistě tak dobrým Němcem jako dr. Neusser a pro předlohu je, poněvadž umožňuje lepší organizaci rolnictva. Leč neusserovci proti němu rozpoutali agitaci, která propukla zrovna v bouři při valné hromadě vidnavského spolku, což přimělo Schenkenbacha, aby provedl důsledek.*“¹²

Schopnost nadřadit odbornou stránku věci nad nacionální rozepře, ovládající česko-německé soužití ve Slezsku, ocenila první republika. Když byla v roce 1919 zřízena Slezská zemědělská rada, aby vykonávala tzv. subvenční komitét, tvořená delegáty všech zemědělských korporací v regionu, dostala do svého čela dva prezidenta – českého, jímž byl František Zíka, a prezidenta německého. Tím se stal Friedrich Schenkenbach. Současníci oceňovali Schenkenbachův podíl na resuscitaci Svazu zemědělských společenstev i jeho zájem o pořádání odborných výstav a zájem o finanční otázky. Bohužel, zdravotní potíže, které jej delší čas trápily a jímž pro neustálý nával práce ani nevěnoval pozornost, se sice snažil léčit pobyty v Karlových Varech, ovšem léčba nebyla úspěšná a Schenkenbach vleklé nemoci podlehl: smrt jej zastihla v Pendlově sanatoriu v Opavě dne 2. prosince 1927. Nekrology zveřejnil německý i český odborný tisk,¹³ který zdůraznil, že s Friedrichem Schenkenbachem odešel nejen moderní, velkoryse myslící hospodář a agrární politik, ale také člověk univerzálně vzdělaný, zemědělské odborník a současně ctitel věd a umění, známý svou zálibou v hudbě. Farář v kronice fary v Uhelně k Schenkenbachovu úmrtí napsal, že byl „*velkým katolíkem, dobrodincem chudých i zdejšího kostela.*“¹⁴

Závěrem doplníme, že v otcových šlépějích pokračoval Hans Schenkenbach (1901–1966), absolvent gymnázia v Bruntále, který získal odborné vzdělání na univerzitách ve Vratislavi a Tübingen a po roce 1945 působil jako zemědělský odborník v Esslingen.¹⁵

Pavel Šopák

POZNÁMKY

Text navazuje na dva autorovy texty, týkající se zemědělské osvěty ve Slezsku, viz ŠOPÁK, Pavel: *Ferdinand Janovský a zemědělská osvěta v Rakouském Slezsku v 19. století*. Jesenícko.

Vlastivědný sborník, sv. 19, Jeseník 2018, s. 40–46; Týž, *Otto Kamberský ve Slezsku*. Časopis Slezského zemského muzea, série B 66, 2017, č. 3, s. 279–282.

1. FILIP, Zdeněk: *Friedrich Schenkenbach*. In: Biografický slovník Slezska a severní Moravy nová řada 1 (13), Ostrava, Ostravská univerzita 2000, s. 88; ŠUSTKOVÁ, Hana: *Biografický slovník slezského zemského sněmu v Opavě (1861–1918)*. Ostrava, Ostravská univerzita 2006, s. 92–93.

2. SOKA Jeseník, Sběrka archiválií různého původu, inv. č. 312, karton 16, úmrtní oznámení Emanuela Schenkenbacha. – Emanuel Schenkenbach působil jako předseda hospodářské rady města Opavy. *Die Gemeinde-Verwaltung der Landeshauptstadt Troppau in den Jahren 1896 bis einschließlich 1905*, Troppau 1911, s. 44.

3. ZA v Opavě, sbírka matrik, Uhelná, matrika rodná, sign. JV–V–1, fol. 159.

4. ZA v Opavě, sbírka matrik, Uhelná, matrika rodná, sign. JV–V–1, fol. 134, 142, 175, 192, 204, 227, 251 a 266; matrika úmrtní, sign. JV–V–5, fol. 6, 15, 32, 51 a 97. – V rodné matrice Uhelné se sice u Emanuela Schenkenbacha, narozeného 23. června 1880, uvádí, že zemřel dne 10. září 1885 ve Vlčicích, avšak jde o omyl, neboť tento Emanuel Schenkenbach byl synem tamního domkaře Josefa Schenkenbacha, viz ZA v Opavě, sbírka matrik, Vlčice, matrika úmrtní, sign. JV–IX–36, fol. 108.

5. *Verlobung*, Troppauer Zeitung 103, 1888, č. 244, 23. října, s. 3.

6. Úmrtí viz Městský úřad Javorník, matriční úřad, matrika úmrtní obce Uhelná, sign. JV–V–8, fol. 50.

7. Tento údaj je třeba korigovat. Ve skutečnosti fojtství převzaly v březnu 1776 Marie Kateřina Freundová a Marie Klára Schenkenbachová, obě rozené Giebelové, na základě dědictví po zemřelém strýci Josefu Anderschovi. Listina stvrzující tuto skutečnost viz ZA v Opavě, velkostatek Uhelná, inv. č. 21.

8. SOKA Opava, Okresní úřad Opava, inv. č. 1474, sčítání obyvatel z roku 1921, dům čp. 409.

9. Těžbu uskutečňoval již Friedrichův otec Emanuel Schenkenbach; provoz doložen k roku 1887. K roku 1920 disponujeme následujícími údaji: mocnost lože byla šest metrů a největší hloubka těžby byla 8 metrů; závod nedisponoval vlečkou, od dráhy byl vzdálen 4 kilometry; počet dělníků zaměstnaných na těžbě byl od roku 1913 3 osoby, v roce 1920 byli v ložu čtyři dělníci. Těžba se pohybovala od 1186 tun v roce 1913 do 2096 tun v roce 1920. PETERS, Josef (ed.): *Uhlí v Československé republice. Statistická příručka uhelného průmyslu*, 2. ročník. Praha 1922, s. 302.

10. Je třeba opravit starší literaturu, uvádějící trvání Schenkenbachova mandátu až do let Světové války, ve skutečnosti mandát složil již v dubnu 1914. Zprávu přinesl německý i český tisk, například *Troppau*.

15. *April*. Brüner Zeitung 15. dubna 1914, č. 85, s. 4; *Vzdal se mandátu*. Moravská orlice 52, 1914, č. 60, 15. dubna, s. 3; *Resignace slezského poslance*. Venkov 9, 1914, č. 90, s. 6.

11. *XLV. zasedání, 21. schůze, 161. února 1912*, Opavský týdeník 43, 1912, č. 15, 21. února, s. 2; *XLV. zasedání, 32. schůze, 9. října 1912*, Opavský týdeník 43, 1912, č. 82, 19. října, s. 2. – K volbě do zemského výboru *Doplňení zemského výboru slezského*, Opavský týdeník 43, 1912, č. 4, 13. ledna, s. 3.

12. *Poslanec Schenkenbach*, Našinec 50, 1914, č. 89, 19. dubna, s. 1–2.

13. *Bedřich Schenkenbach†*, *Zemědělské a družstevní rozhledy* 21, 1927, č. 12, s. 1–3; německá verze textu viz *Friedrich Schenkenbach†*. *Der Landbote* 10, 1927, č. 49, 8. prosince, s. 1–3. Dále strojopisy nekrologů viz ZA v Opavě, Německá lesnická a zemědělská společnost Opava, inv. č. 17, karton 2, sign. 5.

14. SOKA Jeseník, Farní úřad Uhelná, inv. č. 82, Farní kronika, s. 21.

15. SOKA Jeseník, Sběrka pohlednic a fotografií státního okresního archivu Jeseník, sign. 51, pořadové č. 9, skupinové foto ze zahájení zemědělské a lesnické výstavy ve Vídnově v roce 1926, čtvrtý zprava Dr. Hans Schenkenbach, který se zdraví se zemským prezidentem Josefem Šrámkem a dalšími osobnostmi.

Cechovní truhlice ve sbírkách Vlastivědného muzea Jesenicka

Ve Vlastivědném muzeu Jesenicka se nachází celá řada zajímavých exponátů, které nebývají často představovány veřejnosti na muzejních výstavách. Mezi ně patří například cechovní truhlice, jež dokládají někdejší řemeslnou zručnost obyvatel našeho regionu.

Ze souboru truhlic jsem vybrala čtyři exponáty, které lze jednoznačně identifikovat a k jejichž cechům je dochováno nejvíce archivních dokumentů. Při výběru jsem zohlednila také estetické hledisko.

Cechovní truhlice byla jako nejdůležitější ceremoniální předmět významnou součástí společenského života členů cechu. Někdy se jí též říkalo „matka” nebo „matka pokladnice”.¹ Sloužila nejen jako schránka pro úschovu cechovních peněz, ale také coby archiv, sčítející například cechovní privilegia a statuta, úřední knihy cechu a další významné dokumenty. Cechovní truhlice hrála rovněž důležitou roli při pravidelných cechovních shromážděních, kdy stála na stole cechovních přísazných a jejím slavnostním otevřením se zahajovalo zasedání. Zároveň nebylo nikomu dovoleno přistoupit k ní s pokrytou hlavou. Při ukončení nebo přerušení schůze se zase truhlice uzavřela. Když se cech stěhoval z jedné zasedací místnosti do druhé, také cechovní truhlice byla obřadně přenášena v průvodu členů cechu na nosítkách. V době mezi jednotlivými zasedáními se truhlice zpravidla svěřila nejstaršímu z cechmistrů.²

Cechovní truhlice byly původně jednoduché, později bohatě zdobené řezbami a intarzováním. Čím bohatší byl cech, tím okázalejší truhlicí se chlubil. Truhlice se většinou opatřovaly několika zámky, od nichž mělo klíče více přísazných, kteří ji tak mohli otevřít pouze společně za přítomnosti všech členů cechu.³

Z cechovních truhlic uložených ve Vlastivědném muzeu Jesenicka si představíme truhlice jesenických cechů jirchářů a kožešníků, cechu řezníků, cechu ševců a sdruženého cechu zámečnicků, sedlářů, kolářů a kovářů. Nejprve se zaměřím na truhlici z majetku jesenického cechu řezníků (Flaischhacker, Fleischhacker). Samostatný cech řezníků vznikl v Jeseníku v roce 1638, kdy cech od vratislavského biskupa Karla II. Ferdinanda obdržel cechovní privilegia, která mu zajišťovala v Jeseníku provoz devíti mistrovských krámů. V pozdější době cech sdružoval též mistry z okolních vesnic.⁴

Dřevěná truhlice cechu řeznického pochází z roku 1792. Na horní straně víka je umístěn vyřezávaný dřevěný obdélník. Obdobně vyřezávaným obdélníkem je ozdobena přední i boční stěna truhlice. Okraje víka truhlice jsou vroubkované. Víko je na vnitřní straně přichyceno jednoduchými panty na zadní stěnu truhlice. Na přední stěně se nachází jednoduchý zámek, klíčnicí otvor zakrývá mosazné kování.

*Truhlice jesenického cechu řezníků,
1792 (VMJ)*

V obdélníku přední stěny truhlice je vyobrazen letopočet 1792. V obdélníku levé boční stěny truhlice najdeme cechovní znamení v podobě dvou zkřížených řeznických seker. V obdélníku pravé boční stěny je pak vyobrazeno pouto pro dobytek. Uvnitř truhlice je na levé straně umístěna přihrádka na cechovní pečeť a peníze.⁵

Další truhlice pochází z majetku cechu jirchářů a kožešníků. Zmíněný cech je v Jeseníku doložen až od roku 1800, kdy podle zápisu o vystoupení jesenických kožešníků ze stejnojmenného cechu v Javorníku vznikl v Jeseníku samostatný cech tohoto řemesla. Potvrzuje to nejen první zápis v cechovní knize, ale také cechovní pečeť ze stejného roku. Jircháři (Weißeberger) se postupem doby vydělili z původního řemesla koželuhů. Jejich profese se specializovala především na zpracování jemných kůží. Díky zápachům z vydělaného materiálu se jejich živnosti nacházely většinou u řeky mimo město. Kožešníci (Kürschner nebo také Kirschner) vyráběli kožichy, blány (kožešinové výrobky bez textilního potahu), čepice a podšívky oděvů. V menších městech, k nimž patřil i Jeseník, se tyto příbuzné profese často spojovaly do společných cechů.⁶

*Detail truhlice jesenického cechu
kožešníků a jirchářů, 1800 (VMJ)*

Dřevěná truhlice jesenického cechu kožešníků a jirchářů pochází z roku 1800. Horní stranu malovaného víka zdobí obdélníkový rám, v němž je vyobrazen symbol kožešníků: dvě rozprostřené kůže s nástrojem na jejich hlazení. Uprostřed mezi oběma kůžemi se nachází letopočet s rokem 1800. Na vnitřní stěně víka jsou dlouhé železné panty přichycené na zadní stěnu. Na přední stěně víka najdeme ozdobný obdélníkový rámeček s horním trojúhelníkovým výřezem pro klíčnicí otvor krytý kovovým vějířovitým plíškem. Po obou bocích truhlice jsou umístěny jednoduché obdélníkové zámečky se železnými držadly. Na levé vnitřní stěně byla zhotovena dřevěná přihrádka, kam se ukládala cechovní pečeť a peníze.⁷

Detail truhlice sdruženého cechu zámečnicků, kolářů, sedlářů a kovářů, 1767 (VMJ)

Třetí truhlice pochází z majetku jesenického cechu ševců. Ševci (Schuster, Schuhmacher) byli tradiční výrobci všech druhů kožené obuvi. Ze ševců se pak vydělili příštipkáři, kteří se zabývali pouze opravou bot nebo jejich zhotovováním z nepříliš kvalitní kůže.⁸ Dřevěná cechovní truhlice jesenického cechu ševců pochází z 2. poloviny 19. století. Dřevěné víko truhlice je na horní straně ozdobeno obdélníkovým komolým jehlanem. Na vnitřní straně víka jsou umístěny dva kovové panty přichycené na zadní stěně truhlice. V jednoduché nezdobené přední stěně se nachází poškozovaný jednozápadkový zámek, jehož klíčnicí otvor je kryt ozdobným kováním. Na obou bočních stěnách truhlice najdeme kovová držadla, na levé straně uvnitř truhlice je umístěna přihrádka na cechovní pečeť a peníze.⁹

Poslední truhlicí je cechovní truhlice sdruženého cechu zámečnicků, kolářů, sedlářů a kovářů. Vzhledem k tomu, že archivní prameny svědčí o samostatném působení jednotlivých cechů v Jeseníku po celou dobu jejich trvání,¹⁰ mohlo by se v tomto případě podle mého názoru jednat o ceremoniální předmět sdruženého cechu zámečnicků, kolářů, sedlářů a kovářů, který je v době datování truhlice doložen ve Vidnavě.¹¹ Kováři (Schmied) patřili k nejstarším řemeslníkům. Zpracovávali železo za horka do žádoucí podoby na kovaččině a zhotovovali z něj různé druhy hospodářského nářadí. Kromě toho museli umět také okovat koně i vůz. Zámečníci (Schlosser) se ve středověku v rámci specializace vyčlenili z původního kovářského řemesla. Zhotovovali ze železa nejrůznější druhy dveřních i nábytkových zámků, závěsy, mříže nebo ozdobná kování. V pozdějších staletích se vzhledem malému počtu jejich členů většinou sdružovali do cechů s ostatními kovozpracujícími řemeslníky, tj. s kováři, klempíři nebo koláři. Koláři (Wagner) v rámci své specializace vyráběli nejen nápravy na různé druhy vozů, kola ke kočárům či k formanským vozům, trakaře i kolečka, ale také celé vozy jako žebříňáky, nákladní vozy a bryčky. Sedláři (Sattler) se zabývali výrobou nejrůznějších druhů koňských sedel, tažných postojů, chomoutů, třmenů a popruhů pro hospodářská zvířata. Vzhledem

k jejich malému počtu se často sdružovali s jinými cechy, například s koláři.¹²

Dřevěná truhlice sdruženého cechu zámečníků, kolářů, sedlářů a kovářů pochází z roku 1767. Horní stranu jejího víka zdobí intarzovaný obdélník, uprostřed něhož najdeme čtyřcípou intarzovanou hvězdicí z dvojbarevného dřeva. Na vnitřní straně víka jsou umístěny dva kovové panty, přichycené na zadní stěnu truhlice. Přední stěna truhlice je vyzdobena intarzovaným obdélníkem, rozděleným na tři pole. V heraldicky pravém poli je vyobrazen cechovní znamení sedlářů a kolářů – kolo s kružidlem a sedlářskými noži. V prostředním poli můžeme vidět cechovní znamení zámečníků – dva zkrřížené klíče. V heraldicky levém poli je umístěno cechovní znamení kovářů – dvě podkovy, nad nimi kříž a po stranách železné držáky. Pod intarzovaným obdélníkem se pak nachází letopočet 1767. Na vnitřní straně víka je umístěn značně poškozený zámek, jehož klíčový otvor je kryt ozdobným kováním. Na obou bočních stěnách truhlice je vyobrazen obdobný intarzovaný obdélník se čtyřcípou hvězdou uprostřed, která je stejného vzhledu jako na víku. V něm jsou pak umístěna kovová ozdobná držadla. Uvnitř truhlice se na levé straně nachází dřevěná přihrádka na pečť a peníze.¹³

Popsané cechovní truhlice představují reprezentativní vzorek exponátů uvedeného typu ve Vlastivědném muzeu Jesenicka. Můžeme je vnímat nejen jako klenoty řemeslného zpracování, ale zároveň jako hmotné doklady vysoké míry specializace řemeslné výroby na Jesenicku v 18. a 19. století.

Božena Kaňáková

POZNÁMKY

1. WINTER, Zikmund: *Český průmysl a obchod v 16. věku*. Praha 1913. s. 172.

2. *Ottův slovník naučný*, 5. díl (heslo „cechovní zřízení“). Praha 1892, s. 262–263.

3. ČERMÁK, Miroslav: *Olomoucká řemesla a obchod v minulosti*. Olomouc 2002, s. 78.

4. SOKA Jeseník, *Cech řezníků Jeseník 1770 - 1881*, (inventář). Jeseník 2010, s. 3–4.

5. Truhlice má délku 55 cm, šířku 39 cm a výšku 34 cm.

6. SOKA Jeseník, *Cech jirchářů a kožešníků Jeseník (1731) 1800 - 1884*, (inventář). Jeseník 2010, s. 3–4.

7. Truhlice má délku 49 cm, šířku 38 cm a výšku 35 cm.

8. ČERMÁK, Miroslav: *Olomoucká řemesla...*, opak cit., s. 163–164.

9. Truhlice má délku 55 cm, šířku 39 cm a výšku 39 cm.

10. Archiválie zmíněných jesenických cechů tvoří samostatné archivní fondy, z nichž vyplývá jejich status samostatných původců. Vidnavský archivní fond naopak dokládá sdružený charakter činnosti místních řemesel, vymezených jeho názvem.

11. Podle vročení 1767, které je součástí výzdoby truhlice, lze celý artefakt datovat. Zmíněný sdružený cech je k uvedenému roku ve Vidnavě doložen v archivních pramenech (SOKA Jeseník, Sdružený cech zámečníků Vidnava 1731 - 1882, NAD 419).

12. ČERMÁK, Miroslav: *Olomoucká řemesla...*, opak cit., s. 142–191.

13. Truhlice má délku 54 cm, šířku 38 cm a výšku 32 cm.

Nález tolaru na javornickém náměstí

V roce 2017 započala dlouhodobě očekávaná revitalizace náměstí v Javorníku, která se částečně financuje ve spolupráci s polským partnerem městem Paczków z programu Euroregionu Praděd pod názvem „Dvě města, jedna historie“. Práce v našem městě byly rozvrženy na dvě etapy, na práce ve spodní části a následně na horní části náměstí.

Protože se celý prostor, který se kompletně proměňuje, nachází v městské památkové zóně, k archeologickému dozoru při zemních pracích byla vybrána společnost Archaia Olomouc o.p.s., která úzce spolupracovala s Vlastivědným muzeem Jesenicka.

V roce 2017 začaly zemní práce na dolní části náměstí. Byly strženy svrchní části terénu do hloubky 40 cm, hloubily se nové výkopy pro ukládání inženýrských sítí, tj. kanalizace, elektrifikace aj., jejichž hloubka kolísala od 100 do 140 cm. Bylo nutno se potýkat se starými inženýrskými sítěmi, a to i těmi, které nebyly zakresleny v městských plánech a byly tedy daleko většího stáří, dále se starou kanalizací, rozvody plynu, elektřiny či teplovodem procházejícím celým jižním křídlem náměstí okolo soudní budovy. Dále zde byly základy různých budov, např. bývalá čerpací stanice a její nádrže nebo staré hospodářské budovy. To vše bylo i hlavním negativním zjištěním z pohledu archeologického, neboť kulturní vrstvy byly za staletí několikrát přeházeny při stavebních pracích, které na náměstí probíhaly po léta jeho existence. Proto byly několikrát nalezeny ve stejné úrovni zlomky keramiky z období vrcholného středověku spolu s keramikou datovanou do novověku.

Jedno místo s malou souvislou kulturní vrstvou se nacházelo na severní straně dolního náměstí asi 300 cm od rohu staré budovy, které obsahovalo zlomky nádob, kachlí, skla a osteologického materiálu ze 16. - 17. století. Druhým místem byla východní strana dolního náměstí pod budovou bývalého soudu, kde byla na vyvážkách při hloubení inženýrských sítí vyzdvižena kolekce keramiky z období renesance a baroka. Při archeologických dohledech byla provedena i kontrola pomocí detektoru kovů, která přinesla negativní zjištění - mimo prostory před vstupem do kostela, tam byly zjištěny pozitivní signály, avšak nebylo možné tento materiál vyzdvihnout, neboť zemní práce nedosahovaly potřebné hloubky.

V roce 2018 byly zahájeny práce na horní části náměstí, bylo znovu potřeba strhnout svrchní vrstvu, vyhloubit pás zeminy do hloubky 60 cm pro uložení podkladu na vytvoření chodníkové cesty. Při následné kontrole pomocí detektoru kovů byly zjištěny pozitivní silné signály v severní části horního náměstí, kde byl nalezen numismatický materiál.

První nalezenou mincí byl měděný pruský ½ krejcar z roku 1789 emitovaný za krále Friedricha Wilhelma II. (1786–1797) jako zemská mince pro Slezsko. Mince

byla ražena ve Vratislavi (značka B = Breslau). Zdejší mincovna byla za vlády Karla VI. Habsburského vybavena novými razicími stroji, ale po jeho smrti byla 30. 1. 1741 ražba mincí ukončena. Mincovna činnost obnovila v roce 1743 v nových podmínkách, tj. po obsazení velké části Slezska Pruskem. Protože obyvatelstvo bylo zvyklé na rakouskou krejcarovou měnu, zatímco v Prusku se platilo feniky, vznikla zemská mince jako přechodné řešení pro začlenění Slezska do měnových poměrů centralizovaného pruského státu. Jednalo se o kreditní minci, jejíž hodnota byla stanovena patentem a lidé v ní museli věřit – byla ražena z mědi a cena kovu byla nižší než stanovená hodnota. V Rakousku zavedla kreditní mince Marie Terezie, tzv. grešle, posléze se s nimi setkáváme v celé Evropě – vlastně až dodnes!

Druhá objevená mince byla značným překvapením. Velká stříbrná mince o průměru 40 mm, nizozemský tolar! Většinou archeologové nacházejí na veřejných místech, jakými byla náměstí, tržiště, kostely apod., drobné mince, jednoduše lidmi poztráčené, jako výše uvedený „bezcenný“ měďák. Ovšem neobvyklá ztráta tolaru, který se počítal od 70 do 150 krejcarů, nás přivádí k jiným závěrům. Kdyby někomu při placení upadl – a řekněme rovnou, že platby tolarom byly zcela výjimečné – bude ho bedlivě hledat. Nebo ho snad nějaký zloděj „přemístil“ a uschoval, aby si ho později vyzvedl?

To, že se jedná o minci z Nizozemí, však překvapením není. V nizozemských provinciích pod vládou Habsburků – španělských a posléze i rakouských – byly raženy miliony mincí tolarového typu, protože sem proudilo levné stříbro z Ameriky. Proto se tyto pestré tolarové ražby staly nejčastějším evropským obchodním platidlem, zejména pak za třicetileté války jimi byla financována vojska. Známe je z mnoha pokladů z této doby, kdy si nějaký žoldák před bitvou uschoval váček s mincemi...

Tolar s titulem císaře Rudolfa II. z roku 1602 vydala tři spojená města Denventer, Kampen a Zwolle. Popis mince:

av: říšská orlice, opis RODOL * II * D * G * ELEC * RO * IMP * S * AVGVS
(Rudolf II. Dei Gratia Electus Romanorum Imperator Semper Augustus)

rv: znaky tří měst provázané v převýšení přílbami s příkrývadly, opis TRIVM * CIVI * IMPE • DAV/EN/ CAMPEN * ZWOL •, dole pod znaky letopočet 16 – 02

Co se týče archeologického materiálu, opět se zde negativně projevila stavební činnost, která probíhala v minulosti. Jednalo se o staré inženýrské sítě, ale hlavně výkopové práce provedené při stavbě bývalého hotelu Deutsches Haus, pozdějšího Národního domu. Zde byly opět kulturní vrstvy zpřeházené a nepoužitelné. Proto byl jen povrchově sesbíráán keramický, kovový, skleněný a osteologický materiál. Jediným pozitivním zjištěním bylo objevení studny ze skládaného kamene v jižní části náměstí. Pravděpodobně mohla být vyhloubena v období renesance či baroka, to však bude možné zjistit až v následující etapě prací.

Milan Rychlý – K. Growka

JESENICKO vlastivědný sborník DROBNOSTI

Kriminálník Josef Bauer z Ramzové a záhadné pozadí vyhoření chaty Jiřího na Šeráku v roce 1893

Když 26. dubna 1881 vznikl v Jeseníku Moravsko-slezský sudetský horský spolek, jeho zakladatelé si jako jeden z prvních cílů vytkli zbudovat na některém z jesenických vrcholů turistickou chatu. Tehdejší vratislavský biskup Robert Herzog však tomuto plánu nebyl nikterak nakloněn a návrh spolku postavit skromnou dřevěnou útulnu kousek pod vrcholem Šeráku zamítl. Situace se změnila v srpnu roku 1887, kdy papež Lev XIII. jmenoval na vratislavský stolec fuldského biskupa Georga Koppa.

Ten s výstavbou chaty na svých pozemcích souhlasil a díky přičinlivosti jesenických turistů již o rok později krásnila východní svah hory, odkud se naskýtal překrásný výhled do dálav pruských nížin, skromná stavba, která na počest vstřičného biskupa dostala jméno Georgschutzhau, tedy Jiřího chata. Jako správce určil spolek šedesátiletého Franze Haucka, dobráckého a pracovitého hostinského z Bukovic, který se v řadách turistů stal záhy legendární postavou. Od května do října zajišťoval se svou rodinou celkový chod útulny, která nabízela chutná jídla i skromné ubytovací možnosti. Když 17. října 1892 Hauck objekt na půl roku zamykal (provoz horských chat v zimním období je v našich končinách záležitostí až 20. století), ani v nejmenším netušil, že tak činí naposledy. V šest hodin večer 27. února 1893 spatřili obyvatelé Jeseníku na zasněženém svahu Šeráku plameny...

Hned ráno 28. února se na spáleniště dostavila vyšetřovací komise, jejíž součástí byli kromě příslušníků místního c. a k. četnictva i hostinský Franz Fröblich z Ram-

Jiřího chata na Šeráku před požárem (SOkA Jeseník)

zové a lesník Robert Pohl. Na truchlivě působícím místě, kde ještě předchozího dne stála chloubka zdejších turistů, učinili překvapivý nález – ve sněhové pokrývce objevili čtyři linie vyšlapaných stop. Tři z nich vyšetřovatelé přisoudili skupince turistů, kteří se na Šerák prokazatelně vydali 26. února, tedy den před neštěstím. Přítomné však zaujaly čtvrté šlépěje, které na rozdíl od předchozích nešly přímo, ale zvláštními oklikami mimo hlavní stezku, což ihned vzbudilo podezření. Stopy zavedly členy komise až k suchému stromu, odkud pokračovaly tak vysokými závěsemi, že je mohl dále sledovat pouze hospodský Fröblich, který jediný si s sebou vzal sněžnice. Došel až ke stromu, na němž visela kožená taška a pytel naplněný předměty různého charakteru. Fröblich příslušné věci sejmul z větve a ještě chvíli následoval šlépěje, které však končily v pěšině mířící do Ramzové. Po prozkoumání nálezů starým Hauckem, který potvrdil, že jde skutečně o věci ze šerácké útulny, se vyšetřovatelé shodli na tom, že zločin mohl spáchat „jen jediný člověk z Ramzové“. Vydali se tedy přímo do čísla popisného 31, kde bydlel šestadvacetiletý Josef Bauer s manželkou Aloisí a ani ne půlročním synem Ottou.

Vyučeného tesaře Josefa Bauera znala celá vesnice jako problémového jedince a několikrát trestaného recidivistu, který musel být pod stálým policejním dohledem. Narodil se 21. ledna 1867 svobodné matce Viktorii Bauerové z Ramzové, totožnost otce neznáme. Interiéry Jiřího chaty navíc Bauer detailně znal, neboť si

v sezóně přivydělával vynáškou piva. Četníci ihned po příchodu k Bauerovým provedli zevrubnou domovní prohlídku, při níž našli pár promočených bot (jejichž velikost přesně odpovídala naměřeným stopám ve sněhu) a v kapse tesařova kabátu množství zápalek. Bauer byl tedy jako hlavní (a de facto i jediný) podezřelý zatčen a obviněn nejen z krádeže, ale také ze zhárství, jelikož vyvstalo důvodné podezření, že dotyčný chatu zapálil úmyslně, aby zahladil stopy.

Obviněný Bauer při výslechu všechna obvinění popřel. V inkriminovaný den 27. února prý v osm hodin ráno vyrazil se sekerou a saněmi do lesa na dřevo, domů se pak vrátil ve čtyři odpoledne. Bez dřeva. Když se ho vyšetřovatelé zeptali, co tedy dělal v lese tak dlouho, když se nakonec vrátil s prázdnou, zpočátku neodpověděl, po chvíli je ale požádal, ať už se neptají. Jeho prosbě policie samozřejmě nevyhověla. Potom přišel Bauer s vysvětlením, že se vrátil bez nákladu proto, že v lese usnul, neboť se potýkal se strašlivou kocovinou. Ani s touto verzí, podle níž by měl obviněný spát několik hodin na sněhu, se vyšetřovatelé nespokojili. Nakonec ale ramzovský tesař podlehl zvyšujícímu se tlaku policistů a přiznal, že za činem opravdu stojí on. Vypověděl, že se v devět ráno odebral z domu a hodinu po poledni stanul před chatou. Motykou rozbil okno, kterým následně vlezl dovnitř, a odcizil věci, jež druhého dne našli vyšetřovatelé zavěšené na stromě: dva ručníky, punčochy, nějaké sklo, lahev alkoholu, košili, zrcadlo, dva páry papučí, kartáč. S lupem měl pak sejít do přízemí, kde motykou vylomil zámek od kuchyně a jal se krást i tam. Kvůli tmě zapálil lampu a kus svíčky. Lampu nechal hořet a přesunul se do výčepu. Pod pultem pak našel jen pohlednice, fotografie, dopisy a nějaké knížky. Aby na potenciální lup lépe viděl, opřel prý svíčku do rohu jednoho ze šuplíků, protože tam, dle jeho slov, „nebyl žádný svícen“. Dále uvedl, že zatímco kradl, zaslechl jakési podezřelé zvuky a lekl se, že bude polapen. V rychlosti tedy vše sbalil, do jedné ruky popadl pytel, do druhé motyku, a rychle ven. Až pod širým nebem prý seznal, že zvuk způsobil vybitý okenní rám a vítr. Na hořící lampu a svíčku v šuplíku nezapomněl, před policií ale prohlásil, že oba zdroje ohně přece „ponechal na bezpečném místě“, takže s klidem a kořistí uprchl pryč.

Bauerova výpověď se však vyšetřovatelům příliš nezamlouvala, v řadě aspektů jim připadala vysoce nedůvěryhodná a činy obviněného krajně nelogické. Jako nejproblematičtější bod shledali samotné umístění svíčky. Na konci 19. století si lidé velice dobře uvědomovali, jak nebezpečným se oheň může stát při neopatrné manipulaci. Pokud tedy někdo tvrdil, že byl schopen umístit hořící svíčku do papírů, nabízely se jen dvě možnosti – buď se jedná o lháře, nebo o naprostého pitomce. Přestože o Bauerových intelektuálních schopnostech neměli vyšetřovatelé valného mínění, sázeli spíše na tu první možnost. Proč by pokládal otevřený oheň do papírů, když samotná plocha výčepního pultu nabízí k umístění svíčky více než dostatek prostoru? Stejně tak jim nedávalo smysl, z jakého důvodu se člověk, který si vzpomene na neuhašený oheň, nevrátí zpět a zdroj možného požáru co nejrychleji neeliminuje (ještě k tomu když se přesvědčí o tom, že je vzduch takříkajíc čistý).

Pro značnou nehodnověrnost prohlášení obviněného mluvila i výpověď starého Haucka. Ten samozřejmě Bauera dobře znal, vždy si však od něj, jak prohlásil, držel značný odstup a do jisté míry se ho i bál, neboť věděl o jeho lotrovské povaze.

Svědék Hauck doslova uvedl, že je „nemyslitelné a zcela vyloučené, aby útulna vzplanula způsobem, který popsal obviněný“, a to z prostého důvodu – neustálé sněhové přivaly a dešťové přeháňky chatu a veškeré předměty v ní uložené (!) natolik zvlhčují, že když Hauck v květnu otevře po půl roce objekt na další sezonu, bývá celý interiér pokryt mokrou bílou plísní. Způsobem, jaký popsal obviněný, by tedy dle Hauckova názoru Jiřího chata vzplanout rozhodně nemohla. Domněnku policie, že Bauer zapálil objekt úmyslně (zřejmě za pomoci suchého dřeva z kůlny), tak starý hostinský připustil.

Před převozem do Opavy, kde měl být Bauer souzen, jej provizorně umístili do cely okresního soudu v Jeseníku. Jak se však dozvídáme z tehdejšího tisku, krátce po svém zadržení Bauer místní policii poměrně dost zahanbil. V noci z 3. na 4. března totiž ze své cely „odvážným způsobem“ utekl. V šest hodin večer, kdy odešli poslední pracovníci, vyrval kamna, kterými tak dlouho bušil do zdi, až se mu povedlo vyrazit otvor. Poté, co prolezl ven, urazil zámek pomocí kusu železa z kamen a ve čtyři ráno se ocitl opět na svobodě. Neuprchl však daleko, ještě téhož dne jej policie našla ukrytého ve slámě ve stodole patřící jeho strýci. Když se příslušné orgány dozvěděly, že Bauerova manželka prodávala 3. března krávu (za 70 zlatých), domysleli si, že chtěla svému muži opatřit potřebné finanční prostředky k delšímu vyhybání se zákonu. Tato okolnost Bauerovi rozhodně nepomohla. Dne 6. června stanul ramzovský kriminálník před soudním tribunálem v Opavě. Zde rázně poprel, že by měl s krádeží i s požárem cokoliv společného, a odmítl, že by kdy něco takového vyšetřovatelům řekl. Porota nakonec po výpovědích svědků i odborných posudcích rozhodla, že se Bauer nedopustil zhářství, tedy že oheň nezaložil úmyslně, odsoudila ho ale za krádež a nedbalost na dva roky těžkého žaláře. Kriminalistické metody konce 19. století bohužel neumožňovaly zjistit, kde se nalézalo ohnisko požáru. Založil-li tedy Bauer oheň úmyslně, aby zahladil stopy (jak se stále domnívali jeseničtí policisté i velká část místních), nebo se jednalo o nešťastnou souhru okolností, se tak již pravděpodobně nikdy nedozvíme.

Zatímco si dotyčný odpykával svůj trest v opavské věznici, sehnali členové jeseňnické sekce turistického spolku dostatek financí a na místě vyhořelého objektu vystavěli chatu o poznání monumentálnější, kamennou, přibližně v té podobě, jak ji známe dnes. Starý „otec Hauck“ zde hospodařil ještě dalších deset až do svého skonu v květnu 1904, následně převzala chod zařízení manželka Karolina. Po její smrti (1911) spravovala chatu dcera Emilie, ta však již v listopadu 1912 ve věku 54 let podlehla infarktu a vystřídala ji její čtyřiačtyřicetiletá dcera Anna, která ale, podobně jako babička a matka, vysokohorské hospodaření příliš finančně nezvládala. Proto již 1. ledna 1914 nastupuje nový správce Eduard Berger z Moravské Ostravy, čímž se začíná nová etapa historie chaty.

Příběh o ramzovském recidivistovi má však, nutno podotknout tragické, pokračování. Po dvou letech se Bauer vrátil z vězení domů a se svou ženou stihl zplodit ještě dvě děti – syna Hermanna (narodil se devět měsíců po otcově propuštění, v březnu 1896) a dceru Herminu (únor 1898). Kriminál však zlotřilou Bauerovu povahu nespravil, ba naopak. Noviny Grenzbote des nordwestlichen Mährens přinesly dne 27. ledna 1900 krátkou zprávu o tom, že se u opavského soudu mělo vést

přelíčení proti tesaři Josefu Bauerovi z Ramzové, který čelí obvinění z úkladné vraždy. V noci z 29. na 30. října 1899 měl dotýčný na polní cestě z Ramzové do Petříkova prorazit lebku osmdvacetiletému nádeníkovi Johannu Kolbovi (ve zmíněných novinách nesprávně uveden jako Klob). Podobně jako u „causy Šerák“ i zde Bauer navzdory „přesvědčivým důkazům“ razantně popřel, že by měl se zločinem co do činění. Když jej však strážníci chtěli ráno 25. ledna vzít k soudu, našli ho v cele mrtvého (z opavské matriky se dozvídáme, že se oběsil). Dobrovolný odchod ze světa se v takových případech vnímal – a stále vnímá – jako nepřímé přiznání viny a tímto prizmatem byl posuzován i tento případ. Takto neslavně, v Kristových letech, tedy skončil život paliče, zloděje a pravděpodobně i vraha Josefa Bauera z Ramzové, nenapravitelného nezvedence, jenž, samozřejmě nepřímo, stojí za vznikem kamenné Jiřího chaty na Šeráku, která již jedno a čtvrt století (slavnostní otevření proběhlo 27. června 1894) poskytuje přístřeší turistům a představuje významnou součást kulturního dědictví Jesenicka.

Matěj Matela

LITERATURA A PRAMENY

DZIEDZIC, Marcin: *Morawsko-Śląskie Sudeckie Towarzystwo Górskie 1881-1945*. Wrocław 2006
Mährisches Tagblatt, 1893, č. 49 – 54; 102; 128; 1894, č. 153
Freudenthaler Zeitung, 1912, č. 96; 1913, č. 71
Arbeiterfreund. Wochenblatt zur Unterhaltung und Belehrung für Arbeiter und deren Familien, 1893, č. 12
Troppauer Zeitung, 1893, č. 128
Mährisch-schlesischer Grenzbote, 1893, č. 68
Grenzbote des nordwestlichen Mährens, 1900, č. 8
Altwater, 1893, č. 2; 1911, č. 3; 1913, č. 2, 3
ZAO, Sb. matrik, Dolní Lipová, Horní Lipová, Ramzová, Vysoký Bartenstein, inv. č. 3185, N 1859–1870

ZAO, Sb. matrik, Horní Lipová, Ramzová, inv. č. 3200, N 1888–1901 I-N 1889–1900
ZAO, Sb. matrik, Jeseník-město, Jeseník-Ves, Svoboda, Ditrichštejn, inv. č. 8836, Z 1901–1911
ZAO, Sb. matrik, Jeseník, inv. č. 8837, Z 1912–1922
ZAO, Sb. matrik, Jeseník-město, inv. č. 3172, N 1875–1900
ZAO, Sb. matrik, Dolní Lipová, Horní Lipová, Ramzová, inv. č. 8841, Z 1875–1911
ZAO, Sb. matrik, Opava, Karlovec, inv. č. 48, Z 1898–1906

Státní okresní archiv Jeseník v roce 2018

Leden je každoročně spojen s plánováním, ale především s bilancováním uplynulého roku. Rok 2018 ve Státním okresním archivu Jeseník byl poznamenán především dlouhodobou pracovní neschopností hned dvou archivářek, což při celkovém počtu čtyř systemizovaných míst odborných zaměstnanců kladlo na oslabený kolektiv nemalé úkoly mimo jejich vlastní práci a nutně se muselo projevit ve výsledcích práce archivu jako celku. Rozhodně ale nelze říci, že archiváři neodvedli kus pořádné práce ve všech oblastech činnosti.

Nejdůležitějším úkolem archivu je zcela určitě zpřístupňování archivních souborů, tj. jejich odborné zpracování. V uplynulém roce byly inventarizovány 4 fondy archivů obcí a 1 fond MNV o celkové metrāži 5,08 běžných metrů. K nim je třeba připočíst ještě uspořádaných 2,91 bm dodatků Archivu města Javorník a 0,3 bm sbírky cechovního materiálu z Javorníku, jejichž inventarizace bude dokončena v r. 2019.

Tradičně značnou pozornost věnovali pověření zaměstnanci metodické práci v oblasti předarchivního dohledu, skartačních řízení a přebírání archiválií, která prochází v důsledku přechodu na elektronickou spisovou službu velkými změnami. Spolupracovali na aktualizaci 5 spisových řádů veřejnoprávních subjektů, provedli v nich 3 metodické osobní kontroly a 4 kontroly ze zákona. Celkem proběhlo 33 skartačních řízení u veřejnoprávních i soukromých subjektů, v dalších sedmi případech se vybíraly archiválie mimo skartační řízení. V r. 2018 převzal archiv celkem 38 přírůstků, z toho 27 ze skartací a 11 dalších přírůstků mimo ně. Celková metrāž převzatého materiálu činila 14,23 běžných metrů.

Státní okresní archiv Jeseník vykazoval k 31. 12. 2018 následující čísla o archivním materiálu: evidováno je celkem 768 archivních souborů, z toho v přímé péči archivu 728 souborů a 40 souborů uložených v archivu na základě smlouvy (církevní fondy); mimo to dalších 11 pouze evidovaných souborů ve Vlastivědném muzeu Jesenicka. Celková metrāž v archivu uloženého materiálu činila 1.408,18 bm. Z toho je zpracováno formou prozatímních inventárních seznamů 173 souborů o metrāži 672,90 bm (47,79%), z čehož je inventarizováno formou inventářů či katalogů 162 souborů o metrāži 637,95 bm (45,30%). Nezpracováno zůstává 532 souborů s metrāží 735,28 bm (52,21%). K dispozici je 241 archivních pomůcek v tištěné nebo elektronické podobě. Elektronické archivní pomůcky najde badatel v Digitálním archivu na www.archives.cz. Pokud srovnáme výše uvedená čísla s údaji z minulých let, zjistíme, že podíl nezpracovaného materiálu v našem archivu každoročně narůstá, jde ale pouze o důsledek poměrně značných a především neuspořádaných akvizic archivu.

K podstatné změně došlo v oblasti práce archivu směrem k veřejnosti, badatelům. Nový systém elektronické badatelny zavedený od počátku roku je pro obsluhu

časově poměrně náročný a neumožňuje tudíž vycházet badatelům vstříc tak, jak bývalo zvykem dříve. Mimo pondělí a středu jsou badatelům služby poskytovány jen v ojedinělých případech a platí pravidlo předběžného ohlášení návštěvy včetně objednávky požadovaného materiálu. Tato skutečnost se projevila v dalším poklesu badatelské návštěvnosti, pozorovatelného již několik let. V r. 2018 navštívilo badatelnu 42 osob (z toho pouze 2 cizinci). Zvláště pokles počtu zájemců o studium z ciziny je markantní: v r. 2017 bylo z celkem 67 badatelů 14 cizinců. Vysvětlení tohoto propadu je prosté, právě oni přicházeli do archivu většinou neohlášení a mnohdy nemohlo být jejich požadavkům vyhověno. Počet badatelských návštěv se oproti roku 2017 také zdatelně snížil: ze 132 na 77 návštěv, tj. takřka o polovinu. Těšit nás může skutečnost, že zájem vysokoškolských studentů o studium témat z historie Jesenicka zůstává poměrně stabilní.

Do evidence archivní knihovny, která slouží k prezenčnímu studiu badatelům, bylo v r. 2018 zapsáno 414 nových záznamů, takže celkem eviduje 11.920 přírůstkových čísel a 1.668 přírůstkových čísel v tzv. Zuberově knihovně. Do bibliografie regionálních článků o Jesenicku přibýlo 803 nových záznamů; celkem je již v elektronické databázi 17.081 položek. Také tuto elektronickou databázi „Knihovna“ mohou zájemci najít v Digitálním archivu na www.archives.cz.

Velice se ve sledovaném roce snížil počet žádostí o rešerše, především pro úřední potřebu; těch vyřídili archiváři celkem 9 (v r. 2017 jich bylo 28) a 9 rešeršů pro soukromé badatele, z nich 2 do zahraničí. Důvod je třeba hledat v tom, že odezdněly majetkoprávní, tj. především restituční kauzy.

Snížení počtu badatelů nelze vysvětlovat pouze novým systémem elektronické badatelný, souvisí nejvíce se zveřejňováním velkého množství digitálních snímků různých typů archiválií v již zmíněném Digitálním archivu. Již třetím rokem provádíme digitalizaci pouze vlastními silami, v uplynulém roce bylo digitalizováno 520 evidenčních jednotek: kronik, knih evidence obyvatel, fotografií, map a plánů a kartoték. Na tomto místě bych chtěla poděkovat Vlastivědnému muzeu Jesenicka za digitalizaci první části sbírky skleněných fotografických desek. K výše uvedeným evidenčním jednotkám je nutno připočítat 640 naskenovaných map a technických výkresů, které jsou součástí stavebních spisů. Největší nárůst zaznamenala databáze Kartotéky, v níž jsou průběžně zveřejňovány odsunové karty osob německé národnosti z poválečného vysídlení Němců. Jen v této databázi je tak již 221.208 skenů. Digitalizace není pouze o vlastním skenování archiválií, nejnáročnějšími fázemi na čas i precizní práci je příprava archiválií k vlastní digitalizaci a následné propojení s metadaty umožňující zveřejnění snímků na internetu. Všem kolegům, kteří se na digitalizaci podílejí, patří moje velké poděkování.

Výstavní činnost v r. 2018 byla opět rozmanitá. Jedinou vlastní výstavou byla výstava věnovaná 100. výročí vzniku ČSR s názvem *Zrození Československa na Jesenicku*. Nejprve byla k vidění 8. června v rámci Mezinárodního dne archivů ve výstavním sále archivu a při komentovaných prohlídkách ji zhlédlo 131 návštěvníků. Následně se na období 11. 6 – 31. 10. 2018 přesunula do Informačního centra Katovna, kde se též setkala se značným zájmem veřejnosti. Vzhledem k historickým skutečnostem z let 1918–1920 na Jesenicku byla netradičně pojatá výstava pro

mnohé občany města poněkud překvapivá. Archiv se mimo to podílel na dalších devíti výstavách různých subjektů na Jesenicku i mimo něj. Z nich bezesporu nejvýznamnější byla výstava Vlastivědného muzea Jesenicka *Válka, která zrodila Československo* 23. 10. 2018 – 13. 1. 2019 pořádaná taktéž v rámci oslav 100. výročí republiky, na kterou z archivu putovalo 65 skenů i originální archiválie k osobnosti A. Schosse a jeho účasti v 1. světové válce.

Archiváři přednesli 12 přednášek včetně jednoho referátu v rámci semináře XVIII. svatováclavského setkání 27. 9. 2018. Kromě již uvedených komentovaných prohlídek v rámci MDA se uskutečnily další dvě exkurze škol v archivu, jichž se zúčastnilo celkem 43 žáků.

XVIII. ročník svatováclavského setkání na téma *Ochrana přírody v Jeseníkách* ve dnech 27. - 28. září byl organizačně zajišťován především muzeem. Semináře 27. září se zúčastnilo 120 posluchačů, z toho více jak třetina studentů. Na místě byl již tradičně k dispozici sborník na dané téma. Výstava svatováclavského setkání v muzeu nesla tentokrát název *Ovce a krávy pod Pradědem*. Ve sváteční den sv. Václava se archiváři připojili k těm, kteří v Bílé Vodě mší a pietní vzpomínkou na hřbitově uctili památku řádových sester komunisty zde od r 1950 internovaných. Slavnostní koncert hudby ke Dni české státnosti byl mimořádně organizován taktéž muzeem a uskutečnil se na nádvoří Vodní tvrze, kde vystoupil Jesenický smyčcový orchestr pod taktovkou F. Mecha.

Publikační činnost archivu i jednotlivých archivářů byla velmi bohatá. Hlavním vydavatelským počinem archivu byla publikace Bohumily Tinzové *Pomníky obětem 1. světové války na okrese Jeseník* vydaná k výročí konce 1. světové války. Slavnostní představení knihy proběhlo 15. 11. 2018 v sále archivu za účasti 64 návštěvníků. Archiv se též podílel redakčně i autorsky na obou sbornících vydávaných společně s VMJ. Bibliografie samotných archivářů za rok 2018 čítá 34 položek. Většina z nich se týkala nejrůznějších „osmičkových“ výročí. Ze spolupráce Mgr. Bohumily Tinzové na česko-německo-francouzském projektu vzešla trojjazyčná publikace mapující historii těchto tří dnes partnerských měst po konci 1. světové války: Tinzová, B. – Zeitelhack, B. – Lopez-Dréau, C.: *Konec a začátek. Jeseník/Neuburg an der Donau/Sète. Tři evropská města v letech 1918 až 1920*. V případě stati o Jeseníku jde o vůbec první studii nelehkého historického vývoje města v uvedených letech. Kniha byla postupně představena ve všech třech partnerských městech, jesenícký křest proběhl 27. října v rámci slavnostního koncertu Jeseníckého smyčcového orchestru k 70. výročí ZUŠ Jeseník. Mgr. Květoslav Growka vydal s invencí sobě vlastní na 25 drobnějších článků a seriálů včetně článku pro Kulturní revue Olomouckého kraje KROK, která má o příspěvky z Jesenicka setrvalý zájem. Český rozhlas Olomouc odvysílal čtyři relace k událostem a zájmovostem z Jesenicka, 1 příspěvek zazněl v Radiu Opole.

V oblasti spolupráce archivu či archivářů na nejrůznějších projektech jiných subjektů jde o časově náročnou oblast práce pro veřejnost formou vyhledání podkladů, konzultací či přímé autorské spolupráce. V každém případě je ale tento narůstající zájem o spolupráci důkazem, že jesenícký archiv je u veřejnosti dobře zapísán, což je velmi povzbudivé. Vloni takto odborní pracovníci participovali mimo

již zmíněných celoročních oslav vzniku republiky na více jak třiceti dalších projektech.

Velice potěšitelná je v tomto ohledu skutečnost, že se tím archiváři potkávají s celou řadou vzdělaných a pracovitých lidí-spolupracovníků nejen z nejrůznějších institucí, ale též ze spolků a sdružení, kteří se věnují rozvoji občanské společnosti na mnoha úrovních. A takových lidí stále přibývá; trend stoupajícího zájmu veřejnosti, hlavně mladších generací, o historii našeho společného domova je dle mého názoru jedním z nejlepších výsledků vlastivědné práce v regionu. Stálým a významným partnerem je pro archiv od prvopočátku Vlastivědné muzeum Jesenicka. Společný projekt svatováclavských setkání na dané téma vstoupil v loňském roce do XVIII. ročníku, zásadním výstupem tradiční spolupráce jsou též dva sborníky ročně, oboustranně výhodná je spolupráce na výstavách a jiných akcích. Nové vedení muzea směřuje tuto spřátelenou instituci opět k odborné muzejní a vlastivědné práci, což vazby mezi oběma institucemi dále prohlubuje. K tradičním partnerům již léta patří Společnost Vincenze Priessnitze, z. s., Priessnitzovy léčebné lázně, a. s. a Městská kulturní zařízení Jeseník. Vedle nich je třeba zmínit též spolupráci s obcemi či městskými úřady, především s Městem Jeseník, s nímž se profesní kontakty v posledních letech velmi prohloubily. Ze spolků bych ráda vyzdvihla narůstající participaci archivu na akcích a projektech spolku Sudeticus, z. s., který pod vedením Martiny Seidlerové udělal za těch několik let existence kus skvělé práce pro rozvoj komunitního života ve městě přijatelnou formou pro široké spektrum obyvatel. Všem jmenovaným i spolupracovníkům z ostatních institucí a jednotlivcům patří srdečné poděkování za vstřícnost a ochotu ke spolupráci na cestě k poznávání historie našeho kraje.

Poděkování za vykonanou práci patří ale především zaměstnancům archivu. Bez jejich kvalitní a obětavé práce by výsledky roční bilance, navíc v náročném roce, nebyly tak pozitivní. Sžitý kolektiv archivních pracovníků je nejen odborně velmi zdatný, ale pracuje týmově a poctivě. Chci jim proto ze srdce poděkovat za splnění plánovaných úkolů i za práci navíc. Zdá se, že letošní rok 2019 se ponese v podobném duchu, ale vím, že jeden každý z nás dostojí svým závazkům služby v archivu a udělá vše pro to, aby jméno archivu mělo i nadále dobrý zvuk. Milí kolegové, přeji Vám k tomu na prvním místě pevné zdraví, hodně psychických i fyzických sil a lásky vůkol, na pracovišti pak kolegiální pohodu a dobré podmínky k práci.

Přání všeho dobrého v r. 2019 platí též ostatním spolupracovníkům mimo archiv a také občanům-příznivcům Jesenicka, jimž záleží na rozvoji kulturního a historického odkazu zanechaného zde dřívějšími generacemi obyvatel a na péči o toto dědictví. V péči o tento náš společný poklad vidím hlavní úkol tzv. paměťových institucí, k nimž patří i Státní okresní archiv Jeseník.

Mgr. Bohumila Tinzová, ředitelka SOKA Jeseník

Rok 2018 ve Vlastivědném muzeu Jesenicka

Vlastivědné muzeum Jesenicka (VMJ) vyvíjelo v roce 2018 činnosti, které lze rozdělit do pěti kategorií.

V rámci první kategorie se jedná o činnost prezentační a výstavní. Návštěvníci se mohli seznámit se dvěma klasickými stálými expozicemi v objektu Vodní tvrze, jimiž jsou **Historie a archeologie Jesenicka** a **Fauna a flóra Jesenicka**, a se dvěma multimediálními interaktivními expozicemi – s geologickou **Spirálou času Země** a historickou **Čarodějnické procesy na Jesenicku v 17. století**. Vzhledem k narůstajícím problémům se spouštěním a synchronizací posledně jmenované rozhodla v prosinci instituce o investici na její přeprogramování a modernizaci. Realizace této investice však proběhla až v roce 2019.

Jedinou další expozici umístěnou mimo budovu Vodní tvrze, **Vincenz Priessnitz a lázně Gräfenberk**, mohli zájemci navštívit v rodném domě Vincenze Priessnitze v lázních nad městem.

Kromě stálých expozic se v rámci činnosti VMJ v roce 2018 realizovalo celkem 13 krátkodobých výstav: **Čas adventu a Vánoc ve Vodní tvrzi** (kurátorů Mgr. Jana Petráska a Mgr. Boženy Kaňákové), **Mnoho tváří geologie** (kurátorů z České geologické služby), **Z historie turistiky a zimních sportů v Jeseníkách** (kurátorky Mgr. Boženy Kaňákové), **Egypt objektivem českého vědce Jaromíra Krejčího** (garantky Mgr. Markéty Kobierské), **Půlstoletí s Cimrmanem** (garantky BcA. Ivany Kužílkové), **Retrogaming** (garanta Mgr. Jana Petráska), **Příběhy české přírody** (garantky Mgr. Zuzany Blažkové), **Ovce a krávy pod Pradědem aneb Historie a současnost pastevectví v Jeseníkách** (kurátora Mgr. Matěje Mately), **Post Bellum** (kurátora Mgr. Milana Rychlého), **Ze života aristokratických dětí** (kurátorky Mgr. Boženy Kaňákové) a **Válka, která zrodila Československo** (kurátorů Mgr. Jana Petráska a Ing. Radima Kapavíka). V rámci spolupráce s Městským kulturním střediskem Javorník byly ve výstavních prostorách Městského kulturního domu v Javorníku otevřeny výstavy **Krásné časy monarchie** a **Řemeslo má zlaté dno** (obě kurátora Mgr. Milana Rychlého).

Výčet přístupných expozic a krátkodobých výstav poukazuje na adekvátní naplnění jedné z hlavních činností muzea. V rámci zmíněných výstav docházelo k prezentaci poznatků přírodních a humanitních věd, které se týkaly regionu, a to zejména prostřednictvím zpřístupňování sbírkových předmětů VMJ a jiných zapůjčených předmětů s komplexními komentáři odborné i široké veřejnosti. K prezentaci poznatků docházelo dále i mimo výstavy v sérii rozhlasových vstupů (Pavel Rušar) či rozhlasových pořadů, edukačních programů pro školy a besed (Matěj Matela).

K činnosti prezentační je třeba doplnit, že po projektové studii z roku 2017 byla v průběhu roku 2018 dokončena kompletní projektová dokumentace pro celkovou rekonstrukci expozice Vincenze Priessnitze. Podle finančních možností bude k rea-

luzaci rekonstrukce přistoupeno zřejmě v roce 2020. Projektovou dokumentaci zhotovila společnost Lachman interior design.

Celková návštěvnost roku 2018 je o něco málo vyšší než předchozího roku, byť na vstupném se vybralo o něco málo méně. Obecně lze tak konstatovat, že data jsou srovnatelná s rokem 2017.

V rámci sbírkotvorné činnosti a péče o sbírky bylo zaměstnanci VMJ postupováno podle zákona č. 122/2000 Sb. a podle prováděcí vyhlášky. Historickou podsbírku v Javorníku se podařilo rozšířit o 180 inventárních čísel, archeologickou podsbírku o 207 inventárních čísel a historickou podsbírku jesenickou o 203 inventárních čísel.

Za nejzajímavější přírůstky můžeme považovat např. plaketu Tomáše Garrigua Masaryka, antickou minci nalezenou ve Vidnavě a porcelánovou jídelní sadu s čajovými servisy z období první republiky. Jmenovat si rovněž zaslouží i malá, dosud neznámá busta Vincenze Priessnitze, kterou pro VMJ „ukořistili“ spřátelení pracovníci místního archivu.

Inventarizace předmětů proběhla podle zákona, revize provedená podle desetiletého plánu (s odchylkami kvůli stěhování depozitářů) doplnila stoprocentní revize biologické části sbírky, která přecházela z rukou Mgr. Blažkové do rukou Mgr. Matěly už v průběhu roku. Celkově bylo zinventarizováno 21,5 % jesenické sbírky a 9,86 % javornické sbírky.

Vybrané sbírkové předměty byly v průběhu roku ošetřovány, organizace však po několika letech poměrně razantně investovala i do restaurace některých předmětů, a to zejména ve sbírce javornické či v zoologické části sbírky jesenické. Částka investovaná do restaurování předmětů se přiblížila 90 tisícům korun.

Zdaleka nejdůležitější zprávou pro sbírkotvornou činnost je již částečně zmíněné stěhování depozitářů, které byly po několik let umístěny v nevyhovujících prostorách a vedení VMJ tuto situaci vnímalo v posledním roce jako největší problém instituce. V průběhu roku došlo k několika jednáním s Olomouckým krajem a se společností Naturfyt Bio a nakonec byla podepsána smlouva o pronájmu haly na Beskydské ulici, která zajistí péči o sbírky po stránce kvality i rozsahu prostoru s rezervami daleko lépe než v minulých letech. Stěhování by mělo být dokončeno přibližně v polovině roku 2019, následně proběhnou stoprocentní revize přestěhovaných sbírek a nastavení nového desetiletého plánu revizí.

V roce 2018 započala systematická digitalizace dvojrozměrných sbírkových předmětů za pomoci nově zakoupeného přístroje, velkoformátového skeneru EPSON EXPRESSION 12000XL. Během roku bylo digitalizováno na 2.000 fotografií, archiválií, negativů či grafik, jejichž správcem je nejen Vlastivědné muzeum Jesenicka, ale také Státní okresní archiv Jeseník či soukromé subjekty. Digitalizovaný obsah je ukládán v nekomprimovaném formátu na pevném a cloudovém uložišti organizace. O veškerém digitalizovaném materiálu je vedena detailní evidence ve formě obsáhlé databáze, která poslouží jako základ budoucímu zpřístupnění získaných dat široké veřejnosti.

Vzdělávací činnost muzea získala v roce 2018 zcela nový náboj, právě díky většímu prostoru pro edukaci se stala instituce v očích veřejnosti typickou, u žáků, rodičů a učitelů snad i zajímavou a oblíbenou.

První aktivitou pro žáky se stal květnový Entomologický minikurz, který sestával z asi týdenní online přípravy a následné třídní badatelské činnosti přímo v terénu. Kurz vedl Mgr. Martin Starý, někdejší biolog VMJ, nyní pracovník Masarykovy univerzity v Brně. Kurzu se zúčastnili žáci ze Základní školy Česká Ves, z Gymnázia Jeseník, Základní školy Jeseník i SVČ Duha Jeseník.

V červnu zorganizovalo VMJ v Jeseníkách setkání mezinárodního týmu mladých nadaných badatelů, kteří se v oboru hydrobiologie zaměřili na vody Černé Opavy a dalších toků v regionu. Zúčastnili se badatelé z Polska, České republiky, Slovenska a Maďarska, přičemž jejich tým napůl pedagogicky a napůl odborně vedla Bc. Kateřina Remišová, bioložka z Univerzity Karlovy. Studenti představili výsledky svého výzkumu na svatováclavské konferenci v Jeseníku v září, při kteréžto příležitosti se opět sešli a následně – po zásluze – podnikli i společný skutečný nebadatelský výlet.

Zřejmě nejvýznamnějším vzdělávacím projektem bylo spuštění tzv. T-praxí. Pod tímto názvem vyvinuli odborníci na vzdělávání z projektu TALNET (NIDV) program, ve kterém se žáci kombinovaných online a prezenčních modulů účastní práce různých výzkumných institucí. T-praxe ve VMJ absolvovali studenti Marek Palys z Rýmařova a Vojtěch Kuna z Plzně. Společně s týmem historiků, kurátorů, externích spolupracovníků, výtvarnice a ředitele muzea připravili výstavy *Post Bellum* (zapůjčená) a *Válka, která zrodila Československo* (autorská), a to společně s dalšími doprovodnými programy (workshopy, semináře). T-praxe probíhala přibližně od února do listopadu 2019.

Pilotně VMJ rovněž spustilo kolektivní prezentaci ***Současná umělecká tvorba na Jeseníku*** (garantka Bc. Ivana Kužílková), ve které byl dán prostor několika místním umělcům k prezentaci vlastní tvorby. Prezentace se zúčastnili následující umělci: MgA. Jaroslav Křížek (sochařství, kovářství, restauratérství), Mgr. Kateřina Preisová (ilustrátorství), MgA. Iva Svobodová (sochařství, ilustrátorství), Anna Hálová (sochařství, instalace, malba). Prezentace se setkala s velmi kladnou odezvou a její další pokračování je plánováno i pro rok 2019.

Kromě pilotovaných projektů a kurzů instituce navázala i na tradiční a konzervativnější vzdělávací programy – přednášky, exkurze a edukační programy. ***Přednášek*** se uskutečnilo celkem 13, vystoupili s nimi odborní zaměstnanci VMJ i externí spolupracovníci a týkaly se následujících témat: *Tell el-Retaba: Povídání o tom, jak Poláci, Slováci a Češi objevují východní deltu Nilu* (archeoložka Mgr. Markéta Kobierská), *Paraziti a Parazité a Obojživelníci a plazi* (bioložka Mgr. Zuzana Blažková), *Od hradu k hradu III a Stříbrná hora - pevnost* (archeolog Mgr. Milan Rychlý), *Poutní místa na Jeseníku* a *Z historie železnice na Jeseníku* (historička Mgr. Božena Kaňáková), *K Třicetileté válce v regionu* (historik Mgr. Jan Petrásek), *Zubař, chatař, lyžař a nenapravitelný šprýmař Oskar Gutwinski a Králický Sněžník* (odborný pracovník Mgr. Matěj Matela; přednáška proběhla ještě ve Vrbně pod Pradědem, Králikách a Starém Městě pod Sněžníkem), *Moravští a slezští vojáci na frontách Velké války I. a II.* (historik Mgr. Jan Petrásek a badatel Ing. Radim Kapavík), *Jesenicko v letech 1938 až 1945* (historik Bc. Kamil Tomášek) a *Příčiny úmrtnosti na Jeseníku v 2. polovině 19. století* (historička Bc. Hana Ďuranová).

Rovněž *exkurze* vedli odborní pracovníci i externí spolupracovníci, tento rok se témata celkem deseti exkurzí týkala následujících oblastí: *Obojživelná exkurze II* (Mgr. Zuzana Blažková), *Zaniklá vesnice Růženec a Žulová – zajatecký tábor a Nýznerovské vodopády* (Mgr. Milan Rychlý), *Výcházka ke sv. Rochu – místu střetů a víry* (Bc. Pavel Žurek), *Procházka Rejvízem a jeho okolím a Za historií a památkami Karlovy Studánky* (Mgr. Božena Kaňáková), *Přes hranice do polských Glucholaz a Zajatecké a internační tábory v Rudohoří a Domašově* (Mgr. Jan Petrásek), *Podzimní výprava na zříceninu hradu Fürstenwalde* (Mgr. Matěj Matela) a *Leuchtenstein – dominanta u Zlatých hor* (Bc. Kamil Tomášek).

Výzkumné aktivity odborných pracovníků VMJ se ubíraly zejména dvěma směry. Tím prvním byly práce související s vytvářením projektové dokumentace plánované nové expozice v rodném domě Vincenze Priessnitz – jednalo se o badatelskou činnost doplňující existující koncepcí (libreto) expozice a věnovali se mu především historikové. Ti hráli zásadní úlohu i ve druhém badatelském programu, když se prakticky všechny osoby s historickým nebo archeologickým vzděláním zapojily spolu s externími spolupracovníky do bádání v oblasti regionálních dějin, jehož výsledkem by měla být už v roce 2019 dokončená souborná syntéza dějin obce Bělá pod Pradědem.

Historikové, archeologové a také pracovníci přírodovědných oddělení (geolog, biolog) se samozřejmě rovněž zabývali menšími badatelskými úkoly souvisejícími s přípravami zejména autorských výstav, ale také přednášek či exkurzí. Odborní pracovníci se rovněž podíleli na publikacích ve dvou sbornících odborných prací, které instituce vydává společně se Státním okresním archivem Jeseník. V rámci vzdělávacích programů s nadanými žáky, o kterých bylo pojednáno výše, pak došlo k badatelským aktivitám v oblasti hydrobiologie a entomologie. Výsledky těchto pedagogicko-badatelských projektů byly ve zmíněné literatuře rovněž publikovány. A pokud publikační činnost shrneme pod činnost výzkumnou, nemůžeme zapomenout zmínit množství různých vlastivědných článků publikovaných v časopisech a sbornících (např. Jeseníky Rychlebské hory, Kulturní Revue Olomouckého Kraje, Naše město aj.).

Další významný okruh činností VMJ tvoří pořadatelské aktivity. Kromě vernisáží výstav s častými kulturními a hudebními vystoupeními se v roce 2018 jednalo zejména o tzv. mimořádné akce – Muzejní noc, XVIII. svatováclavské setkání a Vánoční jarmark. V rámci **Muzejní noci** se dne 1. června konaly komentované prohlídky expozic i výstav až do půlnoci, na nádvoří probíhala *science show* v oblasti chemie a fyziky (zajistila Pevnost poznání Univerzity Palackého v Olomouci) a na parkánech pak dílničky pro nejmenší děti, které připravil spolek jeseníckých šermířů. Historický most k Vodní tvrzi obsadili stánkaři s různým sortimentem, a návštěvníci se tak mohli pobavit, něco se dozvědět, zahrát si nebo se občerstvit.

V září se uskutečnilo již tradiční, tentokrát **XVIII. svatováclavské setkání**. Odborného sympozia konaného den před svátkem sv. Václava s názvem *Jeseníky a ochrana přírody* se zúčastnili odborníci z různých institucí, univerzit, výzkumných ústavů, muzea, CHKO Jeseníky, Lesů ČR a dalších. S referáty vystoupili Mgr. Miroslav Havira, Ph.D. (*Horské smrčiny Jeseníků – včera, dnes a zítra*), Mgr. Vít Slezák (*Borovice kleč v Jeseníkách*), Ing. Hana Komárková (*Podpora manage-*

mentu ochrany přírody v lesích spravovaných Lesy ČR, s. p.), Mgr. Marie Mrázková, Ph.D. a Mgr. Radek Štencl (*Důvody pro obnovení pastvy skotu a ovcí ve vrcholových polohách Hrubého Jeseníku*), Mgr. Petr Šaj (*Novodobý vývoj populace sokola stěhovavého v Jeseníkách*), Ing. Filip Beněš (*Ochrana přírody jako nedílná součást práce lesníka*), Mgr. Martin Starý (*Entomologický minikurz – entomologický průzkum v okolí Jeseníku*), Mgr. Květoslav Growka (*Chov králíků jako forma ochrany přírody?*), Mgr. Matěj Matela (*Výstava o pastevectví v nejvyšších polohách Hrubého Jeseníku*), Mgr. Božena Kaňáková (*Na slovíčko s ochráncem přírody a ornitologem Mgr. Ladislavem Hajným*) a od kolektivu autorů pak zazněl příspěvek (*Characterization of Selected Stream Ecosystems in the Jeseníky Mountains*).

Odborný seminář byl následován kurátorem komentovanou prohlídkou výstavy Ovce a krávy pod Pradědem aneb Historie a současnost pastevectví v Jeseníkách. Na samotný svátek sv. Václava pak proběhl pietní akt k připomenutí násilné internace řádových sester v Bílé Vodě, později večer pak slavnostní koncert na nádvoří Vodní tvrze. Čtyři tradiční akce svatováclavského setkání zorganizovali tentokrát tři z tradičních partnerů – Vlastivědné muzeum Jesenicka, Státní okresní archiv Jeseník a Společnost Vincenze Priessnitze, ale také partner nový, jímž se stal Národní institut dalšího vzdělávání. Zapojení čtvrtého aktéra se projevilo zejména na odborném sympoziu, jehož hlavní pole bylo doprovázeno seminářem pro učitele z regionu, který se týkal podpory nadání.

Ve spolupráci v Městskými kulturními zařízeními Jeseník a Šermířským spolkem Jeseník ve dnech 7. a 8. prosince zorganizovalo VMJ v areálu Vodní tvrze a přilehlého Zámeckého náměstí již IX. ročník **Vánočního jarmarku**. Veřejnost se mohla seznámit s prací historických řemeslníků, tkalců, kovářů a kovorytců, zhlédnout vánoční představení s živým betlémem, navštívit mnoho prodejních stánků s převážně vánočním sortimentem, nahlédnout do všech expozic a krátkodobých výstav (např. tematicky laděné a návštěvnický úspěšné výstavy *Vánoce našich babiček*) a rovněž se kulturně vyžít poslechem a tancem historických i jiných kapel jako např. Weytora, Solideo nebo Calata. Pro nejmladší účastníky byla připravena navíc řada workshopů a dílen v historické budově Vodní tvrze i venku „v předzámčí“. Akce se těšila velkému zájmu veřejnosti a navštívilo ji přibližně pět tisíc návštěvníků. I v roce 2018 zůstal Vánoční jarmark nejoblíbenější akcí muzea u veřejnosti.

V neposlední řadě je z pořadatelské činnosti třeba vyzdvihnout rovněž dva pietní akty, z nichž první, červencový, připomněl první oběť prusko-rakouské války z roku 1866 – vojáka uherské armády Ference Leó Szököse. Na přípravě pietního aktu spolu s workshopem týkajícím se války roku 1866 a ukázkami dobové výzbroje spolupracovala instituce především s Javornickou dělostřeleckou gardou a obcí Písečná. Druhý pietní akt se uskutečnil při příležitosti vernisáže výstavy *Válka, která zrodila Československo* a jeho cílem bylo připomenout všechny oběti první světové války. Součástí pietního aktu bylo představení torza původního památníku padlým od známého regionálního umělce Engelberta Kapse jesenícké veřejnosti. Toto torzo pak doprovázelo výstavu po celou dobu jejího konání.

V roce 2018 se VMJ připojilo ke *Dnům evropského kulturního dědictví* a nabídlo komentované prohlídky expozic a výstav.

V instituci pracovalo v roce 2018 11 osob v pracovním poměru a několik dalších externistů v rámci jiných pracovních vztahů. VMJ hospodařilo s vyrovnaným, resp. lehce přebytkovým rozpočtem, který však byl použit na krytí ztráty z minulých let. Kromě příspěvků zřizovatele, sponzorských darů, mimořádných grantů a dotací získávalo i prostředky z vlastní činnosti, zejména ze vstupného a v rámci spolupráce na vzdělávacích aktivitách. V rámci ministerské dotace ISO získalo muzeum prostředky na obnovení bezpečnostního systému, které bylo ke konci roku realizováno.

Muzeum plnilo adekvátně všechny okruhy činnosti, které jsou mu vetknuty zřizovací listinou, nabídlo širokému spektru zájemců zprostředkování vědeckých poznatků v oborech historie, kunsthistorie, biologie, geologie i archeologie, a to odbornou i popularizační formou, vyvíjelo činnost prezentační, sbírkotvornou, vzdělávací, výzkumnou i pořadatelskou. Pro turisty bylo vyhledávaným cílem a jeho obliba u místních jistě stoupla. Na tyto trendy se tým pracovníků pokusí navázat i v roce 2019.

Mgr. Pavel Rušar, ředitel VMJ, p. o.

Archivní výstava Zrození Československa na Jesenicku 1918–1920

Státní okresní archiv Jeseník uskutečnil dne 8. června, v rámci akcí připomínající letošní 100. výročí vzniku samostatného československého státu, komentovanou prohlídku výstavy *Zrození Československa na Jesenicku 1918 – 1920*. Záměrně instalovali výstavu k Mezinárodnímu dni archivů pod heslem „Archív – křižovatka mezi minulostí a přítomností“.

Výstava nesla všechny prvky cílů deklarovaných významem archivů. Zrození Československa na Jesenicku není totiž pouhým papouškováním obecných verzí. Zabývá se zcela výlučně regionální problematikou. Společenská situace v té době na Jesenicku nebyla vůbec jednoduchá. Její stručný nástin byl uveden na několika infomačních panelech. Na prvním z nich viděli návštěvníci dobové fotografie, z nichž je patrné, že město v této době bylo velice výstavné a prosperující. Další tabule byla věnována informacím o hrdinech z první světové války, kdy zahynulo jen na Jesenicku téměř 1000 mladých mužů, zůstali po nich vdovy a sirotci a další byli zranění, mnozí skončili jako invalidé. Další byli dlouho neznámí. Ku příkladu je uveden letec – průzkumník Viktor Schünzel z Gräfenberku, který zahynul při cvičném letu v roce 1917. Třetí panel tvořily mapy bojiště – na východní frontě proti Rusku a na západní frontě proti Francii. O tom, že situace nebyla společensky jednoduchá, svědčila i skutečnost, že zatímco Češi oslavovali Československou republiku, Němci snili o vlastním státě. Tuto situaci autoři výstavy dokladovali některými dokumenty – nařízením starosty Dr. Haucka ke klidu a pořádku při obsazování města česko – slovenským vojskem, výzvou proti československé vládě, vyhlášením stanného práva v Jeseníku po střelbě do demonstrantů ve Zlatých Horách v roce 1920 atd. Čtvrtý panel ukazoval papírové peníze, jimiž se na Jesenicku platilo v letech 1918 až 1920 (rakousko-uherské, kolkované ČR, československé a městské nouzové).

Výstava, ač nevelkého rozsahu, byla naplněna historickými údaji, které komentoval archivář Květoslav Growka. Výstavu navštívilo 131 osob, mezi nimi jak žáci ZŠ Jeseník, tak i Gymnázia Jeseník. Součástí komentovaných prohlídek byla i soutěž o ceny v podobě faksimilií kolkovaných bankovek z roku 1919. Panely se po skončení výstavy v archivu přesunuly do Informačního centra Katovna, kde nabízely poučení návštěvníkům města i cíleným návštěvám školních tříd až do 31. října 2018.

(JL)

Hledání odpovědi na soutěžní otázku (SOkA Jeseník)

Na vernisáži se potkali pamětníci zimních sportů (VMJ Jeseník)

Z historie turistiky a zimních sportů v Jeseníkách

Od 16. ledna do 25. března 2018 mohli návštěvníci ve Vlastivědném muzeu Jesenicka zhlédnout výstavu *Z historie turistiky a zimních sportů v Jeseníkách*, která veřejnosti představila počátky a rozvoj horské turistiky a zimních sportů v Jeseníkách od konce 19. století až do současnosti. Prostřednictvím zajímavých exponátů také přiblížila činnost turistických spolků a organizací, které v této době byly v Jeseníkách aktivní. První turistickou organizací v Jeseníkách se stal Moravsko-slezský sudetský horský spolek (MSSGV), který zde působil již od 80. let 19. století a zanechal budoucím generacím řadu vyznačených turistických cest, horských chat i rozhleden. Po roce 1918 rozšířil do Jeseníků svou činnost také Klub československých turistů, který reprezentoval turistické aktivity československé komunity. Od konce 19. století stoupala obliba též zimních sportů, mezi něž patřilo zejména běžecké a sjezdové lyžování a sáňkování. Na výstavě však byly zastoupeny i méně tradiční sporty, zavedené na Jesenicku až po roce 1945, jako je hokej nebo motokijöring. Pozornost byla věnována též horskému záchranářství, které se v podobě Horské služby rozvinulo po 2. světové válce.

Mezi nejcnějšší exponáty, které si mohli návštěvníci na této výstavě prohlédnout, patřila zejména nejstarší vydání jesenických turistických průvodců, které připravil MSSGV již v 80. a 90. letech 19. století. Další zajímavý exponát představoval dřevěný model Habsburské věže na Pradědu z roku 1945, který zapůjčilo Muzeum v Bruntále. Návštěvníci mohli obdivovat také kompletní turistickou výbavu z 1. poloviny 20. stol., která náležela šumperskému profesorovi Karlovi Velebilovi. Jed-

notlivé zimní sporty pak byly na výstavě představeny dobovým sportovním oblečením a vybavením nebo různými plaketami a poháry. Horská služba byla reprezentována zejména kanadskými saněmi i jinými záchranářskými pomůckami. Vystaven byl také soubor záchranářských a čestných odznaků. V souvislosti s běžeckým lyžováním byla na výstavě prostřednictvím různých sportovních trofejí připomenuta též osobnost významného jesenického sportovce, trenéra a olympionika, nedávno zesnulého Karla Štefla.

Mimo Vlastivědné muzeum Jesenicka byly exponáty zapůjčeny také ze sbírek Vlastivědného muzea v Šumperku, Krkonošského muzea ve Vrchlabí, Muzea v Bruntále, Vědecké knihovny v Olomouci, Státního okresního archivu Jeseník, TJ Jiskry Jeseník, Hokejového klubu Jeseník, Fenix Ski Team Jeseník, Muzea Veteránů v České Vsi, Horské služby Jeseníky okrsek Šerák a od soukromých sběratelů.

Božena Kaňáková

Výstava o historii pastevectví na jesenických holích

Od 18. července do 7. října 2018 vonělo z hlavního výstavního sálu jesenického Vodní tvrze seno s příměsí sušených bylinek a starých dobrých časů, kdy na majestátný Praděd netáhly houfy turistů s fotoaparáty jako dnes, ale pastýř se stádem a psím pomocníkem. Doprovodná výstava k XVIII. svatováclavskému setkání s názvem *Ovce a krávy pod Pradědem aneb Dějiny a současnost pastevectví v Jeseníkách* přiblížila veřejnosti nejen historické souvislosti spásání šířavnatých jesenických holí, ale zároveň přinesla řadu informací o pastýřském řemesle obecně.

Ovce a krávy provází lidstvo odnepaměti, což dokládají nejen archeologické nálezy kostí či zpracovaných kožešin, ale i náboženské předměty, které svědčí o vážnosti, jíž se tato zvířata u našich předků těšila – vždyť ještě do počátku minulého století představovala kráva či ovce to vůbec nejceněnější, co chalupníci pod svými krovky měli. Když se tedy sedláci a domkáři rozhodovali, koho pověřit ochranou nad stády, museli vybrat schopného, klidného a nebojácného chlapíka, jenž by dokázal denně chránit dobytek před dravými šelmami i nenechavými lidmi, který by hlídal, aby zvířata nezpůsobila škodu na lesních porostech, aby se nezatoulala, v létě aby se nepřehřála apod. Jedním z hlavních záměrů výstavy proto bylo ukázat, o jak namáhavé řemeslo se jednalo a že pastýř nemohl být žádný prostáček, jak jej někdy zobrazuje lidová slovesnost napříč kulturami. Zajímavé předměty sloužící např. k výrobě vlněných výrobků, tvarohu, sýru či másla (návštěvníky zaujaly zejména nádherné vyřezávané formy) byly důkazem toho, jak široký záběr činností pastevec ovládal.

Výstava se primárně zaměřila na dějiny jesenického vysokohorského pastevectví. Na toto téma přinesla několik dosud neznámých skutečností, např. o minulosti chaty Ovčárny, která původně vznikla jako salaš zřizovaná řádem Německých rytířů a kde více jak padesát let hospodařila legendární postava německých Jeseníků,

Edukační program pro žáky ZŠ Písečná (VMJ Jeseník)

správcová Rosa Grohalová. Výstava se přirozeně věnovala i dějinám chaty Švýčárny, za jejímž vznikem stojí Lichtensteinové, dále pak aktivitám Desensko-praděšského pastevního družstva, současnému pastevectví v těchto oblastech, ale i starým pozůstatkům chlévů a příbytků pastýřů, které lze dodnes při troše štěstí v drsném terénu nejvyšších moravských hor objevit (takovými relikty dávných časů jsou např. tzv. Töpferhof pod Velkým Májem či Schafstall ležící na jihovýchodním svahu Pradědu při staré lesnické stezce do Karlovy Studánky). „Ovce a krávy pod Pradědem“ se dotkly i poměrně zajímavého tématu, a to pozici postavy pastevece v tajemných jeseníckých pověstech. Kdo by kupř. neznal jezerního pastýře (Seehirt), známého pod jménem Gill, který za to, že znesvětil boží dar, musí navěky bloudit po rejvízských rašeliništích. Návštěvníky pak nejvíce zaujal panel „Tajemný Silvestr 1799 na Švýčárně“, který převyprávěl pozoruhodnou pověst sebranou spisovatelem Josefem Lowagem (1849–1911) o tom, kterak se poslední noci 18. století zjevil starému pastýři Würfelmannovi duch hor Praděd, aby mu vyjevil události přicházejícího 19. věku...

Příjemným zpestřením výstavy se stal edukační program (14. září) určený žákům prvního stupně základní školy, na němž se malí účastníci hravou formou dozvěděli o nedílné součásti dějin jejich kraje, o způsobech zpracovávání produktů z ovčí a krav atd. Výstava však chtěla obsáhnout ještě jeden rozměr než jen obsahovou stránku věci, a sice docílit toho, aby návštěvníci alespoň na okamžik zapomněli na hektické tempo současnosti a v duchu se ocitli třeba na úbočí Vysoké hole, za soumraku, kdy odtud pastýř za paprsků usínajícího slunce hnal stádo zpět na Ovčárnu... Snad se nám tedy podařilo alespoň polovinu z oněch bezmála osmi set návštěvníků podobně libé pocity navodit.

Matěj Matela

Výstava Válka, která zrodila Československo

Velká historická výročí podstatně ulehčují paměťovým institucím výběr témat při tvorbě dlouhodobých plánů, v případě Vlastivědného muzea Jesenicka především muzejních výstav. Ačkoliv loňská tzv. osmičková výročí nabízela větší množství možných témat, jasným „favoritem“ se stalo ukončení 1. světové války, resp. vznik Československé republiky. Důvodem nebylo pouze jubilejní stoleté výročí, ale paradoxně určitý stupeň kontroverznosti tématu v případě jeho zasazení do místních realit. Vytvoření konceptu výstavy tak provázely dlouhé diskuze, již od počátku rovněž s externími spolupracovníky. Mimo jiné tolik důležitý pohled zvenčí vnesl do projektu Radim Kapavík ze spolku *Signum Belli 1914* a nadaní žáci z projektu *Talnet* v rámci tzv. T-praxe Vojtěch Kuna a Marek Palys, kteří si tím „osahali“ přípravu výstavu ve všech aspektech od samého počátku až do finálního konce v podobě výstupu na vernisáži.

Před výzvou, kterou představovalo uchopení tématu tzv. Velké války a jejího konce zejména v podobě vzniku nového „českého“ státu na území obývaném takřka výhradně německým obyvatelstvem, se nakonec podařilo – snad i úspěšně – obstát. Koncept výstavy se nakonec ustálil ve formě, která měla uspokojit jak zájemce o válečnou tematiku obecně, tak v sobě zároveň zahrnout regionální specifika konce konfliktu a prvních poválečných týdnů. Ústředním tématem byla válka sama o sobě, nikoliv však pouze samotný průběh, ale důraz byl kladen na každodenní život samotného vojáka, rozvoj techniky, vedení boje či problematiku zajatectví. Potrhout lidský a zároveň regionální rozměr války pomohly zaznamenané vzpomínky a obrazový materiál z pozůstalosti místního rodáka a válečného veterána A. M. Schosse. Vybrané sugestivní pasáže z jeho knihy *Vérklungene Tage* spolu s reprodukcemi snímků doplnily jednotlivé textové úseky. Přímý dotek s válkou nadto umocnilo vytvoření symbolického zákopu, do něhož byla většina textů a obrazového doprovodu umístěna. Ve foyer před samotným výstavním prostorem byly instalovány panely věnované archeologii moderních bojišť a výsledkům výzkumu zmíněného spolku *Signum Belli 1914*, doplněné vitrinou s nalezenými artefakty z východní fronty.

Výstavní exponáty se ve většině případů podařilo shromáždit z poměrně bohatého fondu jesenické a javornické sbírky muzea. K nim pak přibyly vybrané předměty z muzeí v Opavě, Bruntále, Šumperku či Expozice zajateckých táborů v České Vsi. Dokumenty archivní povahy pomohl doplnit SOKA Jeseník. Návštěvník se na počátku přenesl do starého předválečného světa monarchie zejména díky ikonografickým zpodobněním mocnářů, prohlédl si doklady k vypuknutí a prvním dnům války a poté jej již čekala válečná výzbroj a výstroj – přilby, plynové masky, pušky Mannlicher, Mauser a Mosin, bodáky, minomet, ruční granáty, polní láhve či nábojové brašny. V prostoru bylo možné zhlédnout ruský kulomet Maxim vz. 1910, dělostřelecké náboje a doslova si osahat repliku uniformy rakousko-uherského pěšáky vz. 1908 či si potěžkat batoh s tzv. plnou polní váhou. Se závěrem výstavy se změnila i povaha exponátů, kdy byly představeny zejména důsledky válečného běsnění – seznamy raněných a padlých, úmrtní oznámení místních padlých či na-

Ukázky německo-rakouského „válečného přátelství“ (foto K.Growka)

příklad použité šrapnelu. Závěrečný textový panel byl věnován vzniku ČSR a tzv. Sudetenlandu. K tomuto účelu byl vytvořen tzv. československý koutek s legionářskou uniformou a oslavnými manifesty ke vzniku republiky. Tato část však symbolicky kontrastovala s blízkým sloupem s plakátovací plochou, jejíž závěrečnou část naopak zdobilo provolání Německého Rakouska či pozdější, již dvojjazyčné, vyhlášky ke zklidnění situace v pohraničí. Této problematice se věnovala rovněž poslední vitrína, např. v podobě nařízení starosty Jeseníku ke klidu a pořádku při obsazování města československým vojskem. Poslední exponáty zastupovaly osobu vypravěče výstavy A. M. Schosse, zejména originál strojpisu vydaných vzpomínek.

V neposlední řadě byla výstava doplněná interaktivními a multimediálními prvky, a to dokonce ve více podobách. Bylo možné zhlédnout vizualizaci pohybu, resp. míst bojů, kterých se zúčastnily jednotky s vojáky z Jesenícka, vytvořeno bylo dioráma s promítanými snímky, vedle kterého si mohl návštěvník rovněž poslechnout část inscenovaných vzpomínek právě A. M. Schosse. Na samém konci výstavního prostoru pak byl umístěn počítač s návodem, jak postupovat při vyhledávání svých padlých předků na bojištích 1. světové války, spolu s možností prohlédnout si další nepoužitý obrazový doprovod ze sbírek muzea. Nesmíme rovněž opomenout jeden z důležitých exponátů, jenž se nacházel v parčíku před Vodní tvrzí. Na své takřka původní místo byla umístěna část památníku padlých od Engelberta Kapse, který zde stál od roku 1935 do 1945, kdy byl stržen. Torzo, které se našlo po roce 1989, mimo jiné umožnilo v rámci vernisáže uspořádat pietní setkání za účasti představitelů města či archivu. Symbolickou salvou vzdali hold padlým vojákům rovněž nadšenci v dobových rakouských uniformách z ostravského klubu vojenské historie. Výstavu, kterou do konce roku navštívilo 631 návštěvníků, doprovázela rovněž série čtyř přednášek, workshop a edukační program pro školy. **Jan Petrásek**

Odhalení pamětního kříže prvnímú padlému prusko-rakouské války 1866

Povětšinou workshopy, někdy přednáškami a méně častěji exkurzemi doprovází Vlastivědné muzeum Jesenicka program krátkodobých výstav. U výstavy POST BELLUM 1866, která je věnována zejména archeologickým nálezům tematicky spjatým s prusko-rakouskou válkou roku 1866, přikročila instituce k další formě „muzejního programu“, tedy programu zaměřeného na prezentaci minulého laické i odborné veřejnosti, totiž pietnímu aktu spjatému s připomínkou významné regionální události.

Když zmíněného roku pruská vojska vstoupila do rakouské části Slezska poblíž Mikulovic a Zlatých Hor, byla k nim vyslána průzkumná hlídka rakouských husarů. O jejich trubačovi, Ferenci Leovi Szökósovi, bychom zřejmě již nikdy neslyšeli, pokud by se právě tento rodák z Uher nestal prvním pramenně doloženým padlým celé této války. Ačkoliv místo jeho hrobu v obci Písečná je opatřeno pamětní deskou, místo, kde padl, zelo ještě donedávna prázdnotou. A právě na tomto místě – několik metrů od starého a již neexistujícího mostu přes říčku Bělou proti jejímu proudu v Širokém Brodě – se dne 21. července 2018 uskutečnil pietní akt, který uspořádalo Vlastivědné muzeum Jesenicka ve spolupráci s obcí Písečnou a dalšími partnery a za účasti Jeho Excelence velvyslance Maďarska Miklóse Borose.

Před proslovu pana velvyslance Miklóse Borose a Květoslava Growky ze Státního okresního archivu Jeseník krátce promluvil ředitel VMJ Pavel Rušar a starostka města Jeseník Jana Konvičková. Poté následovalo samotné odhalení kříže, požehnání a modlitba vedená mikulovickým farářem Jiřím Urbánkem. Javornická dělostřelecká garda následně uctila památku padlého třemi výstřely z kanónu a po ní se rozezněly tóny Jesenických trubačů. Přibližně osm desítek přihlížejících občanů z řad veřejnosti však na tomto místě vidělo pouze zakončení slavnostního dne. Ten totiž začal už před druhou hodinou odpolední na místě posledního odpočinku Ference Lea Szökóse – v obci Písečná. Zde ředitel muzea P. Rušar krátkým proslovem zahájil celou akci a starosta obce Písečná Jan Konečný přivítal skupinku asi 25 návštěvníků v obci. Po přednáškách Marka Palyse a Vojtěcha Kuny, středoškolských stážistů VMJ, které se týkaly jak obecných dějin prusko-rakouské války 1866, tak také jejich regionálních aspektů, se při pokládání věnců k hrobu přidal k oběma zahajujícím také pan velvyslanec Miklós Boros.

Pochod od hrobu k místu posledního odpočinku vedl přes kopec starou cestou z Písečné do Mikulovic. Ve spolupráci se žačkami ZŠ v Písečné (Anna Dorníčáková, Veronika Varmuzová a Klára Kapustová) připravil archeolog VMJ Milan Rychlý spolu s dalšími členy Javornické dělostřelecké gardy tři stanoviště, na kterých se účastníci procesí pokoušeli přiřazovat uniformy k jednotlivým druhům vojska, poznávat zbraně z různých období a rovněž zařazovat archeologické nálezy – zejména pak odhadovat, které mohou patřit k válce, k níž se pietní akt pojil.

Po přechodu tří stanovišť se scházelo směrem dolů do Širokého Brodu k připravenému vojenskému ležení, z něhož nakonec zazněly tři výstřely. Ležení bylo umí-

Odhalení kříže, maďarský velvyslanec druhý zprava (VMJ Jeseník)

stěno nedaleko místní hasičské zbrojnice směrem k řece na pozemku Jaroslava Pavloviče a pouze pár metrů od něj stál obcí Písečnou získaný kamenný podstavec z vápence opracovaný firmou Kámen Becke a opatřený pamětní deskou informující o významu místa ve čtyřech jazycích – českém, maďarském, polském a německém. Destičku zhotovila pro VMJ pražská firma Intersign. Kříž umístěný na podstavci, který nechalo VMJ zrestaurovat, věnovala pro akci Javornická dělostřelecká garda. Poděkování však patří i dalším v článku ne prozatím přímo zmíněným – obci Mikulovice za propagaci akce prostřednictvím internetu i výlepy plakátů, dále hostům, jejichž účast byla více než symbolická, sochaři Dr. Jakubu Gajdovi, který spolupracoval na obnově Szökösova hrobu, a Jiřímu Jemelkovi z Komitétu pro udržování památek z války roku 1866, Pavlu Macháčkovi, který o tomto horkém sobotním dnu napsal do regionálních tiskovin velmi pěkný článek, a samozřejmě veřejnosti, která prokázala, že jí vlastivěda není cizí.

Pavel Rušar

Oprava věžní báně vidnavské radnice

Vidnavská radnice dostala svou současnou podobu v roce 1868, když představitelé města vybrali z předložených návrhů novogotický plán přestavby původní budovy. Špička radniční věže byla ozdobena pozlacenou bání, ze které vystupoval hrot nesoucí korouhvičku s letopočtem 1868 a šesticípou hvězdu na svém vrcholu. Vichry vanoucí slezskými rovinami však způsobily vychýlení nástavby věže, takže hrozilo nebezpečí jejího poničení nebo dokonce zřícení. „K demontáži věžní báně a hrotu s korouhvičkou došlo v pátek 3. listopadu 2017. Práce prováděla speciální firma ostravská firma Žabka zabývající se výškovými pracemi,“ přibližuje okolnosti

demontáže starosta Vidnavy Rostislav Kačora a pokračuje: „V báni bylo nalezeno pouzdro ze zinkového plechu, které obsahovalo poselství z roku 1974, kdy proběhla poslední oprava bány. Vedle poselství budoucím generacím obsahovalo i devítistránkový zápis se základními informacemi o historii města a šest kusů denního tisku ze září 1974. Věžní bání a její další části budou nyní restaurovány a potaženy zlatem. K opětné instalaci na věž by pak mělo dojít k příštím roce ke 140. výročí postavení radnice. Do pouzdra přitom bude přiloženo i soudobé poselství pro příští generace a dokumenty přibližující naši dobu.“ Zápis zpracovala kronikářka města Blanka Kubáňová, vedoucí Informačního centra Města Vidnavy. Pojmenovala hlavní, byť neradostné události od roku 1974: Pozemky na „území nikoho“ ve Vidnavě, které vznikly administrativním narovnáním česko-polských hranic v 50. letech minulého století, kdy se polská půda dostala na české území a nikdo ji majetkově neřešil, stát převzal v roce 2011. Může je tak oficiálně pronajímat či prodávat. Nedořešení vlastnických vztahů vždy působilo a dodnes i působí značné komplikace a problémy v rozvoji našeho města. Na území Vidnavy je takových sporných pozemků celá řada. V tomto roce se podařilo koupit v aukci pozemek školního hřiště. Od 11. 12. 2010 byla na pětiloketové železniční trati Velká Kraš – Vidnava (z roku 1897) zastavena pravidelná osobní doprava. Olomoucký kraj její provoz odmítl dotovat. České dráhy proto tento úsek uzavřely. Roku 1991 zastavili výrobu oba hlavní zaměstnavatelé, šamotka a Moravolen, a nezaměstnanost dosáhla až 37 %. Obec Velká Kraš se i s Fojtovou Kraší oddělila dne 23. 11. 1990. Dětská zotavovna zanikla, odborné učiliště bylo roku 1998 přeměněno na Výchovní ústav pro mládež, který byl rovněž uzavřen a objekt byl předán Kongregaci Milosrdných sester svatého Karla Boromejského.

K světlejším událostem se řadí fakt, že 10. 10. 2006 byl po letech obci Vidnava navrácen statut města. Vidnava navázala kontakty s organizacemi svých bývalých německých občanů a jejich potomků. Vzniklo tak česko – německé partnerství se Spolkem rodáků Vidnava – Velká Kraš. K rozvoji turistického ruchu přispívá Expozice osídlování Vidnavska, jež byla vybudována s finanční pomocí Česko – německého fondu budoucnosti. Na místním hřbitově, který prošel úpravami, byl instalován pomník pro vzpomínku všech zesnulých, dílo místního umělce Jana Pospíšila, s nápisem „Lidská práva jsou nedotknutelná - pochovaným na tomto hřbitově, kteří zde ale již nemají pomník - věčné světlo, ať jim svítí.“

Věřím, že při dalším otevření tubusu s dokumenty –snad za více než půlstoletí, budou naši následovníci překvapeni, s jakými problémy jsme se museli vyrovnávat.

(pm-gw)

Demontáž makovice vidnavské radnice

Vlastivědné muzeum Jesenicka pomohlo akvizici desetiletí

Vlastivědnému muzeu Jesenicka se povedl husarský kousek. Díky spolupráci se Státním okresním archivem Jeseník, jmenovitě s archivářem Květoslavem Growkou, se badatelský tým nového ředitele Pavla Rušara intenzivně chytil možnosti získat z Německa cennou sbírku obrazů pocházejících z Jesenicka. Patnáct reliéfních obrazů tvoří polovycpaniny zdejší zvěřeny, jež je zasazena do malovaného přírodního prostředí. Na obrazech najdeme vycpaniny např. kachny, káně, koroptve, bažanta nebo ledňáčka, ve dvou případech jsou na obrazech zpodobněny i malé šelmy jako hranostaj a fretka. 14 obrazů namaloval ve 20. – 30. letech 20. století javornický rodák, malíř a preparátor Heinrich Wolf (1873–1938), jeden pak pravděpodobně jeho žák či souputník Josef Appel z Mikulovic.

S pomocí donátora získalo muzeum obrazy do správy a ředitel Rušar to komentoval takto: *„Pro muzeum je to akvizice desetiletí! Ačkoli to není přímo nákup naší instituce, tak správa těchto obrazů je pro nás zásadní přínos a závazek. Státnímu okresnímu archivu velice děkujeme za rady a zprostředkování.“*

Na zpřístupnění nové sbírky si ještě chvíli počkáme, muzeum chce připravit důstojnou výstavu, kterou si tato vzácná sbírka zaslouží. Ředitel Rušar řekl: *„Ve druhé polovině roku muzeum představí minulé a současné umění Jesenicka, kde avizuje konání výstavy s těmito obrazy, a to zřejmě už počátku roku 2019. Před tím se pokusí kontaktovat jednoho zdejšího soukromého sběratele, který má několik obrazů od stejného autora.“*

Z historického pohledu má akvizice pro Jesenicko opravdu velkou hodnotu a je skvělé, že se umění vyniklé v našem kraji navrací zpět a bude zpřístupněno budoucím generacím. Při rozhovoru s Pavlem Rušarem bylo příjemné vidět jeho entuziasmus, se kterým pracuje na dalších projektech, které Vlastivědnému muzeu Jesenicka dodají prestiž a uznání. **(red)**

Digitalizace „skleněnek“ jesenického archivu

Jesenicko se až do založení vodoléčebných lázní Vincenzem Priessnitzem (1799 až 1851) na Gräfenberku ve 20. letech 19. století nacházelo v dlouhotrvající recesi. Lázeňští návštěvníci přicházející z kulturních a průmyslových center rakousko-uherské monarchie a okolních zemí sem vnášeli, často neuvědoměle, výtvarky moderního světa. Dá se to dokázat na fotografii.

Fotografie přišla v epoše biedermeieru nejprve s malými vizitkovými formáty (cca 60 x 100 mm) určenými pro portréty. Díky návštěvníkům lázní, kteří si při svých dlouhodobých pobytech v Jeseníku s sebou přinášeli snímky z vídeňských, budapeštských a pražských fotoateliérů, se zvýšila místní poptávka po fotografických službách. Na Jesenicku tak v 60. letech 19. století pracovaly tři ateliéry, dva v Jeseníku - fotografů Johanna Springera a Josefa Fietze a ateliér javornického fo-

Provizorní kostel v Mikulovicích, 1903 (SOka Jeseník)

tografa Josefa Fuhrmanna. Tehdy se snímalo na skleněné desky různých formátů a vyvolané negativy se používaly přímo pro kopírování pozitivu.

V 80. letech dosáhl rozvoj lázeňského města Jeseník svého vrcholu. Agilní turistický spolek přiváděl již nejen do lázní Gräfenberk, ale i do blízkých hor tisíce návštěvníků. Již to nebyli jen pacienti, ale dobové módě, lázeňské turistice podléhaly vyšší společenské, tudíž finančně zabezpečené vrstvy. Důsledkem nárůstu obyvatel města i jeho návštěvníků byl zvýšený zájem nejen o kabinetní fotografie (fotografie na kartonu o velikosti cca 100 x 150 mm), ale především o další módní záležitost: o pohlednice, které na rozdíl od privátních fotografií, rozmnožovaných jen v málo kusech, měly velký náklad a často se dotiskovaly. O to jsou dnes řídké dochované exempláře, jak skleněné negativy, tak z nich vytvořené pozitivy na papírové podložce, vzácnější. Zvláště, když se v celku nedochovala produkce alespoň jediného ateliéru. Drobnou výjimku tvoří umělecký ateliér malíře a fotografa Rudolfa Julia Kleina, který cíleně zdokumentoval mimořádnou událost v dějinách města Jeseníku a sousedních obcí ležících na řekách Bělá a Staříč – povodeň v červenci 1903. Speciální fotoalba, černobílé skleněné diapozitivy i kolorované stereodiapozitivy jsou jedinými, které z jeho produkce zůstaly.

Státní okresní archiv Jeseník uchovává ve své sbírce pohlednic a fotografií celkem 373 fotografických desek (diapozitivů i pozitivů), jež doposud nebyly z technických důvodů zdigitalizovány a zpřístupněny badatelům. Díky pochopení Vlas-

tivědného muzea Jesenicka bylo na jeho pracovišti zdigitalizováno 151 skleněných fotografických desek, z toho 107 kusů prvořadě věnovaných právě povodni 1903. Fotograf na nich zachytil jak její průběh přímo ve městě Jeseníku, tak posléze škody, které povodeň způsobila. Jejich rozsah je naproto zarážející, jak každý můžeme posoudit v digitální databázi Zemského archivu v Opavě (www.archives.cz). Zbývající fotografické desky zachycují běžné lokality Jesenicka, reprodukce litografií apod. Ale i zde nalezneme nebývalé záběry, takřka „perly“. Pro názornost jeden takový diapozitiv představíme.

Starý kostel v Mikulovicích, podle vizitačních zpráv přebudovaný v letech 1651 až 1666, byl sice roku 1737 rozšířen, ale pro veliký počet farníků nedostačoval. Dne 21. 3. 1903 se v kostele konala poslední mše před jeho stržením. Mezi novou školou a obecním úřadem byl postaven provizorní dřevěný kostelík, o jehož podobě jsme doposud neměli povědomí. (gw)

Krizový kříž na Předním vršku

Na výběžku horského hřebene lázní Gräfenberk zvaném Přední vršek stojí kamenná mohyla osazená dřevěným křížem. Ten původní zde dal podle Lukáše Abta postavit po roce 1840 baron Hochhausen na paměť svého vyléčení u Priessnitz. Později získal název Krizový kříž, protože vodoléčbu provázely chorobné projevy, tzv. krize, a pacienti se sem chodili modlit za své uzdravení. A postupem času se k tomuto místu vázaly další legendy. Dřevěný kříž byl několikrát nahrazen, naposledy 28. července 2018. Díky iniciátorovi akce Kamilu Zajíčkoví, řezbáři Dušanu Ingrovi, uměleckému kováři Jaroslavu Křížkovi a řadě sponzorů mohl být kříž 6. října slavnostně vysvěcen. Obřad vykonal pravoslavný duchovní Josef Libor Kratochvíla, o historii a významu kříže pro dnešek promluvila ředitelka jesenického archivu Bohumila Tinzová. O hudební doprovod se postaral sbor Oculos meos ze Šumperka a k dobrému pohoštění hráli Hanulík Brothers. (red)

Rekonstrukce pomníku v Bílém Potoce

Dne 26. září 2018 proběhlo v Bílém Potoce před kostelem sv. Vavřince slavnostní odhalení rekonstruovaného pomníku obětmi 1. světové války, který vytvořil sochař Engelbert Kaps v roce 1922 obci jako pietní místo k uctění památky 42 padlých a nezvěstných občanů obce Bílý Potok a osady Hamberk. V červnu 2016 byl tento pomník prohlášen ministerstvem kultury za kulturní památku. Celkové náklady na rekonstrukci pomníku činily 984 tisíc Kč. Ministerstvo obrany poskytlo městu Javorník státní účelovou dotaci ve výši 787 000 Kč. Vlastní zdroje města činily 197 000 Kč. Na rekonstrukci se podíleli MgA. Jakub Gajda, Ph.D., MgA. Jaroslav Křížek a Jiří Sumec. Valentin Tvarůžka

Kapsův pomník v Bílém Potoce (foto Michal Zajonc)

Pomník u sanatoria Edel (foto Marian Čep)

Pomník zakladatelům zlatohorského lázeňství

Zrod vodoléčebného ústavu ve Zlatých Horách je spjat se jménem Dr. Karla Anjela. Po jeho smrti v roce 1887 ústav zakoupil Dr. Ludwig Schweinburg. V následujících letech zažilo léčebné zařízení velký boom, v roce 1894 mělo sanatorium 70 místností a vilu Hermínin dvůr z 35 pokojů, sály pro vodoléčbu, gymnastiku. K promenádám pacientů sloužil již dříve založený park. Jeden z nich, Oskar Meister zaznamenal, že poblíže „ve stínu nad ním čnící jedlí a buků je místo poslednímu odpočinku zakladatele ústavu. Sloup tesaný z kamene nám připomíná následujícími střizlivými slovy: *Karl Anjel Med. Dr. zemřel 9. října 1887.*“ Pátrání vedení dětské léčebny Sanatorium Edel a zlatohorského městského muzea vedlo k nálezu fragmentu pomníku s prázdným obdélníkovým místem po nápisní desce. Ve spolupráci se Slezským kamenosochařským spolkem se podařilo památník zrenovovat a osadit deskou. Dne 27. září 2018 byl usazen na nově zbudovaný podstavec z kamenů dovezených od Černého jezera. Na obnově této památky se podíleli: MUDr. Vladimír Svozil, Adam Svozil, Marian Čep, Jaroslav Čep, Jan Valach a Václav Varečka.

(red)

Přečetli jsme za vás

Ad fontes. Sborník k 60. narozeninám PhDr. Karla Müllera. Ed. Petr Tesař, Zemský archiv v Opavě – Slezská univerzita, Opava 2018. 332 s.

Archiváři spadající pod Zemský archiv v Opavě přispěli (prozradíme pikantnost, že naprosto v utajení od napsání článků až po jejich vytištění) do sborníku k počtě svého ředitele 19 články, jejichž cílem bylo zpřístupnění výsledků jejich archivní práce. Najdeme zde biogramy – jeden z nich se s přiznaným humorem věnuje Müllerovu domu v Opavě, potažmo právníkovi Franzi Müllerovi, rodáku z Vidnavy (*1836). Jesenicko je věnován příspěvek Poslední pošťák z Frývaldova, který řeší, kdo po Mnichovu 1938 předával poštu v Jeseníku německému poštmistrovi – byl to filmový hrdina Josef Sládek, poštmistr Antonín Sousedík nebo jeho zástupce František Vaďura? V článku najdeme i neblahé osudy dvou posledně jmenovaných za nacistického a komunistického režimu.

Gabzdil, Jaroslav: Šlechtický rod Pražmů v proměnách času. Obec Pražmo – Vyd. Regio, 2018. 118 s.

Obec Pražmo leží v okrese Frýdek-Místek a byla založena roku 1777 hrabětem Janem Nepomukem Pražmou z Bílkova. Kniha přibližuje šlechtický rod, který působil v několika zemích. V jeho 8. generaci najdeme osobnost spjatou s naším krajem. Hrabě Justus Vilém, syn Františka Viléma na Frýdku, se narodil r. 1712 ve Volově, zemřel r. 1795. Absolvoval Collegium Germanicum v Římě, získal doktorát teologie a byl kanovníkem ve Vratislavi za vlády biskupa Filipa Gottharda Schaffgotsche. Po záboru Slezska Pruskem odešel s biskupem na zámek Jánský Vrch v Javorníku. Císařovna Marie Terezie ho odměnila za věrnost Habsburkům postem probošta kapituly ve Staré Boleslavi. Když biskup zřídil v r. 1771 generální vikariát pro Rakouské Slezsko, stal se jeho prvním generálním vikářem.

Proměny venkovské architektury s důrazem na vývoj v 19. a 20. století. Eds. Ludmila Hůrková – Klára Mezihoráková, Artefactum, Praha 2018. 312 s.

Sborník provázející stejnojmennou výstavu je věnován vývoji venkovského stavitelství v pěti správních krajích rozkládajících se z větší části na území Moravy a Slezska. Záměrem celého projektu bylo shrnout stavební proměny profánní venkovské architektury a upozornit na její stále ještě existující hodnotu. Výzkum se zaměřil na malé obce a takové, jimž ještě nebyla věnována žádná pozornost. Z Olomouckého kraje a Jesenicka je v knize představena obec Uhelná (s. 232-253). K. Mezihoráková se zaměřila jen na jádro obce, jejíž dnešní území zahrnuje několik původně samostatných katastrů (Dolní Fořt, Nové Vilémovice). Po pasáži o historii

obce následuje stavebněhistorický vývoj odvozený z dochovaného mapování od roku 1764. Poslední část se věnuje popisu zajímavých domů – od šoltéského dvora po prodejnu z roku 1976 postavenou v bruselském stylu. Studii doprovázejí snímky stabilního katastru 1836 a fotografická dokumentace.

Tinzová, Bohumila: Pomníky obětem 1. světové války na Jesenicku. Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Jeseník 2018. 74 s.

Autorčin dlouhodobý zájem o sochařskou tvorbu na Jesenicku se promítl do účasti jesenického archivu na čtyřletém projektu mapujícím Velkou válku. Jedním z výsledků je právě katalog pomníků padlým vojákům pocházejícím z okresu Jeseník. V úvodu čtenář najde typologii pomníků počínaje jednoduchými pamětními deskami (Horní Hoštice, Salisov, Vojtovice), někdy doplněnými o sochařskou či řezbářskou práci (Jeseník, Žulová, Bukovice). Nejčastější variantou byly pomníky na veřejném prostranství, jejichž provedení odpovídalo ovšem finančním možnostem obce a veteránských spolků. Najdeme mezi nimi prosté ukázky kamenické práce i umělecky provedené pomníky s bohatou sochařskou výzdobou. Jedna kapitola je proto věnována biogramům autorů, z našeho regionu těm nejdůležitějším, jimiž byli E. Kaps, J. Obeth a P. Stadler; pamatováno bylo i na kamenické dílny a jednotlivé kameníky. Vlastnímu katalogu předchází i výklad symbolů na pomnících, které s odstupem sta let ztratily na doslovnosti: meč, přilby, tlapatý kříž či symboly z germánské či galské mytologie, které se v našem prostředí již nevyužívají (obětní kámen, vavřínové a dubové ratolesti). V neposlední řadě šlo o křesťanské motivy a biblické náměty. Zdůrazněno bylo zejména antimilitaristické citění sochaře Obetha, který zpodobňoval raněné a umírající muže.

Katalog zahrnuje 56 pomníků s vysvětlením jejich často pohnuté historie v éře odgermanizování Jesenicka po 2. světové válce i snah o jejich obnovu. Dnes již neexistující díla jsou fotograficky dokumentována na archivních záběrech.

Publikaci tradičního čtvercového formátu z dílny grafika Filipa Raifa uzavírá mapka okresu s označením lokalit pomníků.

Pomníky Velké války. Národní památkový ústav, ÚOP Liberec - Krkonošské muzeum Jilemnice 2018. 64 str.

Katalog stejnojmenné výstavy, která probíhala v jilemnickém muzeu ve dnech 8. – 25. 11. 2018, námětově připravil Miloš Krčmář. Zahrnul do něj 29 lokalit z Čech, Moravy a Slezska, přičemž přihlížel k umělecké hodnotě pomníků – mezi autory lze nalézt významné české sochaře jako Franta Úprka, Vojtěch Sucharda, Josef Mařatka, Otakar Švec, Jaroslav Horejc, Jan Štursa či Jan V. Dušek, ale i německé sochaře jako byli Ferdinand Opitz, Josef Obeth či Engelbert Kaps. Právě pomník z dílny posledně jmenovaného na Rejvízu reprezentuje Jesenicko. Jak text připomíná, toto jedno z architektonicky nejzajímavěji řešených děl není bohužel památkově chráněno.

Tinzová, Bohumila – Zeitelhack, Barbara – Lopez-Dréau, Catherine:
Konec a začátek. Jeseník / Neuburg an der Donau / Sète. Tři evropská města v letech 1918-1920. Stadtarchiv Neuburg a.d.D. 2018. 204 s.

Pod redakcí B. Tinzové byla vydána trojjazyčná publikace u příležitosti 100. výročí konce 1. světové války a počátku fundamentálního přepisování politické mapy Evropy. Situace ve třech dnes partnerských městech se tenkrát lišila. Společným jmenovatelem byl ekonomický nedostatek, smutek za tisíce padlých, pomalu klíčící naděje na lepší budoucnost. Ve Francii zůstal politický systém stabilní, nový stát na mapě Československá republika musel o svou existenci bojovat, poražené Německé císařství se zmítalo v extrémech. Tyto velké politické dějiny se promítly i do života obyvatel zmíněných měst. Na str. 31-53 je podán nástin změn v tehdejším Frývaldově v oblasti politické, ekonomické, měnové a náboženské. Zejména přebujelý nacionalismus způsobil, že začleňování Jesenicka a Jeseníku do nově utvářené demokratické republiky provázely značné problémy a ke stabilizaci poměrů došlo až po dvou letech.

Jesenicko na stránkách periodik

KROK

Kulturní revue Olomouckého kraje přinesla v 1. čísle 2018 téma Komiks. Jesenicko zde zastupuje Jan Hanulík, učitel ZUŠ Jeseník, který začal s komiksem pro Hnutí Brontosaurus a časopis Cesta ke kořenům a s Pavlem Černínem vytvořil seriál Z dějin Jesenicka. Revue č. 2 byla zaměřena na 100. výročí konce 1. světové války a „rozloučení“ s monarchií, přičemž na severní Moravě a ve Slezsku s většinovým německým obyvatelstvem byl zrod Československa velmi komplikovaný, jak dokládají články o vzniku Německého Rakouska v Šumperku a měnových poměrech na Jesenicku po roce 1918. Třetí číslo věnované víceméně soudobým hereckým osobnostem představuje v článku Ahasfer z Bílého Potoka život a dílo kdysi veleúspěšného, dnes naprosto zapomenutého herce Rudolfa Rittnera. Autor M. Matela přiznává, že popis labilní Rittnerovy osobnosti by vydal na rozsáhlou psychoanalýzu.

Vlastivědný věstník moravský

2. sešit ročníku 2018 přinesl článek Petra Žákovského „Znovuobjevený“ tesák z hradu Rychleby u Javorníka, který byl nalezen po počátku 20. století při rekonstrukci hradního areálu. Ovšem za sto let sdílel neblahé osudy dalších sbírkových předmětů německých městských muzeí na Jesenicku, takže dnes nejsme schopni určit, odkud přesně pocházejí, neznáme bližší náleзовé okolnosti. I tento tesák byl léta považován za ztracený a nakonec byl ve spolupráci s M. Rychlým identifikován podle staré fotografie ve sbírce javornického muzea. Při srovnání s jinými nálezy krátkých nožovitých tesáků autor konstatuje, že se jedná o nejrozšířenější typ chladných zbraní 14. – 15. století.

Střední Morava

Vlastivědná revue vydávaná olomouckým nakladatelstvím Memoria za podpory Zemského archivu v Opavě věnuje dlouhodobě pozornost ve své recenzní rubrice periodikům z Jesenicka. 45. sešit podchytil sborník XVII. svatováclavského setkání v Jeseníku věnovaný 750. výročí města Jeseníku a 18. svazek vlastivědného sborníku Jesenicko.

Folia numismatica

Odborný numismatický časopis vydávaný Moravským muzem v Brně 2017, č. 31/2 otiskl studii prof. Boryse Paszkiewiczze *Unia czy separacja monetarna? Moneta księząt raciborskich i opawskich w drugiej połowie XIV i pierwszych dekadach XV wieku* řešící vzájemné vztahy a potýkání opavských a ratibořských knížat při vydávání vlastních mincí ve 14. – 15. století a stanovil jejich chronologii. Protože neznáme žádné mince Přemyslovce Mikuláše II., za první ražbu autor považuje dosud neznámý haléř Mikulášova syna Jana I. z let 1365–1377, který byl nalezen v roce 2015 v hlíně vyvezené při rekonstrukci hřbitovního kostela sv. Kříže v Javorníku-vsi. Unikátní mince se nachází ve Slezském zemském muzeu.

Časopis Slezského zemského muzea

Sešit č. 1-2/2017 série B vědy historické otevírá studie P. Šopáka o dnes již prakticky neznámé osobnosti Rakouského Slezska, opavském rodáku Olivieru markýzi Bacquehemovi (1847–1917) a jeho vztahu k českým Slezanům. Připomíná, že navštěvoval lázně Gräfenberk a ve funkci ministra obchodu se zasloužil o vybudování železniční tratě do Jeseníku, za což byl odměněn r. 1886 čestným občanstvím tehdejšího Frývaldova. Rovněž další článek připomíná osobnost se vztahem k našemu kraji, k zámku Jánský Vrch – L. Martínek představil romantického básníka Josepha von Eichendorfa v Sedlnicích a v hudbě. V letech 1856–1857 pobýval v Javorníku na zámku u vratslavského biskupa Heinricha Förstera.

Sborník 2017 Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Olomouci

Ročenka připomíná dílo olomoucké uměleckoprůmyslové výtvarnice Zory Pořícké-Chadřabové, jejíž realizace ve veřejném prostoru byly často v uplynulých desetiletích zničeny. V Jeseníku řešila interiér smuteční síně v Bukovicích. Památkářka Eva Pulkrťová přispěla do sborníku dvěma příspěvky. V prvním popisuje novogotické kamenné kostely na Jesenicku vzniklé za doby na zámku Jánský Vrch nuceně sídlícího vratslavského biskupa Heinricha Förstera, kostel v Travné a na Boží hoře u Žulové. S Priessnitzem spojuje pak vznik kaple v osadě Kohout (Hamberk) a pochopitelně jeho hrobku na Gräfenberku, s princeznou Marianou Oranžskou pak evangelický kostel v Jeseníku. Autorka hledá vzájemné vazby mezi jednotlivými iniciátory staveb a architektky a stylově porovnává jednotlivé stavby. Poslední novogotický kostel na Jesenicku byl postaven v Horním Údolí, o jeho záchraně se hovoří v závěru studie. Druhý příspěvek se detailně věnuje poutnímu místu v Travné u Javorníka. Oba příspěvky doprovází bohatá fotodokumentace.

Aneta Škobrtal Zlámalová podává zprávu o restaurování sochy sv. Jana Nepomuckého v Javorníku Jakubem Gajdou, který přistoupil k úplné tvarové a barevné rehabilitaci památky. V posledním příspěvku zaznamenáme prohlášení barokních sloupkových božích muk s renesančním reliéfem Ukřižování ve Staré Červené Vodě za nemovitou kulturní památku.

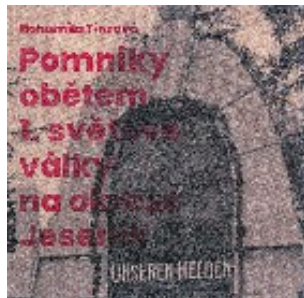
Vlastivědné listy Slezska

Dvojčíslo za rok 2018 je věnováno tématu Ať žije republika!? Otazník naznačuje přístup řady příspěvků o složitém prosazování čechoslovakismu v národnostně smíšeném Slezsku. Jesenicko je připomenuto v druhé části časopisu. 20. výročí skonu tenoristy opavské opery Zdeňka Jágra (1931–1998) posloužilo J. Hradilové k zpracování jeho opomíjených jesenických kulturních aktivit. Pracovník CHKO Jeseníky Vít Slezák popsal NEJ bezobratlé živočichy v Jeseníkách a jeho kolega Radek Štencel historii i současnost hospodaření v nejvyšších polohách Hrubého Jeseníku. Titulek Jak se žije v Bílé Vodě? uvádí vzpomínky dvou starostů obce – Jany Novotné Galuszkové a Miroslava Kociána. Ondřej Kolář se vydal po stopách památníků obětí 1. světové války v českém Slezsku a za výjimečné považuje sousoší v České Vsi.

Zaznamenáno na okraj

Soupis vedut vzniklých do roku 1850, svazek IV/1 (Praha 2018) je věnován vedutám, které se nacházejí ve Slovenském národním archívu. Ve fondu šlechtického rodu Pálfi najdeme i vedutu Gräfenberku (č. 1184) na hlavičce dopisu. Ve Sbírce atlasů je celá řada zobrazení slezských měst F. B. Wenera. ► 2. číslo časopisu Jeseníky a Rychlebské hory obsahuje populárněvědné příspěvky, např. o zapomenutém hradu Rychleby. ► Christine Tränkle, rozená Stadler, vydala v roce 2018 vzpomínkové album fotografií dokumentující život a dílo svého dědečka sochaře Paula Stadlera (1875–1955) ► Časopis Bublínky společnosti USSPA, s.r.o. není jen o propagaci vlastních výrobků (vany, vířivky atd.), ale o vodním světě, architektuře a lidech vůbec. Prosincové číslo 2018 obsahuje i dva historické příspěvky: Živá voda podle Priessnitz a Sebastian Kneipp, praotec wellness. ► Časopis Dějiny a současnost 10/2018 recenzoval knihu Vladana Hanulíka Historie nekonvenčních léčebných praktik v době profesionalizace medicíny (Pardubice 2017) pojednávající o lázních Gräfenberk. ► Časopis ostravsko-opavské diecéze OKNO přinesl v čísle 12/2018 v rubrice Osobnost víry portrét P. Józefa Nowaka, který od roku 1963 až do svého skonu v roce 1995 působil ve Vidnavě.

VLASTIVĚDNÉ PUBLIKACE O JESENICKU

Epilog

Dvacáté číslo sborníku, který držíte v rukou, je důvodem k malé bilanci. Jednak k redakční, což znamená, že by bylo záhodno sestavit a vydat jeho bibliografii. A jednak osobní, protože jsem ho vždy považoval tak trochu za samizdat.

Na začátku bylo slovo mezi mnou a správcem, posléze ředitelem muzea Zdeňkem Brachtlem, že bychom měli činnost Vlastivědné společnosti muzejní v Jeseníku zdokumentovat vydáním ročenky. Její šestý svazek (1998) dosáhl již 68 stran, což prokázalo životaschopnost myšlenky na založení okresního vlastivědného sborníku s vrocením 1999. Bylo to i šťastné období po znovuoobnovení okresu Jeseník, kdy se rozvíjela česko – německo – polská spolupráce, padly ideologické překážky a historická tabu, zavládlo badatelské nadšení.

Naše ambice se zveřejňováním cizojazyčných textů, povinného resumé apod. korigoval společenský vývoj. Postupně odcházela generace badatelů, pamětníků a „psavců“, aniž by byla plnohodnotně nahrazena novou, která v digitálním věku pochopitelně dává přednost netištěným médiím. Ačkoliv, kolik z vás při kliknutí na internetový odkaz zjistilo, že tyto stránky již neexistují... Pro zachování historického povědomí pro budoucnost jsou přece jen tištěné výstupy zásadnější.

Rovněž bylo iluzorní udržet stejný počet stran každého sešitu. Ránu „pouhému“ vlastivědnému periodiku, které ani neplatí autorské honoráře, totiž zasadil hodnotící systém publikačních výstupů na vysokých školách – prostě bez obdržených bodů za články nám přispějí jen nadšenci. Patří jim proto naše zvláštní poděkování. To též přísluší i dalším autorům mimo okruh pracovníků obou vydavatelských institucí, pro něž je příspěvní do sborníku profesionální ctí a povinností.

Nelze nezpomenout ani práci grafiků a tiskáren, po nichž jsme vždy chtěli hodně muziky za málo peněz (s limitem do 20 tisíc Kč); proto někdy – i vzhledem k technologickému vývoji tisku a cenovým relacím – kvalita našeho sborníku kolísala. S uvědoměním si všech překážek, např. jak distribuci zatěžuje stále se zvyšující poštovné a jak těžko se na Jeseníku vedle autorů získávají sponzoři, přesto věřím, že sborník Jesenícko je životaschopný projekt. Proto jej s důvěrou a v inovovaném podobě svěřuji svým následovníkům.

Květoslav Growka

Autoři tohoto čísla

PhDr. Karel Müller,

ředitel Zemského archivu v Opavě, člen redakční rady Jesenicka.

† PhDr. Antonín Roubic,

archivář. O něm viz Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000, s. 544.

Mgr. Michal Chvojka, Ph.D.,

Súkromné gymnázium FUTURUM Trenčín.

Mgr. Bohumila Tinzová,

ředitelka SOkA Jeseník, členka redakční rady Jesenicka.

Mgr. Květoslav Growka,

archivář SOkA Jeseník.

Mgr. Jan Petrásek,

historik VMJ Jeseník.

Mgr. Ivana Kolářová,

Ústav historických věd Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě.

Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D.,

Slezské zemské muzeum v Opavě, vedoucí Oddělení historického výzkumu
– Slezský ústav.

doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D.,

Slezské zemské muzeum v Opavě, Oddělení historického výzkumu – Slezský ústav,
člen redakční rady Jesenicka.

Mgr. Božena Kaňáková,

historička VMJ Jeseník.

Mgr. Milan Rychlý,

správce depozitáře VMJ v Javorníku.

Mgr. Matěj Matela,

odborný pracovník VMJ Jeseník.

Státní okresní archiv Jeseník,
Vlastivědné muzeum Jesenicka
a Společnost Vincenze Priessnitzova pořádají

**XIX. svatováclavské setkání v Jeseníku,
vlastivědné sympozium
na téma Výtvarné umění Jesenicka
a Jeseníků 20. století**

Pátek 27. září 2019 od 9,00 hod.
Priessnitzovy léčebné lázně v Jeseníku
Zimní zahrada Priessnitzova sanatoria

VSTUP VOLNÝ!

jesenicko vlastivědný sborník

svazek 20

Jeseník 2019

Redakční rada:

Mgr. Květoslav Growka (výkonný redaktor), PhDr. Karel Müller,
Mgr. Pavel Rušar, doc. PhDr. Pavel Šopák, Ph.D., Mgr. Bohumila Tinzová

Nakladatel:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Vydávají:

Vlastivědné muzeum Jesenicka

*(Zámecké nám. 1, 79001 Jeseník, tel. 584 401 070,
muzeum.jesenik.net, e-mail: muzeum.sekretariat@jen.cz)*

Zemský archiv v Opavě - Státní okresní archiv Jeseník

*(Tovární 18, 79001 Jeseník, tel. 584 411 710,
www.archives.cz/jesenik, e-mail: podatelna@je.archives.cz)*

Grafická úprava:

Filip Raif

Tisk:

Náklad:

300 ks

ISBN 978-80-87632-61-1 (Zemský archiv v Opavě)

ISBN 978-80-87496-17-6 (Vlastivědné muzeum Jesenicka Jeseník)

ISSN 1213-0192

jesenicko vlastivědný sborník

vlasti
vědné muzeum
jesenicka

Práspěvková organizace
zřizovaná a financovaná
Olomouckým krajem

Státní
Okresní
Archiv
Jeseník